

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
КАНІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ НАПН УКРАЇНИ
ВІДДІЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕСТЕТИКИ ТА ЕТИКИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА, ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УМАНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
ШЕВЧЕНКІВСЬКА СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА-ІНТЕРНАТ
З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНО-ЕСТЕТИЧНОГО
ПРОФІЛЮ

**ТВОРЧА СПАДЩИНА
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ЧИННИК
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН**

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

28 БЕРЕЗНЯ 2014 р.

Умань, 2014

УДК [371.134+37.035.+821.162.2](063)
ББК [74.589+74.580.051.2+83.3(4УКР)5-8]я431
Т 28

Головний редактор:

Дудник О. В. – кандидат історичних наук, доцент, декан мистецько-педагогічного факультету, директор Інституту розвитку дитини Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Редакційна колегія:

Андрощук Л. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри хореографії та художньої культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Музика О. Я. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Сирота З. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Побірченко О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана мистецько-педагогічного факультету з наукової роботи (відповідальна за випуск).

Рецензент:

Отиц О. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу педагогічної естетики та етики, вчений секретар Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

*(Рекомендовано до друку вченою радою мистецько-педагогічного факультету
Протокол № 8 від 21 березня 2014 р.)*

Т 28 Творча спадщина Тараса Шевченка як чинник національно-патріотичного виховання майбутніх учителів мистецьких дисциплін : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 28 березня 2014 р.) / (гол. ред. Дудник О.В.) – Умань : ФОП Жовтий О. О. , 2014. – 138 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 200-літтю з дня народження Кобзаря, у яких дослідники презентують своє бачення ролі творчої спадщини Тараса Шевченка у процесі підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

ЗМІСТ

Андрощук Л. Архетип жінки в творчості Шевченка як основа для створення образу України в сучасному хореографічному мистецтві.....	6
Бикова О. Спадщина великого кобзаря як джерело образності та змісту в хореографічному мистецтві.....	9
Білоус А. Шевченко, як зразок громадянської принциповості і моральної чистоти.....	12
Гончарук В. Ознайомлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін з образом Богородиці (на зразках поезії Т. Шевченка).....	16
Грошовик І. Творчість Тараса Шевченка як джерело натхнення.....	19
Гусак А. Роль музики у житті та творчості Т. Шевченка.....	22
Дубровіна І. Спадщина Т. Шевченка як джерело розвитку громадянської культури вчителя музики в контексті самоосвіти.....	27
Дудник О. Монументальна шевченкіана.....	33
Йовенко Л. Образ співця героїчної слави в творчості Т. Шевченка.....	37
Калабська В. Радзівіл Т. «Буквар південноруський» Т. Шевченка джерело патріотичного виховання.....	42
Козій О.М. Музична Шевченкіана	45
Кремешна Т. Педагогічні погляди Тараса Григоровича Шевченка.....	49
Криворотенко А. Постать Тараса Шевченка – яскравий приклад творчої індивідуальності для майбутніх вчителів хореографії.....	55

Куценко С. Творчість Тараса Шевченка як засіб національно-патріотичного виховання майбутнього вчителя хореографії.....	58
Лопушан В., Лопушан Т. Творча спадщина Тараса Шевченка як чинник національно-патріотичного виховання майбутніх учителів мистецьких дисциплін ...	62
Музика О. Художня спадщина Тараса Шевченка: ліричність і сила драматизму жіночих образів.....	66
Пиж'янова Н. Тарас Шевченко у творчості Миколи Лисенка та його послідовників.....	70
Пічкур М. Роль живописно-графічної спадщини Тараса Шевченка у формуванні етнічного ідеалу сучасної молоді.....	72
Побірченко О. Творча спадщина Тараса Шевченка як джерело формування етнохудожньої культури майбутніх учителів мистецьких дисциплін.....	76
Повалій Т. Роль танцювального фольклору в національному вихованні дітей та молоді в Україні.....	79
Прісич Н. Багатогранний талант Т. Шевченка.....	82
Семенова О. Художня творчість Т. Шевченка у естетичному вихованні майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.....	87
Сирота З., Сирота В. «Живописна Україна» Шевченка.....	91
Сокур Л., Тихомир В. Історичні твори Тараса Шевченка: відгуки та критика кінця ХХ–початку ХХІ століття.....	95
Сухецька О. Лірика Кобзаря – джерело натхнення композиторів.....	100

Терещенко Л. Сприймання постаті й творчості Т. Шевченка його земляками.....	104
Теслева Ю. Творча спадщина Т. Шевченка в музично-педагогічній освіті України.....	109
Тихомир В. Історичні твори Тараса Шевченка: відгуки та критика (друга половина ХІХ – початок ХХ століття).....	112
Харченко І. Тарас Шевченко – носій української культури.....	117
Черевко Л. Дух народності як відмінна ознакою літературно-художньої спадщини Т. Шевченка.....	121
Шарій Н. Образ вокальності у творчості Тараса Шевченка	125
Ярош Л. Музична шевченкіана як засіб естетичного розвитку особистості.....	130
Наші автори	135

АРХЕТИП ЖІНКИ В ТВОРЧОСТІ ШЕВЧЕНКА ЯК ОСНОВА ДЛЯ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

Геній українського народу Тарас Григорович Шевченко залишається джерелом натхнення для митців всього світу. Творчість Великого Тараса – це філософія людської свободи, любові до рідного краю та складної долі України-Жінки.

Дослідження специфіки «національних образів світу», зокрема архетипу Жінки, особливо важливі для України як теоретична основа відродження національної культури [3, с.71].

Концепція архетипу має витoki з аналітичної психології К. Юнга. Архетипами Юнг називає деякі вроджені психічні структури, які породжують загально значиму символіку снів, міфів, казок та ін. Це складні стани свідомості, які передаються спадково і відтворюють глибинні міфологічні символи, серед яких символ Матері (тобто Жінки) [2, с. 8]. Архетип є формою без власного змісту.

Роль образу Богині-Матері для культури українців підтверджують археологічні знахідки періоду палеоліту (33000-9000 років до н.е.). Отже, архетип Жінки є традиційним для нашої культури і наповнюється конкретним змістом в новому світовимірі відповідно до вимог певної епохи [4, с. 29].

Архетип Жінки як прикмета національної ідентифікації, займає провідне місце у творчості Тараса Григоровича [1]. Образи дівчини, жінки-матері, сестри втілюють в творах Тараса долю самої України.

Створення образу України засобами сучасного хореографічного мистецтва на основі архетипу жінки

в творчості Тараса Шевченка хочемо продемонструвати на прикладі хореографічної композиції «Туга за Україною».

Мій прадід Шарпанюк Іван Миронович, якого за «сталінських» часів було репресовано на довгих 15 років, розповідав, як тримала його українська пісня і творчість Тараса в найскладніші моменти життя. Найбільшим бажанням було повернутись в Україну, поглянути на «Садок вишневий коло хати» з рідного вікна. Ще одна туга за Україною з глибини мого серця: усвідомлення постійної боротьби за Україну і українське на своїй рідній землі.

В основу сюжету постановки покладено уривок поеми «Княжна»:

*Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою...*

Образ нареченої-вишні є відображенням шевченківського архетипу України. Саме з «живої картинки» квітучого дерева починається танець. Україна асоціюється в творчості Тараса Шевченка з «вишневим садком» Дівчата-дерева символізують непорочність, смуток і надію. В Україні споконвіку на кожному подвір'ї весною цвіли вишні. Коли в «епоху реформ» ввели податок на плодіві дерева, вишні викорчували, та весною вони зацвіли, лежачи біля рідної хати.

Образ дерева зникає в темряві, ніби людина в тузі закриває очі.

«Зоре моя вечірняя»... Це звернення Шевченка до України-сестри, України-матері, України-нареченої. Омріяна така далека і така близька Україна, яка навіки проросла коханням та тугою в серці поета.

На сцену виходять дівчата-вишні, які «розповідають» через образну танцювальну лексику про любов автора до України.

*Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,*

*Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.*

Засобами танцювальної лексики та малюнків танцю відтворюються рядки вірша.

Танцювальна лексика є наслідувальною і відображає рухи самої природи: звернення до вечірньої зорі – арабеск з витягнутими «до неба» руками; Дніпро – коливальні рухи руками; веселка – коловий рух руками за годинниковою стрілкою; «сокорина віти розпустила» – імітування рухів гілок дерева від подиху вітру; «верба похилилась» – виведення рук в третю позицію.

Малюнки танцю: колони (звернення до зорі), лінії (Дніпро), півколо (веселка), коло, діагоналі. Ключовим в малюнках танцю є символ безкінечності (безперервний рух в перетворенні), коли в завершальній частині танцю дівчата знову стають квітучим деревом.

Архетип Жінки-України в пластичному вирішенні постає недосяжним маревом цнотливості, страждання та приреченості на вічне сподівання на краще. В жіночих образах оживає верба, сокорина, вишня, хвилі Дніпра, барви веселки.

Зоря, до якої звертається Тарас Шевченко, є образом-ідеалом Жінки-України.

*Зоре моя, вечірняя,
Зійди над горою...*

В зоряному сяйві вишневий цвіт, який опадає від подиху вітру, нагадує танок юних дівчат... Наступної весни і через століття будуть квітнути сади і ми, українці, рядками Великого Тараса будемо висловлювати щирі почуття до рідної землі.

Список використаних джерел:

1. Бикова Т. Від місцевого до універсального: парадигма величі жінки-матері («Марія» Т. Шевченка та «Марія» В. Стефаника) [Електронний ресурс] / Бикова Т. – Режим

доступу: http://www.univ.kiev.ua/pdfs/shevstud-16/18_Vykova_T.pdf

2. Наговицын А. Е. Древняя цивилизация: общая теория мифа / А. Е. Наговицын. – М.: Академический Проект, 2005. – 656 с.

3. Пулария Т. В. Архетип женщины в матрице украинской культуры: к постановке проблемы [Электронный ресурс] / Т. В. Пулария– Режим доступу: <http://repository.crimea.edu/jspui/bitstream/123456789/10735/1/19-Pularia.pdf>

4. Хитрук В. Золота булава: духовний код Трипілля, України і Європи / В. Хитрук.– Київ-Херсон : 2012. – 432 с.

5. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – Черкаси : ЗАТ «Книга», 2010. – 255 с.

Ольга Бикова

СПАДЩИНА ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ОБРАЗНОСТІ ТА ЗМІСТУ В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

Сьогодні у суспільстві дедалі більше усвідомлюється загальна потреба у духовно-культурному розвитку молоді, як у найважливішому здобутку нації. Перспективність розвитку української художньої культури залежить насамперед від готовності майбутніх вчителів саме мистецьких дисциплін до культурної активності, яка в значній мірі залежить відстану їх всебічного, творчого розвитку.

Прагнучи відновлення української художньої культури, слід насамперед дбати про збереження творчої спадщини українських поетів та письменників. Саме їх художні надбання є джерелом розвитку майбутніх педагогів мистецьких дисциплін, та хореографії зокрема.

Україна завжди славилась своїми письменниками. Микола Гоголь, Остап Вишня, Іван Котляревський, Григорій Сковорода, Павло Тичина, Леся Українка, Іван Франко. Та постать, за якою українців впізнають у всьому світі є велична постать Тараса Шевченко.

Його вірші стали піснями, думи – роздумами про тяжку та славу долю не одного покоління його рідної неньки України, а мальовнича творчість – джерелом натхнення для українських митців.

Безліч науковців та мистецтвознавців досліджували феномен творчості великого кобзаря, серед них Д. Антонович, О. Бігун, М. Грінченко, І. Дзюба, С. Задорожна, Б. Кокуленко, Ф. Колеса, Д. Ревуцький, С. Таранущенко, О. Яковина, В. Яцюк.

Цікаво те, що не дивлячись на багатогранність творчості Тараса Шевченка, і у спеціальних статтях, і у працях на мовну та творчу тематику, не розкрито теми впливу спадщини великого кобзаря на творчість майбутніх вчителів хореографії.

Для майбутніх педагогів-хореографів творчий спадок Т. Шевченка це не просто невичерпне джерело для нових хореографічних постановок. Це перш за все вони самі, це їх історія, це історія їхнього народу, це їх минуле, сучасне і майбутнє, це саме життя. Так як феномен творчості Шевченка не тільки в тому, що він порушував великі вічні питання і шукав відповіді на них, а й своєю творчістю пробуджував, підносив людину, заставляв замислитись над своїм життям, зміцнював її духовні начала.

Слід зазначити, що у поезії, драматичних та прозових творах митця можна побачити значну кількість яскравих танцювальних сцен та історичної інформації про хореографічне мистецтво. Сам зміст танцювального дійства в шевченківському творчому малюнку помітно вирізняється, що надає йому особливої виразності та пластичності. «Безсумнівно, поезія Т. Шевченка, може бути джерелом для

створення фабули хореографічної драматургії. За своєю ритмічною структурою, вона відображає народну самобутність як об'єкт пісенного жанру. У Т. Г. Шевченка балади побудовані на мотивах народних переказів. Значну роль у них відіграє схвильована авторська мова. Як результат – літературні мотиви асоціюються з мотивами пластичної асоціації»[1].

Використовуючи у своїй роботі творчу спадщину поета, майбутні вчителі хореографії мають змогу збагатити зміст своїх хореографічних композицій глибиною образів, та поетичною виразністю рухів. Особливий танцювальний стиль українського танцю, відкриває абсолютно новий напрям в сценічному втіленні поетичного образу українського народу. Усе це пронизує кожен рух – національною самобутністю, кожен танцювальну дію – чарівним таїнством, кожен погляд танцівників – магнетизмом, викликаючи у глядача відповідні переживання, емоції, роздуми...

Та неосяжна творчість Шевченка, це не тільки скарбниця хореографічних образів. Це перш за все – патріотичне виховання, це приклад наслідування своєї любові до Батьківщини у поєднанні з повагою до інших народів.

Мовою своїх творів Шевченко розпочав процес формування загальноукраїнської художньої творчості на національній основі.

Український народ завжди прагнув, аби творча спадщина великого поета не втратила ані своїх шанувальників, ані того глибокого значення, яке вона має для історії України. Важко переоцінити роль культурного надбання Шевченка в розвитку не тільки соціальної і національної свідомості, а й духовно-культурному розвитку української молоді. Використання майбутніми вчителями хореографії творчості Т. Шевченка створює можливості підвести українську художню культуру на вищий щабель розвитку, сміливо підкреслюючи її національну самобутність.

Творча спадщина великого Кобзаря стала новим етапом у розвитку естетичного мислення українського народу, та визначила на десятиліття вперед подальший розвиток української художньої культури.

Список використаних джерел

1. Б. Кокуленко. Мистецтво танцю у творчості Т. Г. Шевченка [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43260/02-Kokulenko.pdf?sequence=1>
2. Музеї Тараса Шевченка [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kobzar.info/memories/museums/>
3. Тарас Шевченко [електроний ресурс] : [сайт електронної бібліотеки «Культура України»]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/catalogue.html?catalogue=78>
4. Тарас Шевченко [електроний ресурс] : [Корисна інформація про Т. Г. Шевченка та його творчість на сторінках одного сайту]. – Режим доступу: <http://taras-shevchenko.in.ua/index.html>

Аліса Білоус

Т. ШЕВЧЕНКО ЯК ЗРАЗОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПРИНЦИПОВОСТІ І МОРАЛЬНОЇ ЧИСТОТИ

Т. Шевченко – центральна постать українського мистецького процесу ХІХ ст. Його творчість мала вирішальне значення в становленні й розвитку нової української літератури та образотворчого мистецтва утвердивши в них загальнолюдські демократичні цінності та піднісши їх до рівня передових мистецьких осередків світу. У своїх пориваннях Шевченко звернувся до тем, проблем та ідей (соціальних, політичних, філософських, історичних, художніх), які до нього ще не порушувалися в українській

літературі або порушувалися надто несміливо й соціально обмежено.

Збагачуючи українську спадщину новими життєвими темами й ідеями, Шевченко став новатором і навіть основоположником нових художніх форм та засобів [1, с. 147].

Дитячі враження залишили глибокий слід у свідомості Шевченка й мали величезний вплив на формування його особистості й на всю творчість. Адже, формування особистості розпочинається з перших років життя людини і продовжується встановлюватись та розвиватися під час всього життєвого шляху. Уже в дитинстві він відчув на собі, що таке кріпацтво, свавілля поміщиків, знуцання сильного над слабким, голод, сирітство й виснажлива праця. Ще хлопчиком Тарас полюбив чарівну народну пісню, чув від кобзарів думи та історичні пісні, які знайомили його з героїчним минулим рідного краю.

Усе, що ми знаємо про дитину й підлітка Шевченка зі спогадів і його творів, засвідчує характер незвичайний, натуру чутливу і вразливу на все добре й зле, мрійливу, самозаглиблену й водночас непокірливу, вольову й цілеспрямовану, яка не задовольняється тяжко здобутим шматком хліба, а прагне чогось вищого. [1, с. 149].

На прикладі творчості Тараса ми спостерігаємо вплив мистецтва на формування особистості, а саме його ціннісних орієнтацій. З допомогою мистецтва Шевченко виражав свої вольові поривання, емоції, громадянську та патріотичну позицію побудовану на любові до батьківщини. Процес його творчості, розглядається як злиття особистості митця із естетичним творчим світом. Можна з впевненістю сказати, що мистецтво володіє терапевтичними властивостями, адже під час творчого акту людина звільняється від агресії, негативних емоцій та асоціальних вчинків. Значне місце у формуванні переконань та поглядів юнацтва займає

мистецтво, ймовірно, що воно здійснює вагомий вплив на становлення ціннісних орієнтацій в особистості підлітка.

Шевченко нашо́вхує нас на роздуми наскільки важливими питаннями є виховання патріотичного різнобічно національно свідомого, та гармонійно розвиненого, високоосвіченого індивіда, який буде здатен до саморозвитку та самовдосконалення, спроможний до виявлення національної гідності, як носій культури. Звідси бачимо що основою національно-патріотичного виховання стає формування у особистості ціннісного ставлення до навколишнього дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції.

У творчості Тараса яскравою виявляється неповторна художня індивідуальність поета з тільки йому властивими образним мисленням, стилем, колом улюблених тем, мотивів і образів пов'язаних з автобіографічними моментами власної долі (сирітство, самотність, чужина) й виразно окресленими поетичними темами, що його хвилювали: ліричною темою кохання й героїчною темою козацької слави, тобто власною творчою програмою. [2, с. 97].

Історичні поезії Шевченка пройняті волелюбними мотивами й надихані сучасністю. Вони мали збудити національну й соціальну самосвідомість українців, протиставити їхній громадянській пасивності героїчну боротьбу предків за волю. Та найголовніше, що Шевченків образ історичного минулого ґрунтувався на народних уявленнях про Запорозьку Січ і козацтво, як вони склалися в народній пам'яті, переказах, піснях і думах, і відповідав настанові поета звеличити героїчну боротьбу народу за волю. Саме думи й історичні пісні насамперед давали натхнення історичній музиці поета. Тут Шевченко звертався до минулого заради пробудження національної самоповаги, усвідомлення й утвердження себе як народу з давньою і героїчною історією. Героїзм і мучеництво вільнолюбного народу й стали головними рисами Шевченкового образу України, його

національного міфу, який творився поетом уже в ранній ліриці та історичних поемах. [2, с. 101].

Важливим у формуванні патріотичних якостей особистості стає прояв особливостей, що формується на прикладі саме таких національних героїв, як Тарас Шевченко. Його патріотизм виявлявся в любові до свого народу, повазі до українських звичаїв і обрядів, культури й мистецтва, відчутті своєї належності до України, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини.

У цьому процесі великого значення набувають саме предмети художньо-естетичного циклу, бо саме через виховання мистецтвом в учнів поступово формується ціннісне ставлення до мистецтва та суспільства і держави, а мистецька спадщина втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму національної специфіки, тому вона і стає одним з ефективних засобів виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції.

Ми щиро захоплюємося високим образом Кобзаря, його громадянською принциповістю і моральною чистотою, почуттям соціальної і національної справедливості, відданістю правді і свободі.

Список використаних джерел:

1. Крвавич Д. П. Українське мистецтво: Навч. посібн.: у 3 ч. / Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. – Львів: Світ, 2005. – Ч. 3. – 268 с. + 80 вкл. іл.

2. Афанасьєв В. А. Українське мистецтво: Навч. посібн. / Афанасьєв В. А., Белічко Ю.В., Федорчук О. К. – Київ: Радянська школа, 1996. – 133 с. + 48 вкл. іл.

**ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН З ОБРАЗОМ
БОГОРОДИЦІ
(НА ЗРАЗКАХ ПОЕЗІЇ Т. ШЕВЧЕНКА)**

Рівень культурності, освіченості, національної свідомості кожного українця можна визначати за тим, чи обізнаний він із творчістю духовних провідників української нації, перше місце серед яких належить Тарасу Шевченку. Майбутніх учителів мистецьких дисциплін слід залучати до участі у позааудиторних заходах, присвячених вшануванню пам'яті Кобзаря, проводити з ними заняття, виховні години, екскурсії, експедиції з метою вивчення його літературної спадщини. Під час усіх вищеназваних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів ефективно здійснюється їх національно-патріотичне виховання, усвідомлення відповідальності за долю нації і держави.

Щоб майбутні учителі змогли на високому рівні організувати навчально-виховну роботу з вивчення особливостей створеного Т. Шевченком образу дівчини/жінки, вічного жіночого ідеалу – Божої Матері, слід ознайомити їх із сучасними дослідженнями цього образу в творчості народного генія. Це дослідження таких науковців, як В. Красицької, Ю. Барабаша, Т. Бовсунівської, В. Бородіна, Ю. Гончар, І. Дзюби, Є. Колесникової, О. Мамедової, І. Петровської, Ю. Івакіна, В. Пахаренка та багатьох інших. На основі їх аналізу можемо зробити висновок про різнопрочитання Шевченкових філософських, глибокорелігійних творів, але всі дослідники одностайні у тому, що в обожнюванні жінки-матері поет відтворив національні особливості душі.

Метою нашого дослідження є розкриття апокрифічно-фольклорного образу Богородиці в поетичних творах Тараса Шевченка.

У Т. Шевченка образ «народної» Богородиці продовжує давню народно-релігійну традицію, властиву архаїчним культурам, де побутувало поклоніння Богині-Матері у період панування матріархату. В християнські часи цей образ був заміщений образом Покрови (Богородиці).

В поемі «Марія» Тарас Шевченко розповідає про матір, яка, підкоряючись Божій волі, народжує сина для великої жертви заради спасіння всього людства.

Іван Дзюба у вступі до Шевченкового «Кобзаря» зазначає, що Шевченко «...йде за геніальним народним «примітивом» різдвяних співів, колядок і щедрівок, старовинних ікон і середньовічного вертепу, де Ісус Христос і Діва Марія «вростають» у селянське життя, стають «своїми», близькими і зрозумілими; все незужите емоційне багатство народної душі, весь «запас» її людяності обертається на цих євангельських персонажів, так само небесних, як і земних, які і далеко, і поруч» [3, с. 36]. Великою любов'ю і святістю огортає Т. Шевченко Божу матір, розповідаючи про її життя, історію народження Ісуса, його дитинство. Поет подає нам зовсім не біблійну історію життя Марії до народження Спасителя: Марія – не дружина тесляра Йосипа, а його наймичка (це було ближче поетові).

Першим провіщенням майбутньої незвичайної долі стає дівоча краса Марії. Урочисто й із захопленням звертається Т. Шевченко до Богородиці:

О світе наш незаходимий!

О Ти, Пречистая в женах!

Благоуханний сельний крине! [3, с. 599].

Одне із основних символічних значень лілії («крину») – непорочність, безгрішність, у християнстві ця квітка є емблемою святих дів; у народних уявленнях вона пов'язувалася не лише з дівочою цнотою, а й з водою, яка

була невіддільною від землі (вислів: «Будь багатий, як земля, а здоровий як вода»).

Слід відмітити, що у своєму «Кобзарі» поет відтворює усі віхи жіночої долі, починаючи з дитячої приязні («Ми вкупочці колись росли»), дівочого кохання (в «Катерині», «Причинній», «Тополі»), щастя материнства («Сова», «Сліпий», «Княжна», «У наших раї на землі»), – до зрадливого кохання («Коло гаю в чистім полі», «У тієї Катерини») [1, с. 215]. Для Т. Шевченка немає на землі нічого святішого від матері з немовлям на руках, він глибоко страждає за всіх своїх «покриток», зведених, збездечених дівчат. У поемі Шевченко «подвигом життя Богоматері ніби освячує материнство взагалі і «незаконне» особливо (бо воно найстражденніше)» [3, с. 37].

Марія знаходиться на найближчому до Всевишнього щаблі. Плід її гріха приніс спасіння людям. Змучена жінка в найтяжчу хвилину єдина не втратила віру, підхопила добро, не дала його зупинити – уможливила майбутній порятунок людства, яке вбило її дитину. Вчення свого сина Божа Матір понесла «святим огненним словом» у душі апостолів, Ісусових учнів, що виявилися «нетвердими й душеубогими» [2, с. 359].

В кінці поеми звучить оптимістичний мотив незнищенності, воскресіння Богородиці в душах українського народу: *...а ти, / Мов золото в тому горнілі, / В людській душі возобновила, / В душі невольничій, малій, / В душі скорбящей і убогій* [3, с. 615]. Цим самим Т. Шевченко утверджує «образ відродження правди, потоптаної можновладцями, в серцях простого люду, є перифразою Шевченкового образу України...» [3, с. 38].

Таким чином, геній українського народу Тарас Шевченко створив образ Святої Матері, що дала світові Спасителя, а разом з тим і надію на краще майбутнє. Варто відзначити, що образ Богородиці втілює в собі високе духовне начало, внутрішню силу, уміння гідно зносити усі

випробування і страждання, а також найвищий прояв гуманізму і самопожертви.

Поданий нами матеріал можна використовувати майбутнім учителям мистецьких дисциплін під час розробки і уроків, і позакласних заходів у школі з вивчення творчого доробку незламного духом письменника Тараса Шевченка.

Список використаних джерел:

1. Вічний як народ: Сторінки до біографії Т. Г. Шевченка: навч. посібник / [автори-упорядники: О. І. Руденко, Н. Б. Петренко]. – К.: Либідь, 1998. – 272 с.

2. Росовецький С. Біблійні мотиви у творчості Шевченка / С. Росовецький // Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка / [Ю. Барабаш, І. Дзюба, В. Пахаренко, О. Боронь та ін.]. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 344–372.

3. Шевченко Т. Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка / Т. Шевченко / [передм. І. Дзюби]. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 720 с.

Ірина Грошовик

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ

Творча спадщина нашого народу є великим багажем для сучасного покоління, з якого ми можемо черпати незліченну кількість ідей, та шукати натхнення. Творчість Тараса Григоровича Шевченка вже давно стала народною, вона втілює в собі весь український народ. Саме в ній хореограф-постановник знаходив і ще неодноразово буде знаходити натхнення.

Натхнення – особливий стан людини, що характеризується піднесенням її творчих сил, активізацією всіх психічних процесів. У стані натхнення одночасно

приводяться в дію всі сфери психіки. Спостерігається особлива ясність свідомості, висока продуктивність мислення і творчої фантазії, наплив почуттів і виняткова зосередженість уваги на об'єкті творчості [1, с. 227].

Поезія Тараса Григоровича є надпотужним енергетичним феноменом, який заряджає кожного з нас. В ній хореограф може знайти щось нове, щось дійсно важливе для нього і оточуючих, знайти ті думки і вислови які піднесуть його творчий потенціал до вершин досконалості.

З Шевченкових творів, – наголошує Ю. Липа, – «рветься життя таке потужне, таке стихійно неспокійне, ... в його поезії палахкотить правда вогню» [2, с. 129].

Шевченко вражає сучасників і нащадків передовсім незнаною доти енергетичною напругою, і то світлою, творчою, життєствердною. Жива українська душа (цілком співзвучна з Шевченковою) – від дитини, селянина до письменника, філософа чи політика – легко, радо, захоплено сприймає цю напругу, черпає з неї живодайну силу для свого виживання у вкрай несприятливому етнополітичному й культурному доккілі. У цьому – механізм переходу Шевченкового словотворення у життєтворення (зокрема націєтворення). У цьому секрет надзвичайної популярності, та культу поета серед українців і такої ж надзвичайної, шаленої ненависті до нього українофобів [3, с. 35].

Хореограф-постановник в творах Тараса Григоровича може знайти не тільки енергетичний заряд, а й велику кількість ідей для створення хореографічного номеру, а також краще познайомитись і проаналізувати особливості життя і побуту українського народу. Адже, Шевченко добре знав світогляд і побут рідного українського народу, знав частково життя і побут уральських козаків і киргизів. Його російські оповідання і особливо поезії дорогоцінні для ознайомлення з українським народом, його світоглядом, мовою, звичаями, піснями, прислів'ями і побутом. Його листи, малюнки

і особливо щоденник дорогоцінні для знайомства з життям і побутом козаків і киргизів [4, с. 22].

Творчість Шевченка органічно сфокусувала в собі основні чинники української національної ментальності та психології, а саме: емоційну чуттєвість, виявлену у тонкому ліризмі переживань, мрійництві, тяжінні до витонченого естетизму, одухотвореність, прагнення гармонії з природою, поваги до особистісних інтересів, свободи, що в особливий спосіб впливає на прагматизм життєвих принципів. Акцентується любов до рідної землі, прагнення гармонійних стосунків з нею, вшанування родини. Поряд з утвердженням життєво необхідного принципу свободи Шевченко засуджує згубну волюнтаристську поведінку української еліти, відсутність, послідовності і самопожертви в державотворчих і національних питаннях. Глибоке відчуття ментальності свого народу дало поету можливість за допомогою концепту серця виразити народно-моральне сприйняття історії [5, с. 73].

Балетмейстерська діяльність хореографа-постановника не можлива без засвоєння нових знань, без знайомства з творчістю великих людей, діяльність яких розширює нашу свідомість, дає поштовх до осмислення чогось нового. А творчість Тараса Григоровича Шевченка повинна завжди знаходитись на першому місці серед творів видатних митців українського народу. В його картинах, поемах, щоденнику, листах ми не тільки знайомимось з його творчістю, а й можемо оцінити всю могутню силу слова українського генія.

Таємниця феномену Шевченка криється в його енергетиці. Дослідник простежує унікальну спроможність Шевченка звертатися до колективного позасвідомого мовою архетипних образів, трансформувати ці невичерпні скарби у вищий, уже літературний рівень. У цій спроможності, безсумнівно, й полягає головний секрет дивовижного впливу Шевченка на душі українців, його популярності й авторитету [3, с. 37].

Отже, творчість Тараса Григоровича для балетмейстера є джерелом з якого можна постійно черпати натхнення, знаходити щось нове і втілювати його в життя.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – Київ «Либідь», 1997. – 374 с.
2. Липа Ю. І. Селянський король / Ю. І. Липа // Кур'єр Кривбасу. – 1997. – Вересень. – С. 118-132.
3. Пахаренко В. Огонь в одежі слова (Поезія Т. Шевченка як енергетичний феномен) / Василь Пахаренко // Шевченків світ. Науковий щорічник. – Випуск 4. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. – 2011. – 164 с.
4. Сумцов М. Теми для студій над Шевченком / Микола Сумцов // Шевченків світ. Науковий щорічник. – Випуск 4. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. – 2011. – 164 с.
5. Яковина О. Концепт серця у творчості Тараса Шевченка / Оксана Яковина // Шевченків світ. Науковий щорічник. – Випуск 4. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. – 2011. – 164 с.

Владислав Гусак

РОЛЬ МУЗИКИ У ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

*«Якби я був двічі рабом, за віолончель
я б продав себе у рабство втретє ...»*

Біографія Т. Шевченка усім відома. Юнаком він був на чужині, там з'явилися і перші твори. Але серце поета, разом з усіма його почуттями, сподіваннями, щодня й щогодини було в Україні. Без України його серце не могло ні співати, ні сумувати, до неї поривалось і співало. Шевченкові поетичні

твори промовляють до нас закликами, настановами, розповідають про тяжке життя селян-кріпаків, їхні долі.

Більшість із нас знають Т. Шевченка як поета, прозаїка, драматурга і менше як прекрасного художника, гравера, живописця. Його художні картини в Академії мистецтв у Петербурзі, де він навчався, були удостоєні високих нагород, йому присвоєно почесне звання Академіка художеств. Це важливий факт, який допомагає осягнути всю велич і багатогранність його таланту, зрозуміти його як інтелігента тонкої душі і світлого розуму.

Доктор мистецтвознавства, професор Л. Кіяновська, досліджувала ставлення великого кобзаря до класичної музики. Вивчаючи щоденники й повісті Т. Шевченка, вона знайшла кілька сотень розсипаних по його текстах згадок про твори музичного мистецтва. Науковець зазначає, що Т. Шевченко дуже добре відчував музику, навіть більше того – він навчився сам грати на фортепіано, виконував нескладні твори В. Моцарта і Л. Бетховена. Л. Кіяновська зазначає, що такі факти можуть бути насправді реальними, адже звання академіка Академії мистецтв присуджувалося дійсно надзвичайно освіченим, визначним особистостям. Любов до музики Т. Шевченка доводить і той факт, що він відвідував усі оперні прем'єри, престижні концерти.

У Т. Шевченка було дуже широке коло музичних смаків. Поміж інших композиторів він дуже любив Й. Гайдна, В. Моцарта і Л. Бетховена, постійно до них звертався. Обожнював Ф. Шопена, Ф. Мендельсона. Дуже добре знав тогочасних віртуозів: Н. Паганіні, Ф. Серве, А. В'єтана, в його творах згадуються десятки прізвищ. Все це говорить про те, що Т. Шевченко – інтелігент надзвичайно високого художнього смаку. Щоденники Тараса Шевченка дуже багаті на музичні судження. Він часто звертається до віденських класиків. І, звичайно, ідеалом гармонії завжди залишався Вольфганг Амадей Моцарт. Зберігся такий фрагмент із записів Т. Шевченка за 1857 рік: «Я почув, як маленький

оркестрик грає увертюру до опери Моцарта. Це така чудова музика, що мені здається, її не можна заграти недобре, вона завжди звучить божественно» [3]. В його «Щоденниках» є ще один характерний спогад, що стосується великого віденського композитора. Коли Тарас Григорович повернувся із заслання, здавалося б, треба шукати собі притулку, думати про свою долю, а він пише, що випадково потрапив у товариство, де був присутній чоловік, який геніально грав В. Моцарта. Він аж здивувався, одразу забув про все, що відбувалося, – сидів і насолоджувався цією музикою. Йому не треба було карт, п'яного товариства: важливим було те, що раптом знайшовся той, хто вмів грати цю геніальну музику.

Крім того, одним із улюблених творів Т. Шевченка є увертюра до опери Джоаккіно Россіні «Вільгельм Телль». Твір близький йому і за характером, і за сюжетом, адже Вільгельм Телль – це герой, який піднімає значення національного питання так високо над особистим, що ладен пожертвувати власним сином заради добра народу. В цій музиці є ще один символ – її піднесеність, адже ми завжди плачемо над долею нашого народу разом із Т. Шевченком, але в нього є й зовсім інший бік. Це тонко і влучно висловив Іван Франко: «Якби я мав одним словом схарактеризувати поезію Шевченка, то сказав би, що це поезія бажання, вільне життя, свободне, нічим не укутаний розвій особистості, цілого суспільства, цілого народу».

Звичайно, що проживаючи у Петербурзі, Т. Шевченко цікавився творчістю класиків російської музики М. Глінки та М. Мусоргського, дуже добрі стосунки пов'язували його з музикантами-аматорами братами Федором і Яковом Лизогубами та іншими музикантами – чи професійними, чи любителями. Особливо ж тісна дружба пов'язувала Тараса Шевченка із Семеном Гулаком-Артемовським, вона тривала кілька десятків років і, що дуже важливо, С. Гулак-Артемовський був одним із небагатьох, хто не відцурався Т. Шевченка, коли він був на засланні, і підтримував його

навіть матеріально. Т. Шевченко пише йому із заслання листа: «Брате мій, друже мій єдиний, Семене, благородніша і чистіша душа, хто б ще мене тут згадав, та ще й п'ятнадцять карбованців вислав. Благодарю тебе і помишленієм і серцем своїм». Найулюбленішому другові Тарасу Шевченку Семен Гулак-Артемовський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою».

Захоплення Т. Шевченко музикою дуже тісно переплітається з його літературною творчістю. Воно мало вплив і на поезію Т. Шевченка, і особливо на прозу. В його повістях дуже часто зустрічаються різноманітні музичні символи. В поезії він, звісно, більше виходить із народної, духовної української пісні. Саме українське поетичне слово провокувало його на національні інтонації. Але там, де він проявляє себе як інтелігент, в повістях, щоденниках чи листах, змальовується цілком інша картина. Т. Шевченко є людиною світової культури. Уривок з його повісті «Музика» відкриває Т. Шевченка як романтика. Тут він автобіографічно пише про свою особисту ніжну любов до віолончелі: «Арновський привіз віолончель. Боже, що ж то за іграшка! Це лиш одна душа людська може так співати і плакати, як співає і плаче цей дивовижний інструмент. Майстер, що його зробив, мабуть, був сам Прометей. Я лягаю спати і кладу його біля себе. Це моє життя, моє друге я. І якби я був двічі рабом, я б за цей інструмент продав себе втретє в рабство» [4]. З цих слів можна зрозуміти, як музика брала його за душу, як глибоко він її відчував... Символічно, що ці слова проголошує герой на ім'я Тарас. Єдиний раз він називає героя своїм власним іменем – таки музиканта, навіть не художника. Саме в цій повісті Т. Шевченко використовує прийом, яким потім користуватимуться наступні покоління письменників: певні події в творі мають свою музичну символіку. Коли Т. Шевченко хоче показати духовну вищість слуг від своїх панів, він проводить таку паралель: пани

розважаються під новомодні німецькі танці, а слуги слухають Ф. Шопена, якого грає їм Тарас.

У кожного – свій Тарас Шевченко, бо кожен вибирає в його спадщині те, що йому найближче. Кожен бере у нього стільки, скільки зможе. Кожен пише про нього так, як може. А сам Т. Шевченко як явище велике і вічне – невичерпний і нескінченний. Він росте і розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення. Т. Шевченко – завжди попереду. До нього треба доростати усім життям.

Список використаних джерел:

1. Корольок Н. Полум'яне слово Шевченка в музиці: Хорова творчість українських композиторів / Ніна Корольок; Ред. І. Коханик. – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1995. – 198 с.

2. Кралюк П. Естетика Тараса Шевченка / П. Кралюк // Шкільний світ. – 2009. – №8. – С.1–4.

3. Тарас Шевченко. Щоденник. Листи. / За загальною редакцією Лариси Івшиної. – Видання перше. Бібліотека газети «День» «Україна Incognita». ПрАТ «Українська прес-група». – 2013. – 80 с.

4. Шевченко Т. Зібрання творів: у 6 т. / Тарас Шевченко. – Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – К., 2003. – С. 178-239.

5. Шевченко й музика [Електронний ресурс] / Урбан Олена – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/ru/article/kultura/shevchenko-i-muzyka>

СПАДЩИНА Т. ШЕЧЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ САМООСВІТИ

Виховання почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), "Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності", Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту" стратегічними завданнями стає виховання у людини любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження патріотичних якостей як світоглядного чинника. У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті головною метою стверджено створення умов для розвитку і самореалізації кожної індивідуальності, здатної навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Система професійної освіти має забезпечувати "формування особистості та професіонала-патріота країни, який усвідомлює свою належність до сучасної європейської цивілізації, чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлений до життя і праці у ХХІ столітті" [4]. Саме вчитель музики здатен забезпечити підготовку нового покоління, яке глибоко усвідомлює культурно-історичні першоджерела, ідейні цінності нашого народу, його багатогранну культуру. Отже, одним із головних завдань професійної мистецької освіти є розвиток громадянської культури педагогів-музикантів, їх національної свідомості, бажання працювати задля розквіту держави, готовність здійснювати просвітницьку діяльність серед молоді в контексті самоосвіти.

Теоретико-методологічні та організаційно-педагогічні засади патріотичного виховання індивідуальності в сучасних умовах представлені у фундаментальних дослідженнях І. Беха, М. Боришевського, О. Захаренка, І. Зязюна, В. Івашковського, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Б. Чижевського, К. Чорної та ін. Значимим у цьому контексті є науковий доробок академіка І. Беха, яким створено концептуальну модель патріотичного виховання молоді в Україні [1]. З огляду на означене, нині кожним учителем мистецьких дисциплін мають вирішуватися пріоритетні самоосвітні завдання: професійне самовдосконалення творчої індивідуальності, здатної до самореалізації, залучення до національно-культурних традицій, збагачення педагогічного досвіду загальнолюдськими цінностями вітчизняної культури. Формування активної життєвої позиції педагогів на прикладі життя і творчості видатних діячів України – важлива складова професійної мистецької освіти. Втілення її в життя – одне з вагомих професійних цілей, що успішно реалізуються в умовах розвитку української освіти. У цьому контексті національні засади творчості Т.Шевченка вважаємо невичерпним потенціалом розвитку громадянської культури вчителя музики в контексті самоосвіти. Зокрема вивчення та використання народної та авторської вокально-хорової творчості вітчизняних митців передбачає формування в підростаючого покоління важливих стійких рис і вищих моральних почуттів – таких, як любов до Батьківщини, готовність самовіддано трудитися для її процвітання, захищати її. Пріоритетними завданнями професійної мистецької освіти стає вивчення та плекання мистецької національної культури і національної самосвідомості, культури міжетнічного спілкування, патріотизму, духовності, активної громадянської позиції на кращих зразках поетичного слова Т. Шевченка.

Багато видатних композиторів зверталось до творчості Т. Шевченка (Лисенко, Мусоргський, Чайковський, Рахманінов, Стеценко, Степовий, Людкевич, Веріковський) та

визначали, що поезія Шевченка музична, пронизана епітетами, символами і порівняннями народної поезії – живильного джерела поетичного мислення поета, яке стало основою у вираженні характеру свого народу. Яскраво створені поетом риси героїчних та соціально-побутових образів відобразилися у музичних творах: "Ой літа орел" (муз. К. Стеценко), "Вітер в гаї" (муз. М. Лисенка), "Сонце заходить, гори чорніють" (муз. Д. Роздольського), оперу "Катерина" (муз. Паливоди-Карпенко), "Думи мої, думи мої" (муз. В. Пащенко) та інші. Величні музичні твори розвивають почуття гордості та поваги до рідного краю та народу, поєднання поетичної та музичних мов створюють основу для формування національної ідеї, поглиблення патріотичного виховання. Вивчення спадщини Т. Шевченка доводить, що неповторність поезії митця має потужний виховний вплив на сучасників та пронизана людяністю, духовністю, громадянською самосвідомістю. Формування громадянської культури педагогів-музикантів на прикладі художньої творчості Т. Шевченка є складовою самоосвітньої діяльності як народознавчої енциклопедії, основи українського національного духу, національної ідеї. Світ мистецьких творів Кобзаря збагачує духовний світ людини, яка потребує спілкування з духовними джерелами рідного краю, розвиває гордість за землю, на якій живе, за націю, до якої належить. Ознайомлення учнів із творчістю Шевченка відбувається у процесі організації різних форм мистецької шкільної освіти, на основі розвитку моральних якостей. Основними *формами* вивчення художньої спадщини Т. Шевченка є наступні: *інформаційно-масові* (мистецькі дискусії, диспути, конференції, музично-інтелектуальні аукціони, вікторини, музичні вечори, створення відео-презентацій до пісень на слова Т. Шевченка, проведення фестивалів); *діяльнісно-практичні* (театралізовані свята, театри-експромти, ігри-драматизації, огляди-конкурси, інсценізація його творів у концертних номерах); *індивідуальні* (творчі завдання, проекти, індивідуальна робота з вивчення

спадщини митця, години спілкування, вебінари для старшокласників, присвячені життєвому та творчому шляху Великого Кобзаря) [2]. Безперечно, кожен учитель в процесі самоосвітньої діяльності формує власні підходи до організації мистецько-виховної роботи, щоб охопити всі грані виховання майбутнього громадянина України

Системна робота учителя по вивченню спадщини видних діячів України стає формою засвоєння культурологічних знань духовного оновлення, самовдосконалення педагога, розвитку його як самостійної індивідуальності. Проведення пошуково-дослідницької роботи учителя музики сприяє оволодінню першоджерелами життєвого та творчого шляху поета, у яких знайшли відображення історичні події, українські образи-персонажі, традиції, фольклор, лексика, картини побуту і природи, що розкривають український колорит. Тому, одним із принципів психолого-педагогічних засад пошуково-дослідницької діяльності в контексті самоосвіти педагога-музиканта визначаємо її *підпорядкування основним завданням національного виховання*. Його сутність трактуємо як *забезпечення громадянського, патріотичного виховання, формування кожної особистості як носія національних та загальнолюдських цінностей* [3].

Сьогодні перед вчителем мистецьких дисциплін стоїть завдання сформуванню творчо-розвинутої, національно свідомої особистості з глибокими громадянськими почуттями і нормами загальнолюдської моралі. Відзначимо, що педагогу важливо формувати у молоді об'єктивно й різнобічно історичну пам'ять а, пишаючись героїчним минулим та водночас не приховувати й трагічних сторінок історії країни, спираючись на художню творчість видатних діячів України. Виняткова роль у національному і культурному відродженні належить вивченню загальної та народної музичної культури, яка відіграє важливе місце у відродженні традицій та історичної пам'яті народу, патріотичному вихованні молоді. Саме музичне мистецтво є безцінною скарбницею збереження культурно-

історичного досвіду багатьох поколінь, усього найкращого, що витримало випробування часом у сфері духовної культури.

На думку філософа І. Фіхте, людина у своєму розвитку повинна оволодіти національною культурою і на цій основі загальнолюдською, що передбачає об'єктивну закономірність, вивчення культури своєї нації – ментальності, звичаїв, традицій, побуту, історичних постатей і, безперечно, це впливає на формування світобачення, світосприйняття, кожної людини [1].

Виховуючи громадянські якості, в учня формується уявлення про свій край, його історичне минуле і сучасне, національні народні звичаї, обряди, культуру на основі ґрунтовного вивчення життєвого та творчого шляху видатних митців України.

Відомий поет, філософ Т. Шевченко доводив, що вихована людина – високоморальна людина, яка любить Батьківщину, добре усвідомлює обов'язки перед суспільством, ненавидить брехню, лицемірство, підлабузництво. Він вважав, що родинне виховання потрібно доповнювати суспільним, яке покликане дати світська загальноосвітня школа: відродження національної культури, становлення самосвідомості, гідності громадянина, освоєння духовних скарбів народу.

У публікаціях українських педагогів О. Барвінської, Г. Врецьона, І. Ющишина домінує думка, що педагог має бути для молоді взірцем моральності, національного духу, гуманістичного ідеалу, любові до своєї Батьківщини [3]. Все добре, людяне, високодуховне і високоморальне починається із любові до своєї Батьківщини – найвища цінність і святиня для кожної людини. Отже, національна ідея, цінності українського народу стимулюють внутрішні сили людини і народу, відроджують дух нації.

Вчитель музики має стати зразком формування світосприйняття й світорозуміння, волі, ідеалів, поняття моральності та краси. Тільки тоді він може формувати духовно-інтелектуальну юну еліту, адаптовану до нових умов,

соціально зрілу, яка успішно набуває досвіду справжнього патріота України. Важливо, що для педагога-музиканта глибоке вивчення творчої спадщини вітчизняних митців повинно стати особистими переконаннями, духовним багатством, які позначаються на його педагогічній позиції. "Вчитель – людина, для якої внутрішня доброта, висока і чиста духовність є необхідними умовами професійного успіху. Від того, як учитель увійде в клас, розпізнає загадковий погляд дитини і заповнить її духовний та інтелектуальний світ, залежить майбутнє нації, держави. Більше того, добро, посіяне вчителем, примножується у прийдешніх поколіннях, стає вічною істиною, переростає з мудрості конкретних людей у мудрість народу" [4]. Педагог завжди повинен пам'ятати, що його професію не можна порівняти ні з жодною, бо "хіба є в кожного народу щось коштовніше, ніж душі його дітей, і хіба є обов'язки вищі за обов'язки виховати з них людей-громадян?" [6]. Роль учителя музики у формуванні цілісної особистості школяра виступає основним стрижнем, найважливішим чинником творчої та духовної, національної ідеї гуманізму, яка спрямована в майбутнє професійної мистецької освіти.

На наш погляд, вчитель мистецьких дисциплін повинен бути творчою індивідуальністю, яка: любить свій народ, знає його історію, культуру, має високу національну самосвідомість; творчо ставиться до навчально-виховної роботи; виховує кожного учня в дусі служіння народові, Україні, майбутньому; має науковий світогляд, високу моральність, широкий кругозір, ерудицію, духовну культуру, оптимізм. Таким чином, постійна робота над собою, самоосвітня діяльність учителя музики повинна бути спрямована на створення духовності, інтелектуального потенціалу, утвердження людського в людині. Саме вчителю музики належить доносити до свідомості учнів систему ціннісних орієнтацій патріотизму, які відповідають новим вимогам українського суспільства XXI століття.

Список використаних джерел:

1. Бех, І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна. – К.: Світ виховання, 2007. – 31 с.
2. Вербицька, П. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку : монографія / П. Вербицька. – К.: Генеза, 2009. – 384 с.
3. Волинець І. М. Методика вивчення літературного краєзнавства в курсі зарубіжної літератури у старших класах загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Волинець І.М. – Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 288 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.
5. Руденко, Ю. Основи козацько-лицарського виховання / Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – К.: ТОВ Видавництво "Гетьман", 2012. – 298 с.
6. Ушинський, К. Теоретичні проблеми виховання і освіта / К. Ушинський // Вибрані педагогічні твори. – К. – 1983 – С. 90-100.

Олена Дудник

МОНУМЕНТАЛЬНА ШЕВЧЕНКІАНА

Навряд чи є у людства ще поет, якому було б зведено стільки пам'ятників за межами батьківщини, як Тарас Григорович Шевченко. За кількістю скульптур, встановлених у світі, Т. Г. Шевченко поступається лише В. Шекспіру. Майже на всіх континентах світу, крім Африки, є пам'ятники Шевченкові. Відсутні пам'ятники Кобзареві в Німеччині, Великобританії, Естонії, Латвії, Киргизії. В Україні Великому Українцю встановлено 700 пам'ятників,

меморіальних дощок і пам'ятних знаків і 75 за кордоном у 30 державах [2., С. 2].

Як це не дивно, але перший пам'ятник Кобзарю було відкрито не в Україні, а в сучасному Казахстані (тоді він територіально належав до Російської імперії). На півострові Мангишлак, де поет відбував своє покарання, 1881 року на півкруглому постаменті було встановлено погруддя Шевченка. В 1920 році пам'ятник було зруйновано, а через сім років – відновлено [1., С. 68].

В країнах Північної та Південної Америки пам'ятники Кобзареві встановлені зусиллями і коштами української діаспори. Досить відомими є пам'ятники Кобзареві у Канаді, де їх немало, бо в цій країні досить багато вихідців з України, потужні об'єднання діаспори, Товариство імені Тараса Шевченка. У 1961 році біля приміщення парламенту в м. Вінніпег провінції Монітоба Канади відбулося відкриття пам'ятника Шевченку. Його автором був американський скульптор Андрій Дараган, родом із Харківщини. У містечку Палермо, поблизу Торонто, пам'ятник Шевченку українцям Канади в липні 1951 року подарував уряд УРСР. На постаменті зроблено напис: «Від українського народу українцям Канади».

Серед закордонних пам'ятників найбільш цікавим і незвичайним є аргентинський. Президент Аргентини Гілермо А. Борда у 1967 році ухвалив спеціальний закон, в якому дозволялося будівництво в місті Буенос-Айресі пам'ятника Тарасові Шевченкові, визначному українському письменнику, поетові і маляреві на місці, яке призначила Управа міста. Кошти будови пам'ятника покривалися з фондів, які зібрав комітет. Ініціатором спорудження пам'ятника в аргентинській столиці був наш земляк уродженець Івано-Франківська, доктор економічних наук, голова Шевченкової фундації в Аргентині Василь Іваницький, автором скульптур – Леонід Молодожанин. Це скульптура молодого Шевченка,

в його постаті – напруження та пристрасне звернення до людей, поряд – скульптурна група «Гайдамаки», що є своєрідною ілюстрацією до образу поета. Це мистецьке рішення особливо вдале для пам'ятника, що знаходиться в іншому етнічному середовищі: супутні персонажі містять додаткову інформацію для глядачів, які мають обмежені знання про Україну, Шевченка, його твори. У 1976 році скульптура Леоніда Молодожанина постала в парагвайському місті Енкарнасьоні.

У бразильському місті Куритибі, що в штаті Парана, біля пам'ятника Кобзареві систематично відбуваються зібрання бразильських українців. Не всі жителі цього міста навіть знають, де розташована Україна, але вони добре обізнані, хто такий Шевченко. У квітні 1999 року в столиці Куби місті Гавані відбулось урочисте відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченку.

Цікава історія появи монументу Кобзареві у Вашингтоні. Встановлений він силами українських емігрантів. До його відкриття мають відношення п'ять американських президентів. Президент Г. Трумен був почесним головою комітету по створенню пам'ятника, а майбутній президент Р. Рейган входив до складу цього комітету. Тогочасний діючий президент Д. Ейзенхауер підписав підтриманий парламентом закон про будівництво пам'ятника. Д. Кеннеді допоміг реалізувати задум, а спеціальну заяву президента Л. Джонсона вмурували під постаментом [3., С. 1]. СРСР був проти спорудження даного пам'ятника. Вимоги щодо неспорудження пам'ятника висловлювали як радянське посольство, так і представництво УРСР в ООН. Попри всі спроби противників монументу, відкриття відбулося 27 червня 1964 року.

Половина європейських столиць мають пам'ятники геніальному українському поету. Оригінальністю вирізняється пам'ятник Кобзарю у Римі. Тут Шевченко постає в образі античного філософа з піднятою у привітанні

правицею. Таке «переодягнення» – образна констатація того, що Шевченко та його твори належать не лише Україні, а й усьому людству. Автор – італійський скульптор У. Мацеї. Встановлено пам'ятник перед греко-католицьким собором Святої Софії. Відкриття відбулося 1973 року за участю вищого греко-католицького духовенства та великої кількості українців.

Уперше в столиці Греції Афінах відкриття пам'ятника Тарасові Шевченку відбулося в рамках Днів України в Греції й було приурочене до 192-ї річниці від дня народження Великого Кобзаря (9 березня 2006 року). На той момент пам'ятник став 45-им монументом Тарасові Шевченку, відкритим за кордоном.

У вересні 2010 року в столиці Данського Королівства відбулось урочисте відкриття бюста національного поета України, що став першим і допоки єдиним пам'ятником Шевченкові у Скандинавії.

У 1961 році бюст Кобзаря встановлено на високому постаменті в м. Перт, а біля містечка Вінчелсі було зведено пам'ятний знак-обеліск, присв'ячений 100-літтю від дня смерті поета (Австралія).

8 серпня 2008 року у Пекіні у парку Чаоян відкрито пам'ятник Шевченку, єдиний не лише в Китаї, але й в усьому азійсько-тихоокеанському регіоні. Скульптор — Юань Сікунь.

На пострадянському просторі скульптурне зображення Шевченка встановлено в: Азербайджані (м. Баку), Молдові (м. Бельці, м. Тирасполь), Грузії (м. Тбілісі), Казахстані (м. Алмати, м. Актау, м. Карабутак), Туркменістані (м. Ашгабат), Росії (м. Москва, м. Санкт-Петербург, м. Шахти, м. Орськ, м. Краснодар), Білорусі (м. Мінськ, м. Могильов, м. Брест, м. Гомель, м. Слуцьк), Узбекистані (м. Ташкент, м. Зарафшан).

Список використаних джерел:

1. Кучерук Олександр. Пам'ятники Шевченка на земній кулі: Від Мангишлаку до Вашингтона / Кучерук Олександр // Черкаський край – земля Богдана і Тараса. Культурологічний збірник. К.: «Українські Пропілеї», 2002, С. 67-80.
2. Лазебник Станіслав. Монументальний посол України. Більш як у 30 зарубіжних державах установлено пам'ятники Тарасові Шевченку / Лазебник Станіслав // «Україна Молода» № 43. – С. 2;
3. Светлана Божко. Сколько есть памятников Кобзарю? / Светлана Божко // «День». – 2004. – 9 вересня. – С. 1.

Лариса Йовенко

ОБРАЗ СПІВЦЯ ГЕРОЇЧНОЇ СЛАВИ В ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Протягом століть емоційна сфера українського народу формувалася під впливом творчості кобзарів та лірників – величних гомерів України (Н. Сивачук). Вони завжди були високоморальними представниками українського етносу, з високим рівнем національної свідомості й гідності.

Діяльністю народних бардів України захоплювалися Тарас Шевченко, Микола Лисенко, Олександр Русов, Микола Сумцов, Орест Міллер, Борис Грінченкота інші видатні українці. Яке значення мали кобзарі, видно з того, що Т. Шевченко, випускаючи в світ свої твори, назвав їх «Кобзарем». Зокрема, поет, дякуючи у «Щоденнику» П. Кулішу за книги, з захопленням писав: «Особливо завдячую я йому за «Записки про Південну Русь». Я цю книгу скоро напам'ять буду читати. Вона мені так правдиво нагадала про мою прекрасну бідну Україну, що я ніби з живими розмовляю з її сліпими лірниками і кобзарями» [6, с. 516].

Головною роллю кобзарства було уславлення козацького війська та залучення до її лав молоді, а також охорона і збереження святих козацьких традицій. Українське козацтво, з огляду на політичні умови тих часів, було змушене постійно проводити бойові дії проти ворогів як наступального, так і оборонного характеру. А кобзарі охоче оспівували героїзм, самопожертву, відвагу, хоробрість, завзяття, сміливість, військову доблесть і героїчну смерть запорожців. Відома дослідниця фольклору О. Таланчук зазначає: «Кобзар дійсно був історичною особою, що в свій час розбуджувала національну свідомість в українському народі, заохочувала його до боротьби...» [2, с. 5].

Дослідники українського кобзарства стверджують, що до сліпих співців зверталися з особливою повагою, називаючи їх «батько», «отченаш», «панотець» [3], бо були вони носіями Божого слова і історичної пам'яті українців, «абсолютного минулого», розуміли своє призначення:

-Чого, батьки, сумуєте? Дніпро на нас розсердився,

-Невесело, сину! Плаче Україна... [5, с. 60].

Образ співця героїчної слави, волелюбних ідей, виразника сподівань народу проходить через увесь творчий доробок Т. Шевченка. Вже у ранній період його творчості цей образ був одним із провідних. Поет підніс народних співців-кобзарів як творців і носіїв мистецтва, як виразників естетичних уподобань українців на небувалу височінь. У вірші «Тарасова ніч» поет писав:

...Виросла могила, Кобзарі співають,

А над нею орел чорний Все співають, як діялось,

Сторожем літає, Сліпі небораки, –

І про неї добрим людям Бо дотепні... [5, с. 45].

Означені образи є провідними у таких творах, як «Перебендя», «Великий льох», «Тарасова ніч», «Гайдамаки»,

а репертуар народних бардів підказав митцю значну кількість прекрасних персонажів («Невольник», «Гамалія» та ін.). Тарас Григорович возвеличував кобзарів і лірників, порівнював їх із Гомером, зокрема, в передмові до повісті «Прогулянка з задоволенням і не без моралі» він писав: «Нещодавно хтось письмово порівнював наші, тобто малоросійські, історичні думи з рапсодіями хіоського сліпця, прабатька епічної поезії. Я сміявся такому зарозумілому порівнянню, а тепер, як розібрав та розжував, так і відчуваю, що порівнювач правий, і з свого боку, я готовий навіть возвеличити його порівняння. Я читав, зрозуміло, в перекладі Гнедича і вичитав, що у Гомера нічого немає схожого на наші історичні думи-епопеї, як, наприклад, дума «Іван Коновченко», «Сава Чалий», «Олексій Попович Пирятинський», або «Втеча трьох братів з Азова», або «Самійло Кішка», або – так їх і не перечитаєш! І всі вони піднесено прості і прекрасні, що якби воскрес сліпець хіоський та прослухав хоч одну з них від такого ж, як сам він сліпця-кобзаря або лірника, то розбив би вщент свою корзинку, звану лірою, і вступив би в «міхоноші» до найбіднішого нашого лірника, що називає себе публічно старим дурнем. На жаль! Тепер я себе так називати повинен. По-перше, за те, що хотів наслідувати, а по-друге, за те, що не знав, кого наслідувати. А де причина цієї неусвідомленості? Відомо де, в школі.

У школі нас всьому, абсолютно всьому навчать, крім розуміння свого милого слова. О школа, школа! Як би тебе скоріше перешколити!..» [6, с. 243].

Найвищим етапом художнього осмислення проблеми служіння співця своєму народові та ідейно-виховної ролі його репертуару є поема «Гайдамаки». Живучи в майстерні К. Брюлова, Тарас Григорович писав: «Перед його дивними творами я задумувався і плекав в своєму серці свого сліпця Кобзаря і своїх гайдамаків. У тіні його витончено-розкішної майстерні, як у жаркому дикому степу наддніпровському,

перед мною миготіли мученицькі тіні наших бідних гетьманів. Перед мною стелився степ, усіяний курганами. Перед мною красувалася моя бідна Україна у всій непорочній меланхолійній красі своїй» [8, с. 536].

Образи кобзарів у творчому доробку Т. Шевченка еволюціонують від відображення їх у романтичному серпанку до реалістичного висвітлення, заклику до боротьби з поневолювачами. «Якщо в поезії 1837 – 1840 років кобзар постає як романтичний співець героїчного минулого, який боляче реагує на життя поневоленого народу, то в поемі «Гайдамаки» це – співець повстанців, що підносить їх героїчний дух своїми піснями. Зовсім невірною є думка деяких дослідників про те, що образ кобзаря Волоха є лише персонажем, який «допомагає поетові вводити в текст багато народних пісень»», – зазначає А. Бондаренко [1, с. 56].

У зачині поеми декілька разів згадується сліпий співець, якому поет відвів важливу естетичну роль. Це своєрідна відповідь уявним письменним недругам-опонентам, які з сарказмом зауважать, прочитавши твір:

*...Од козацтва, од
гетьманства*

Високі могили –

Більш нічого не осталося,

Та й ті розкривають;

А він хоче, щоб слухали,

Як старці співають [5, с. 59].

У поемі «Гайдамаки» Тарас Григорович презентує устами Волоха цілу низку пісень, які умовно можна поділити на групи:

а) створені самим митцем («Ой волохи, волохи», «Літа орел, літа сизий», «Ночували гайдамаки»); б) оброблені автором народні зразки («Ой гоп таки так!», «Од села до села», «Ой гоп гопака!», «Як була я молодою преподобницею»); в) оригінальні фрагменти сороміцьких пісень («Ой гоп по вечері» та ін.).

Таким чином, образ співця героїчної слави – кобзаря – у творчому доробку Т. Шевченка уособлює волелюбність

і мужність українського народу, вольовий характер і безстрашний подвиг його в боротьбі за незалежність. Він постає над сонмом повстанців, реалізуючи виняткову роль натхненника-ініціатора народної боротьби. Кобзар знаходиться у статусі ватажка чи проводиря народного повстання і невіддільний від «громади в сіряках», як її благородний співець і відданий патріот. Подальшого дослідження потребує проблема героїзму в творчості Т. Шевченка та її інтерпретація в шкільних підручниках ХХ ст.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко, А. Образ народного співця в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки» / А. Бондаренко // Радянське літературознавство, 1965. – № 5. – с. 55 – 62.
2. Героїчний епос українського народу. Хрестоматія: Навч. посібник [упоряд. та приміт. О. М. Таланчук]. – К. : Либідь, 1993. – 432 с.
3. Нудьга, Г. Українська дума і пісня в світі. Книга 2. / Г. Нудьга. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. – 512 с.
4. Сивачук, Н. Лірники Уманщини / Н. Сивачук. – К. : Деміур, 2005. – 96 с.
5. Шевченко, Т. Кобзар / Т. Шевченко. – Київ : «Дніпро», 1970. – 583 с.
6. Шевченко, Т. Твори в двох томах / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1966. – 748 с.

*Віра Калабська
Тетяна Радзівіл*

«БУКВАР ПІВДЕННОРУСЬКИЙ» Т. ШЕВЧЕНКА ДЖЕРЕЛО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Для України завжди було важливим питання патріотичного виховання. І сьогодні побудова демократичного суспільства базується саме на засадах патріотизму, національної ідеї, народній культурі. Про це наголошується у чинних документах у галузі освіти: Законі України Про освіту (1991), Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1994), Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2007), Концепції національно-патріотичного виховання молоді (2009) та інших законодавчих актах, що стосуються навчання і виховання молодого покоління. Патріотизм, національна свідомість є тими чинниками, що визначають моральну та соціальну сутність людини і від яких залежать доля і саме існування народу, що зумовлює національний зміст освіти та пошуків засобів вирішення її завдань.

Патріотичне виховання завжди було у полі зору вчених та дослідників і посідало одне з чільних місць у вітчизняній історико-педагогічній думці. Теоретичні проблеми патріотичного виховання розробляли такі відомі українські педагоги: Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, П. Юркевич та ін.

Серед сучасних дослідників котрі працюють над проблемою патріотичного виховання та громадянських якостей школярів, – І. Бех, О. Вишневецький, П. Ігнатенко, Н. Іщук, В. Каюков, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, М. Стельмахович, О. Савченко, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.

Важлива роль у формуванні патріотичної особистості належить українській усній народній словесності. Упродовж віків вона була для всього українського народу тим невичерпним джерелом, звідки наступні покоління набирались сили, мудрості життя, снаги й завзяття. Окрім того, історія розвитку українського суспільства свідчить, що фольклор виступав як чинник консолідації української нації, що була розділена на політичній карті різними імперіями, зокрема у другій половині XIX – на початку XX ст.

У другій половині XIX – початку XX ст. зразки українського фольклору використовувались у змісті підручників.

У 1861 р. побачив світ «Буквар південноруський» Т. Шевченка[3], упорядкований автором для українських недільних шкіл, тексти у якому були надруковані українською мовою, але російськими літерами. Через сто тридцять років (1991 р.) видавництвом «Веселка» його було перевидано. За словами громадського діяча, письменника, літературного критика О. Гончара, він був «улюбленою працею нашого національного генія, його прощальною, лебединою піснею, яку він посилав з похмурих берегів Неви далекій своїй Україні, її дітям, її прекрасному юному цвіту, в чиєму достойному майбутті поет вбачав і своє власне безсмертя» [1, с. 3]. У листі Т. Шевченка до М. Чалого розкривається задум поета про видання не тільки одного букваря, а й упорядкування серії книжок як цілісної системи національної початкової освіти, та її значення для українського народу: «Думка єсть за «Букварем» напечатать лічбу (арифметику) – і ціни, і величини такої ж, як «Буквар». За лічбою – етнографію і географію в 5 копійок. А історію тільки нашу, може вбагаю в 10 копійок. Якби Бог поміг оце мале діло зробить, то велике само б зробилося» [4, с. 54].

У навчальному матеріалі Т. Шевченко активно використовує український фольклор – для читання він подає дві думи («Думу про пирятинського поповича Олексія» та

«Думу про Марусю попівну Богуславку») і 13 прислів'їв. Саме народна словесність, на думку Т. Шевченка, повинна була плекати у юних душах глибоке почуття любові до всього рідного, українського. «Буквар південноруський» свідчить про непересічний талант Т. Шевченка-педагога, про його щире зацікавлення проблемами освіти, його прагнення просвітити «незрячих гречкосіїв», пробудити в них почуття національної гідності.

Т. Шевченко, як автор «Букваря південноруського», намагався виховати маленьких українців у патріотичному дусі. І для цього не випадково обрав продуктивні і активні у цьому сенсі жанри фольклору другої половини ХІХ ст.: думи і прислів'я. Автор подає моделі поведінки гідні наслідування. У змісті дум, що обрав Т. Шевченко яскраво виражена тема – каяття, спокута гріхів, також проходить тема жертвності: Олексій, який готовий заради спасіння козацького війська себе погубити у морі, і Маруся, яка, визволивши невільників, ставить своє подальше життя під загрозу. У другій думі події розгортаються напередодні Великодня, що підсилює вчинок героїні, адже Христос жертвно постраждав за гріхи усього людства. А жертвна любов до України, за Г. Ващенком, є основою свідомого патріотизму.

Молоді вчителі-студенти недільних шкіл, громадівці широко використовували у навчальному процесі другої половини ХІХ ст. «Букварюжнорусский» Т. Шевченка, але нестача навчальних книг рідною мовою була очевидною, про це красномовно свідчить факт звернення громадівців з порадою у цій справі до Т. Шевченка. На їхнє прохання поет відгукнувся і надіслав харківським недільним школам 3000 примірників свого «Букваря», що було неоціненним подарунком для українських учнів і учителів [2].

Отже, Т. Шевченко був великим українцем, патріотом-подвижником, що поклав своє життя на вівтар просвіти

рідного народу. Його патріотичні переконання знайшли своє відображення у «Букварі південноруському».

Список використаних джерел:

1. Гончар О. Батько Тарас – дітям України / О. Гончар // Шевченко, Т. Буквар південноруський 1861 року / Т. Шевченко. – К. : Веселка, 1991. – С. 3-6.

2. Українська педагогіка в персоналіях : в 2 кн. : навч. посібник / авт.: О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антоненко, Л. Д. Березівська [та ін.] ; за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. X-XIX ст. – 624 с.

3. Шевченко Т. Г. Буквар південноруський 1861 року : для мол. та серед.шк. віку / Т. Г. Шевченко ; упоряд. М. М. Ілляша ; вступ. слово О. Т. Гончара ; післямова В. М. Яцюка. – К. : Веселка, 1991. – 63 с. : іл.

4. Яцюк В. Кобзаревий «Буквар» / В. Яцюк // Шевченко, Т. Буквар південноруський 1861 року / Т. Шевченко. – К. : Веселка, 1991. – С. 53-62.

Ольга Козій

МУЗИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА

*«Він був сином мужика і став
володарем у царстві духу.*

*Він був кріпаком і став володарем у
царстві людської культури.*

*Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні
шляхи професорам і книжним ученим...»*

Іван Франко

Є імена, що увібрали в себе живу нездоланну душу народу, стали часткою його непростого життя . Таким ім'ям для нас, українських людей, стало ім'я Тараса Григоровича Шевченка, чия поезія не лишає байдужих, викликає в людях

почуття гордості і захоплення своєю красою, революційною силою і народною мудрістю. «Кожен, хто звертається до Шевченка, знаходить свої відповіді, бо він говорив про особисте, яке ставало універсальним, суб'єктивність його була настільки чесною і відвертою, що сприймається як найвища міра об'єктивності. Вимір його – це безмірність. Саме тому так важливо, що ми знову і знову шукаємо відповідей на засадничі питання саме в нього» [1].

Музикальність, наспівність поезії Шевченка близька до народнопісенної творчості. Взаємозв'язок поезії з народною піснею детально вивчали українські музичні науковці: М. Грінченко, М. Гордійчук, П. Козицький, Ф. Колесса та ін..

На творах Кобзаря зростали, морально мужніли, духовно збагачувалися кращі українські письменники, поети, художники, музиканти. Завдяки йому міцніли світоглядні позиції Івана Франка, Лесі Українки, Павла Грабовського, Михайла Коцюбинського, шліфувалася поетична майстерність Максима Рильського, Павла Тичини, формувалася муза Миколи Лисенка, Якова Степового, Кирила Стеценка та ін..

Пісні на слова великого Кобзаря – лише невеличка частка велетенського за кількістю й безмежного за різноманітністю форм озвучення жанрового різновиду: ім'я якому – музична шевченкіана.

Близкість і розуміння народних інтересів, думок, сподівань, надій спонукало селян, лірників, кобзарів самим складати мелодії, або використовуючи народну пісню співати вірші Т. Г. Шевченка. Ще за життя почали створюватися пісні на його слова. Співучі рядки легко лягають на музику, ось чому багато віршів Тараса Шевченка стали народними піснями, наприклад «Заповіт», «Думи мої, думи мої», «Реветь та стогне Дніпр широкий» та багато інших. Улюблені теми письменника – любов до рідного краю, героїзм, мужність, ідеї національно-визвольної боротьби, національні мотиви. Мелодії до них складалі прості, часто не писемні селяни, для

яких вірші Шевченка були настільки близькі й зрозумілі, настільки глибоко відтворювали їхні мрії і сподівання, що сприймалися як народні.

Ряд творів геніального поета пройняті відчуттям образів української природи. У них ніби поєдналися невіддільні від народного живописання компоненти пейзажу, як вечірня зоря, зелена діброва, широке поле, буйний вітер, червона калина, верба над водою, вишневий садок. Поетові радісно на рідній землі і він пристрасно стверджує право людини на земне щастя, радощі, насолоду: « Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина-дитина...» [4]. Особливою чуйністю відзначаються пісні про дівочу й жіночу долю часів кріпаччини, про ніжну турботливу материнську любов: «У нашій раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим...»[4]. Сам Шевченко дуже любив народну пісню «Зіронька», а також «Тече річка невеличка», «Ой на горі та жінці жнуть», знав безліч чумацьких, історичних, козацьких, рекрутських пісень, співав думи. Народна пісня була для поета чимось необхідно значущим, підтримувала його у важкі часи, у негоду, в радості та горі.

Більше як 80 пісень на слова Шевченка належить М. В. Лисенкові. Його традицію продовжили К. Стеценко, Я. Степовий, С. Людкевич, С. Воробкевич, П. Ніщинський, А. Вахнянін, М. Вербицький, П. Сокальський, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, Г. Гладкий, В. Заремба, Г. Топольницький та ін.. Майже кожен композитор торкнувся поезії великого поета, не міг пройти осторонь його творчості, як і кожна людина не лишилась байдужою, котра хоч раз прочитала вірші великого поета.

Не лишила байдужими спадщина поета і класиків російської музики: М. Мусоргський (вокальні твори «Гопак» і «Дніпро»), П. Чайковський (романс «Вечір», «Садок вишневий коло хати»), С. Рахманінов (дума «Минають дні, минають ночі»).

Ніна Королук, в своїй книжці «Полум'яне слово Шевченка в музиці», акцентує увагу на тому, що «зі зверненням професіональних композиторів до поезії Кобзаря в українській музиці виникає окремий могутній пласт – музична Шевченкіана, яка вражає своєю свіжістю, різнобарвністю і невичерпністю»[3,12].

В другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. багато музичних творів на слова Шевченка написали західноукраїнські композитори. Д. Січинський створив кантату «Лічу в неволі...», хорові твори «Минулі літа», «Один у другого питаєм», солоспіви «У гаю, гаю», «І золотої й дорогої...». Більше десяти музичних творів написав С. Воробкевич, Ф. Колесса створив хорові твори «Було колись в Україні», «Утоптала стежечку», «закувала зозуленька», «Якби мені черевики» та ін.. Великі хорові твори створив один із засновників музичного товариства «Львівський Боян» Й. Кишакевич: «Гамалія», «Калина», «Ой нема ні вітру, ні хвилі».

С. Людкевич написав дослідження «Про основу і значення співності в поезії Тараса Шевченка» та «Про композицію до поезій Тараса Шевченка». Тільки початок ХХ ст. ознаменувався кантатами та хорами С. Людкевича (кантата-симфонія «Кавказ»), К. Стеценка («У неділеньку у святую»), Л. Ревуцького (кантати-поєми «Хустина» та «Ой чого ти почорніло»), творами Б. Лятошинського («За байраком байрак», «Із-за гаю сонце сходить») та ін..

З'являються нові хорові твори М. Вериківського, К. Данькевича, Є. Станковича, Л. Дичко та інших сучасних композиторів.

У виконанні благородних завдань поетичні скарби Тараса Шевченка є живою та діючою силою і в наш час. Недарма його називають пророком. І сьогодні його слова актуальні, як ніколи. Вони спонукають думати, боротись, з гідністю відстоювати свою державу та національну свободу, творити нову вільну Україну.

Список використаних джерел:

1. Брюховецька Л. // Киевская старина. – 1882. – №10. – С. 71.
2. Ващенко В. С. Епітети поетичної мови Т.Г. Шевченка: Словник-показчик. – Дніпропетровськ, 1982
3. Ніна Королюк. Полум'яне слово Шевченка в музиці. – К., 1995.
4. Тарас Шевченко. Малий Кобзар. – К.: Веселка, 1979. – 383 с.

Тетяна Кремешна

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Як громадянина і патріота Т. Шевченка не могли не хвилювати проблеми української школи. Він глибоко знав стан народної освіти. У ряді поетичних творів ("Наймичка", "І мертвим, і живим..."), повістях "Близначки", "Княгиня", "Прогулка с удовольствием и не без морали", "Щоденнику" та ін.) він започаткував педагогічні ідеї, які значно вплинули на формування педагогічної думки в Україні.

Перш за все просвітителю обстоював право свого поневоленого народу на рідну школу, яка є засобом поліпшення його життя, пробудження й усвідомлення свого рабського стану. Народна школа, на думку поета, має бути доступною для всіх дітей. У ній діти мають одержувати міцні й глибокі знання, всебічно розвиватися. Рідна школа має задовольняти потреби свого народу і діяти на засадах народності.

Велику роль у народній школі поет надає особі вчителя, справу якого вважає найвищою мірою благородною і серйозною. Народний учитель самовіддано служить людям, своїй Батьківщині. Саме таким педагогом був для Т. Шевченка І. Котляревський, змальований ним у повісті

"Близнецы". На противагу йому поет у ряді своїх творів описує бездарних і обмежених учителів, які своєю нікчемністю не могли сприяти розвитку учнів. Частина з них були садистами, знущалися над дітьми. Так, дяк Совгиря "бьет, бывало, а самому лежать велит, да не кричатъ, а не борзяся и явственнo читать пятую заповедь. Настоящий спартанец".

Т. Шевченко розвінчує політику царизму, який дбав не про освіту, а про затемнення народу. Робилося це тим, що шкіл було дуже мало, більша частина дітей не охоплювалася навчанням. А ті діти, яким випала доля навчатися, набували примітивних знань, бо вчилися здебільшого у церковно-приходських школах малограмотними дячками.

Народність поет розумів як засіб патріотичного виховання, прищеплення їй святого почуття любові до рідного краю, до знедоленого українського народу. Досягається це шляхом вивчення історії своєї батьківщини, безпосереднім життям з народом, боротьбою за його щастя.

Т. Шевченко засуджує українське панство та інтелігенцію, які зрадили свій народ, плазували перед царатом, аби здобути нові привілеї, і ще нещадніше пригноблювати своїх "братів незрящих гречкосіїв". Появі та зростанню таких "земляків" сприяла колонізаторська політика царату в Україні, серцевиною якої була денаціоналізація української школи, русифікація населення. Поет картає інтелігенцію за прояви національного нігілізму, що призвело її до повного душевного спустошення, спідлення.

Засуджуючи колоніальну політику в галузі освіти в Україні, Т. Шевченко обстоював всебічну широку освіту української молоді.

У повчальному посланні "І мертвим, і живим..." Т. Шевченко звертається до земляків-інтелігентів, аби останні схаменулися і обстоювали народні права, служили трудовому

люду. Він застерігає, що тих, хто зрікся свого народу, його історії, культури, мови, чекає зневага і осуд.

Поет показує, що шлях до національного відродження пролягає через усвідомлення своєї історії, національної гідності.

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу.
Та читайте
Од слова до слова.
Не минайте ані титли
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини? Яких батьків?
Ким? За що закуті?

Ця порада Т. Шевченка як ніколи актуальна й у наші дні, коли відбувається процес духовного відродження та відновлення суверенної України.

Визначальну роль у вихованні патріотизму, любові до рідного народу, формування самосвідомості, на думку Т. Шевченка, має рідна мова. Вона є невмирущим виразником народних ідеалів, духовного збагачення.

Ставши охоронцем рідної мови, Т. Шевченко закликав зрозуміти, пізнати її таїни, бо людина без любові до материнської мови не може бути вірною ні своєму народові, ні державі.

Поруч з правдивою історією свого народу, рідною мовою, які мають займати провідне місце в рідній школі, поет високо цінить народну пісню. На народній пісні зріс геній великого кобзаря. Пісня для нього була невмирущим джерелом духовності народу, його історією, долею. У поетичній формі він відізвався про неї:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...

От де люди, наша слава,
Слава України.
Без золота, без каміню,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Велику роль у вихованні дітей Т. Шевченко надавав матері. Поет глибоко знав, як із благоговінням оспівана у фольклорі жінка-мати ("На сонці тепло, а біля матері добре", "Нема у світі цвіту яскравішого над маківочки, нема і роду ріднішого над матіночки", "Немає у світі такого храму, щоб купити маму" тощо). У поемі "Наймичка" Т. Шевченко виявив себе співцем материнства, зворушливо розкривав силу материнської любові:

Дитя моє!
...Із самого неба
Долю виплачу сльозами
І пошлю до тебе.

Змальовуючи страждання матері-наймички, поет захоплюється святими материнськими почуттями, її подвижницькою працею і відданістю дітям, чим започаткував в українській педагогіці культ жінки-матері. У пізніших поезіях цю ідею він висловив так:

У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим...
... І перед нею помолюся,
мов перед образом святим...

Поета турбував стан жіночої освіти, коли більшість дівчат із селянських родин взагалі не вчилися, а дівчат-дворянок у привілейованих закладах вчили тільки світських манер, не розвивали їхній розум, духовність. Т. Шевченко як гуманіст обстоює рівність хлопців і дівчат у навчанні, стоїть за надання жінці повноцінної освіти.

Високу оцінку надає поет родинному вихованню. У трудовій сім'ї, на його думку, діти зростають працьовитими, духовно багатими. Сім'ї мають створюватися на підставі любові, спільна праця є основою життя дорослих і дітей. Тому поет вчить молодь, особливо дівчат, обачливості у коханні, застерігає від спокус, зради. Йому болить доля матерів-одиначок, дітей-безбатченків ("Катерина", "Наймичка"). Твори Т. Шевченка з цього циклу – це стогін народу над сплюндрованою долею, ствердження краси і величі українців засобами викриття їх катів різних мастей...

Захоплюючись вихованням дітей у селянських сім'ях, поет засуджує його у дворянських родинах ("Прогулка с удовольствием и не без морали", "Близнецы" та інші твори). У них часто матері відмовляються від згодування своїх дітей, а робить це наймана жінка:

І не знають, як ті діти
У них виростають,
Бо матері там немає,
А мамку наймають.

Ці жінки не виконують материнських обов'язків і в наступні роки повністю усуваються від виховання своїх дітей:

"Зачем они детей родят, эти амфибии, эти бездушные автоматы? С какой целью они выходят замуж, эти мертвые красавицы? Чтобы сделать карьеру, как выражается моя кузина; а дети – это уже необходимое следствие карьеры, и ничего больше. Бедные бездушные матери! Вы свой долг, свою священную обязанность передаете наемнице гувернантке и, еще хуже, деревенской неграмотной бабе. И диво ли после этого, что порода хорошеньких кукол у нас не переводится? Да и будет ли когда-нибудь конец этой породе? Едва ли, – она страшно живуча на нашей тучной заматерелой почве".

В останні роки свого життя Т. Шевченко намагався бути корисним рідній школі. Він радісно зустрів звістку про

відкриття в Україні недільних шкіл і для них написав "Букварь южнорусскій" (СПб., 1861), який посідав одне з провідних місць в історії освіти і культури України.

"Буквар южнорусскій" має такі розділи: азбука, склади, цифри, лічба, текстовий матеріал, на якому вчать читати. Його справедливо можна вважати новаторським, бо він значно відрізняється від букварів того часу (Шейковського, Гаццука, Золотова), що націлювали дітей на вивчення незрозумілих складів, назв, букв, і заохочує учнів до свідомого читання, осмислення прочитаного. Буквар містив фольклорні твори: приказки та прислів'я, народні думи, на яких Т. Шевченко прагнув формувати юні душі майбутніх освічених співвітчизників.

Геніальність Т. Шевченка проявляється в тому, що виховна сила його творів й сьогодні є невичерпним джерелом у вихованні нових національно свідомих поколінь української молоді.

Список використаних джерел:

1. Кочмарский О. Шевченко – это сам народ / О. Кочмарский // Еженедельник 2000. – 2008. – №27.
2. Педагогічні погляди Шевченка [Електронний ресурс] / Кралуок Петро Михайлович – Режим доступу : <http://simya.com.ua/articles/71/>
3. Український радянський енциклопедичний словник. – Т. 2. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1987. – С. 101.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар // Тарас Григорович Шевченко. – К.: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1974. – 622 с.

ПОСТАТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА – ЯСКРАВИЙ ПРИКЛАД ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ

На даному етапі розвитку цивілізації все більш гострою стає потреба суспільства у активних, креативних особистостях, які мають яскраво виражену творчу індивідуальність, чіткі переконання і міцну громадянську позицію. Адже такі люди здатні чинити надзвичайно сильний вплив на суспільні процеси, на вирішення складних завдань, на формування суспільства загалом та на виховання підростаючого покоління зокрема.

Формування творчої особистості у мистецькій сфері, розвиток її творчої індивідуальності здійснюється у процесі навчання і виховання із застосуванням різноманітних методів, зокрема інноваційних. Однак дуже важливим є звернення сучасності до традицій, до глибокої духовної культури нашого народу. Усе це в поєднанні дає прекрасний результат для майбутніх вчителів хореографії, адже традиція – основа будь-якої інновації.

Для юної особистості у процесі розвитку дуже важливу роль відіграють її наставники та видатні постаті, які слугують взірцем на шляху до професійного зростання. Одним із найяскравіших прикладів творчої індивідуальності є видатний поет і художник, Великий Кобзар українського народу – Тарас Григорович Шевченко.

Як довели дослідники, Шевченко стояв цілком на вищому рівні освіченості свого часу, був обізнаний з передовими ідеями своєї доби, а широчінь його культурних інтересів, духовних запитів і читання видно з творчості, із щоденникових записів і листів. Власні Шевченкові самобутні ідеї (народна і особиста воля як найбільше благо і єдина запорука суспільного добра; уявлення про соціальну

і національну справедливість; нищівне картання монархізму та ідея народного самоврядування тощо) були передовими в усій тогочасній європейській думці. Шевченко виразив соціальну мудрість, моральні запити і визвольні поривання свого народу в добу, коли і об'єктивно вони могли бути співвіднесені з європейськими соціальними рухами, так чи так із ними перегукуватися, і суб'єктивно він сам міг їх з ними співміряти[1].

Сутність творчості, її ознаки та закономірності розвитку у своїх працях розглядають багато вчених, зокрема О. Брушлінський, Н. Ваганова, О. Васильєва, О. Губенко, Ю. Кулюткін, В. Моляко, С. Сисоєва та ін.

На думку С. Сисоєвої, творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, що забезпечують їй успіх у творчій діяльності [2, с. 124].

На формування творчої особистості впливають як загально-соціальні, так і конкретно-соціальні закономірності, обумовлені конкретно-історичними умовами суспільного розвитку. А процес становлення творчої особистості конкретного індивіда має свої специфічні закономірності [2, с. 124].

Звісно, творча особистість формується тільки під час активної творчості. Тому поняття «творчість» можна вважати центральним у діяльності майбутнього вчителя хореографії. Адже творчість у мистецтві танцю – це невпинний рух вперед, постійний пошук чогось нового, створення кращого.

Творчість у філософському словнику І. Фролова визначається як процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності [4].

Термін «творчість» позначає й діяльність особистості, і створені нею цінності, які з фактів її персональної долі стають фактами культури. Творчість як культурно-історичне явище має психологічний аспект: особистісний і процесуальний[3, с. 4].

Особистість має здібності, мотиви, знання й уміння, завдяки яким вона може створити новий, оригінальний і унікальний продукт. Дуже велике значення в розкритті й розширенні творчих можливостей особистості мають її уява, інтуїція, неусвідомлювані компоненти розумової активності, а також проблема в самоактуалізації [3, с. 4].

Творчу індивідуальність можна розглядати як сукупність різноманітних якостей особистості, її задатків, здібностей, умінь і навичок, за допомогою яких вона створює щось оригінальне, досі невідоме, по-новому підходить до вирішення будь-яких завдань. Саме такою людиною був Тарас Шевченко. У його творах – бурхливе життя, постійна боротьба, безстрашність перед труднощами, дух патріотизму всього українського народу.

Загальнолюдське значення поезії Шевченка не тільки в тому, що він, як і кожен геній, збагатив духовний потенціал людства, світ його ідей та почувань, зробивши набутком, доступним для всіх народів, те, що пережив, передумав, скристалізував у слово народ український і чого він досягнув у царстві думки і духу. Значення його поезії і в тому, що вона самому українському народові дала розуміння його долі, його потреб та його завдань перед обличчям майбутнього – з погляду загальнолюдської історії та боротьби, загальнолюдських завоювань розуму й духу, світового прогресу, з висоти найпередовіших ідеалів та уявлень свого часу[1].

Тому індивідуальність великого митця є взірцем і для прийдешніх поколінь. Його приклад слугує поштовхом для розвитку власної творчої індивідуальності, здатності по-новому бачити світ, мислити, вирішувати, діяти. У цьому полягає неповторність особистості майбутнього педагога-хореографа, який зможе впевнено і чітко діяти в складних ситуаціях, шукати і втілювати нові оригінальні ідеї в життя, відповідаючи вимогам свого часу.

Список використаних джерел:

1. Дзюба І. На вічному шляху до Шевченка / І. Дзюба, М. Жулинський // Шевченко Т. Повне збір. тв.[Електронний ресурс]. – Т 12. – С. 1837 – 1847. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev101.htm>. – Назва з екрану.
2. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: Підручник / С. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
3. Туриніна О. Психологія творчості: Навч. посіб. / О. Туриніна. – К.: МАУП, 2007. – 160 с.: іл.
4. Философский словарь / Под ред. И. Фролова. – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2001.

Сергій Куценко

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ

Сьогодні Україна перебуває на шляху радикальних політичних та соціальних перетворень, які потребують від українського суспільства стрімкого національного відродження та побудови нового патріотично-свідомого громадянського суспільства.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що «Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [2].

Провідне місце в розвитку теорії та практики національно-патріотичного виховання належить І. Беху,

С. Гончаренку, С. Русовій,
О. Сухомлинській, В. Сухомлинському, К. Ушинському,
І. Франку та ін. Всі вони вважають, що могутнім засобом національно-патріотичного виховання є народна творчість. Тому сьогодні, важливим питанням постає вплив творчості Тараса Шевченка на національно-патріотичне виховання студентської молоді, зокрема майбутнього вчителя хореографії.

Тарас Григорович Шевченко по праву заслуговує носити звання представника національної культури нашої держави. Його життя і творчість розкриває новітні стандарти виховання любові до рідної землі, гордості за свій народ, який має високі моральні якості, славне героїчне минуле, багату творчу спадщину через систему сучасної педагогічної освіти.

Т. Шевченко в своїх творах висвітлював надзвичайно цінні думки з питань патріотичного виховання і народної освіти.

Важливим традиційним засобом національно-патріотичного виховання майбутніх учителів хореографії є вивчення танцювальної культури нашого народу, яка має неабияке повчальне й виховне значення, зокрема для сучасного студентства. Глибокий зміст таневи, черпний моральний і естетичний потенціал мудрості, національну ідею, характер, світогляд, мораль та інші компоненти національно-патріотичної свідомості нашого суспільства втілює в собі український танок.

Безперечним є той факт, що твори Т. Шевченка є джерелом художньої спадщини для створення та передачі національної ідеї засобами хореографічного мистецтва. Через невмирущі поетичні образи він передає глибинну духовність українського народу, його велич та непохитність перед ворогами. Тарас Григорович все своє життя пов'язав із долею України. Вся його творчість просякнута думкою лише про Україну та її майбутнє.

Вагомим засобом на шляху національно-патріотичного виховання студента-хореографа є вивчення українських танців на основі поетичної творчості Т. Шевченка.

Переконливим прикладом та безперечним зразком слугує хореографічна постановка П. Вірського «Про що верба плаче», яку було створено за мотивами поем «Причинна», «Тополя» та цілої низки віршів великого Кобзаря.

Відтворюючи сюжетну канву шевченківської поезії, П. Вірський подав хореографічну мініатюру, насичену образами, музичними та пластичними інтонаціями, відповідними епосі Кобзаря, перейняту чарівністю шевченківського стилю. Наче оживають перед очима заповітні поетові думки, його безсмертні образи, писала Г. Боримська. В них – і кохання, і мрія, скорбота та гнів рідної України, одне слово – саме людське життя, складне і нелегке [1, с. 71].

Безперечно, сьогодні актуальним постає питання залучення студентів-хореографів до вивчення поетичної творчості Т. Шевченка, як засобу національно-патріотичного виховання та його реалізацію через мистецтво танцю. Тому нинішнім завданням викладачів хореографії є залучення студентів до даного напрямку роботи в процесі вивчення дисциплін професійного циклу.

Серед сучасних педагогів-хореографів, що виховують у студентів почуття патріотизму та національної приналежності варто відзначити кандидата педагогічних наук, доцента, художнього керівника народного аматорського ансамблю сучасного танцю «Візаві» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Людмилу Михайлівну Андрошук. Адже вчисельній кількості її хореографічних композицій значне місце відводиться танцям національно-патріотичного спрямування, в основі яких відомі постановки на мотиви творів Т. Шевченка.

Так декілька років тому, Людмилою Андрощук було створено надзвичайно емоційну лірико-драматичну хореографічну картину «Тополя» (2004 р.), яку із великим успіхом та передбачуваною перемогою було показано на конкурсі «Шевченко в моєму серці» (м. Київ). Авторвідтворила трагічну історію кохання дівчини, що від суму за своїм коханим перетворюється на тополя. В цій композиції вона передала розповідь із глибоким підтекстом про струнку, самотню тополя, яка не піддається вітрам і високо здіймається у своїй незайманій красі до «самого неба», що стає символом нашої України, її національної та патріотичної величі.

Рік у рік репертуар ансамблю поповнюється танцями, сповненими національно-патріотичним духом нашого народу. У 2010 році було презентовано чергову працю «Туга за Україною» на основі поеми Т. Шевченка «Зоре моя вечірняя». В даній композиції автор, передаючи неймовірну тугу Кобзаря ніби сповідь перед зорями, танцювальними рухами закликає глядача любити Україну, шанувати її незалежність та берегти її свободу.

Вміло використовуючи творчість Тараса Шевченка Людмила Михайлівна перетворює його щирі розповіді на захоплюючу подорож по шевченківських місцях, передає його біль та тривогу, радість та надію на краще майбутнє України.

Варто відзначити, що сьогодні багато хореографічних колективів як професійних так і аматорських, виховують своїх учасників на основі глибокого і незаперечно болючого досвіду народного поета Тараса Шевченка.

Протягом багатьох віків український народ створював традиції, притаманні тільки українському народу, в яких відображається національний характер, патріотизм та волелюбність. Джерелом таких традицій є народна творчість, зокрема творчість народного поета, великого Кобзаря Тараса Шевченка. Таку творчість не випадково називають

національною школою, яка покликана формувати духовні цінності, патріотизм та національну приналежність нинішнього та майбутнього покоління.

Хореографічне мистецтво спрямоване на всебічне виховання майбутнього вчителя танцю, зокрема на формування національно-патріотичних почуттів, любові до України та її народу.

Список використаних джерел:

1. Боримська Г.В. Самоцвіти українського танцю [Текст]

/ Генрієтта Володимирівна Боримська. – К. : Мистецтво, 1974.

136 с.

2. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрану.

3. Кокуленко Б.Г. Мистецтво танцю у творчості Т. Г. Шевченка / Борис Григорович Кокуленко // Народна творчість та етнографія. К., 2008. – № 1. С. 15 – 23.

*Володимир Лопушан
Тетяна Лопушан*

ТВОРЧА СПАДЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Повстання 1768-1769 років, що увійшло до історії під назвою «Коліївщина», стало об'єктом міфологізації не випадково, бо, на думку І. Дзюби, «минуле, відбите

у документах і ретельних описах, стає предметом (чи надбанням) історії як науки. Минуле, закарбоване в народній пам'яті, народному переживанні й переказі, стає міфом, який своєю чергою може продукувати (чи «провокувати») інші, суб'єктивно-творчі міфи. Міф у розумінні сучасної культурології – не довільна вигадка, не каприз нерозбірливої думки і навіть не первісне, донаукове пояснення явищ світу, а максимальне самовиявлення явища, події, особистості, мовби розквіт їхньої самості» [1; III; 583]. Шевченко своїм авторським міфом спровокував потужний культуро творчий процес, до якого долучилися українські митці найрізноманітніших жанрів мистецтва: художники, скульптори, композитори, письменники, діячі театру та кіно. Цей процес триває і нині, надихаючи молодь на власні інтерпретації шевченківського авторського міфу про Коліївщину, отже вивчення його студентами мистецьких спеціальностей є вкрай важливим і актуальним.

Позбавлена можливості самовизначення і самоозначення протягом більш як двох століть після Коліївщини колонізована українська нація вимушена була озиратися під час творення наукового та культурологічного дискурсу про повстання на метрополію, тобто спочатку на Польщу, а пізніше на Російську імперію, які намагалися використати факт повстання в своїх власних інтересах.

Одним з джерел міфу про «різню-коліївщину» стала праця Клода Рюльєра «Історія Польщі» (1807), у якій однобічно знайшли відображення спогади польської шляхти про перебіг повстання. Пізніше цей підхід усталився, щоправда, якщо польські історики і письменники робили наголос на бунтарстві й прагненні до деструкції, як психологічній домінанті українства, підкріпленій релігійним фанатизмом, то російські джерела намагалися пояснити факт повстання прагненням українців «злитися» у єдиному національному тілі з великоросами. Обидві концепції, як бачимо, ґрунтуються на прагненні метрополій підкреслити

меншовартісність і вторинність національного буття українства, його анархічність і несамодостатність.

Така позиція викликала праведний гнів Тараса Шевченка:

«Гайдамаки не воины, –
Разбойники, воры,
Пятно в нашей истории...»
Брешеш, людоморе!
За святу правду-волю
Розбійник не стане,
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний, не заріже
Лукавого сина,
Не розіб'є живе серце
За свою країну [2; 284].

Ці рядки відображають не лише особисту позицію поета щодо подій, але й зафіксоване у фольклорних джерелах ставлення до подій Коліївщини.

У гайдамацьких піснях тема Коліївщини розкривається особливо пристрасно. Відтворюючи трагічні події повстання з великою симпатією і співчуттям, народ у своїх піснях на перший план виводить постаті очільників руху Максима Залізняка та Івана Гонти і ставить їх в один ряд з героями пісень і дум інших епох – Сірком, Нечаєм, Кривоносом, Морозенком та іншими.

Тарас Шевченко ще з дитячих літ увібрав з дідівських переказів тотальне народне ставлення до гайдамаків як до спадкоємців подвигів українського війська запорізького низового. Таким чином кров, яку проливали гайдамаки у ході повстання є праведною, виправданою боротьбою нації за її право існувати на теренах історії. Щоправда, слід зауважити, що Шевченко зумисне вдається до перебільшення кривавості повстання, наприклад, коли мова йде про убивство Гонтою своїх синів. Насправді це яскравий приклад авторського міфу,

який набув широкої популярності і сьогодні прересічним українцем сприймається як достовірний факт, хоча історичні джерела його заперечують.

Так само перебільшена поетом кількість знищених католиків і євреїв. Звичайно, взяття Умані не обійшлося без кривавих сцен, але заповнена трупом криниця василіанського монастиря – знову ж таки авторський міф. Шевченко вдається до таких художніх перебільшень не для того, щоб зобразити гайдамаків лиходіями, а лише намагається підкреслити таким чином непримиренність протистояння між народом і його поневолювачами. Розгортаючи масштабну картину «гуляння» Гонти та Залізняка, поет підкреслює незламність народного духу, який, попри закріпачення, винищення кращих синів козацького роду, політику асиміляції і цілеспрямовану колонізацію та зросійщення знайшов сили для відстоювання своїх прав і своєї національної ідентичності.

Отже, поема Тараса Шевченка «Гайдамаки» є яскравим зразком авторського міфотворчого процесу новітньої доби, який став джерелом осмислення подій національної історії для майбутніх поколінь, для творення суспільного міфу про національно-визвольне повстання українського народу 1768 року, у якому знайшло не чуже, а власне потрактування історичних подій з погляду його місця в національній історії. Художньо-мистецькі образи повстання знайшли своє втілення у всіх художніх жанрах, а тому є потужним виховним і освітнім чинником для професійного становлення творчої студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Дзюба І. З криниці літ: У 3 т. / Дзюба І. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – Т.ІІІ. – 880 с.
2. Шевченко Т. Кобзар. / Шевченко Т. – К.: Дніпро, 1974. – 624 с.

**ХУДОЖНЯ СПАДЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА:
ЛІРИЧНІСТЬ
І СИЛА ДРАМАТИЗМУ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ**

*Жіноча доля, хто її розкаже?
Жіноча доля, хто її збагне?
Їй на землі моїй чомусь найважче...
Андрій Демиденко*

Творчість Тараса Шевченка, яка являє собою цілу епоху в історії українського мистецтва, припадає на середину ХІХ сторіччя. Художній доробок і поетичне слово Кобзаря стверджували самобутню силу української культури, визначали менталітет самого народу, його національну самосвідомість.

Відомий художник Леонардо да Вінчі стверджував, що «малярство – це німа поезія, а поезія – промовисте малярство». Природа щедро наділила Шевченка не лише поетичним даром, а й талантом художника, які не зраджували йому навіть у години тяжкої неволі й страждань. Для нього живопис став потребою, вираженням творчого духу. Митець не просто фіксував життєві явища, він болісно співпереживав стражданням свого народу, безстрашно виступав проти соціальної несправедливості та гноблення. Живописні й графічні роботи майстра за глибиною почуттів, силою драматизму та суворою правдою стоять поряд з його полум'яними поезіями.

Талант художника проявився в Тараса Шевченка значно раніше, ніж талант поета. Найбільш ранній малюнок, що дійшов до нас і відомий під назвою «Погруддя жінки» або «Жіноча голівка», з якого розпочалась творчість видатного художника, датований ним 1830 роком, а перші літературні спроби припадають на 1836–1837 роки.

Шевченка без перебільшення можна назвати геніальним художником, у картинах якого відбивається вся глибина і самобутність волелюбної особистості. Син кріпосного селянина став не тільки художником, академіком Санкт-Петербурзької Імператорської Академії художеств, а й особистістю-універсалом ХІХ століття. Його живопис і графіка – це вишуканий світ, котрий мало схожий на конкретне життя, прожите Шевченком (із сорока семи років якого лише тринадцять припадає на життя вільного громадянина). Тим не менше це світ виключно шевченківський, який втілює сутність його життя, відзначеного присутністю Долі й пронизаного потягом до Краси [1, с. 3].

Улюблений учень К. Брюллова, Т. Шевченко, відійшовши від академізму з умовністю його світобачення, прокладав нові шляхи в опануванні законами творчості. Віддавши данину романтизму як у поезії, так і в малярстві, він прийшов до реалізму, але вже на більш високому рівні його ідейного та образного ладу, ніж у попередників.

Історична спадщина художника налічує десятки полотен різного жанру (близько 1200 робіт), серед яких особливе місце належить портретам, виконаним у техніці акварелі, сепії, офорту, олійного живопису. Створені ним образи відзначаються невимушеністю, природністю, вдалою композиційною побудовою і свіжістю барв, намаганням дати психологічну характеристику людині. Особливо хвилювало художника підневільне, часто трагічне становище жінки.

Тарас Шевченко бачив у жінці передусім духовну красу, обожнював материнство, уславлював вірність і щирість, але не прощає аморальності й жорстокості. Мати з дитиною завжди була для нього найсвітлішим образом, уособленням краси, ніжності й благородства.

«Такого полум'яного культу материнства, – писав М. Т. Рильський, – такого апофеозу жіночого кохання й жіночої муки не знайти, мабуть, ні в одного з поетів світу.

Нещасний в особистому житті, Шевченко найвищу і найчистішу красу світу бачив у жінці, в матері»:

*У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим...*

Яскравим втіленням його переживань є живописний твір «Катерина» (1842), що за сюжетом повторює однойменну поему 1838 року. Символом прекрасної і багатостраждальної України поет і художник зробив Катерину, зневажену в найбільшому – любові та знівечену в найсвятішому – почутті материнства, створивши при цьому прекрасний образ української Мадонни [4]. Шевченко розкрив одну з найвиразніших з погляду національного колориту й актуальності проблем, яка містить у собі цілий спектр тогочасного українського життя.

Тема зведеної дівчини-покритки розвивається і в поемі «Слепая» (1842 р), в якій вперше замальовується помста зганьбленої жінки проти панської сваволі. На тему цієї поеми Шевченко виконав олівцем і сепією однойменний малюнок, а також шість начерків та ескізів [3, с.46]. В основі поеми лежить трагічна доля безправної жінки часів кріпацтва – сліпої матері та її дочки Оксани.

Поетичний образ молодої красуні – Марії, доньки полковника Василя Кочубея і дружини гетьмана Івана Мазепи, створив Шевченко у однойменному творі, виконаному в техніці акварелі за мотивами поеми О. Пушкіна «Полтава». Суттєву роль грає діагональна побудова простору картини і світлотіньові акценти, які підсилюють цей ефект безперервно зростаючої напруги, яка передається глядачеві [1; с. 8].

Перебування Т. Шевченка в Україні у 1843-1847 роках ознаменоване періодом розквіту та найактивнішої праці в галузі живописного портрета. Він створює цілу галерею жіночих образів. Його олійні портрети Т. Маєвської, Закревських, княгині Кейкуатової характеризуються

проникненням у внутрішній світ людини, виходом із колористичної замкнутості ефектами освітлення. Їм притаманна невимушеність і простота, вміння відчутти індивідуальність портретованого поряд із романтизацією образу [5; с. 8].

Вражає лаконізмом композиційного та живописного вирішення портрет Корсун (Горленко), де зображено молоду вродливу жінку з розумним і владним поглядом.

Надзвичайно майстерний і складний композиційно (овал в овалі) портрет княгині Катерини Кейкуатової. Портрет приваблює віртуозним рисунком і живописом, винятковою гармонією кольорів, майстерною передачею фактури й глибоким психологізмом [5; с. 9].

Акварельні портрети 1843-1847 років вирізняються високим художніми якостями. Кожен з них має характерну особливість. У портреті «Невідомої в коричневому вбранні» – це виняткова безпосередність образу, у портреті М. Ф. Катеринич – надзвичайно тонке й ніжне поєднання напівпрозорих білого, рожевого й блакитного тонів.

Привертає увагу «Портрет А. Ускової з донькою Наталею», в якому художник втілює ідею материнства й своє ставлення до дітей [5; с. 10].

Як бачимо, Тарас Шевченко – це визначна постать в історії українського мистецтва, він був предтечею тих процесів, які визначили подальший його розвиток у другій половині XIX сторіччя. Шевченкові мальовані й поетичні образи пробуджували у сучасників інтерес до його батьківщини, її природи, людей. Вони надихали на творчість багатьох художників, котрі увійшли в історію національної культури як послідовники Кобзаря, творчість якого актуальна і дотепер, тому що теми, які він порушував у своїх творах, будуть існувати завжди!

Список використаних джерел:

1. Великие художники. Тарас Шевченко. – Киев : ООО «Иглмосс Юкрейн», 2003. – 31 с.

2. Тарас Шевченко : Життя і творчість у документах, фот., іл. : Альбом / Авт.-упоряд. : В. Х. Косян, Г. П. Паламарчук, О. І. Полянничко, К. В. Чумак; Авт. вступ. ст. Михайло Стельмах. – К. : Рад. шк., 1991. – 335 с.

3. Тарахан-Береза З. Шевченко – поет і художник / З. Тарахан-Береза. – К. : «Наукова думка», 1985,

4. Цуркан І. Образ Катерини у творчості Тараса Шевченка / І. Цуркан // Матеріали Міжнародної науково-практичної конф. [„Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти”], (Полтава, 21-22 квітня 2005 р. – Полтава : ПДПУ, 2007. – С. 256-258.

5. Шевченко-художник. Бібліографічний покажчик (1839-2012) : у 2 т. / упоряд. : Н. І. Орлова, Л. І. Буряк, Б.А. Короленко. – Т.1. К. : ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. – 434 с.

Наталія Пиж'янова

ТАРАС ШЕВЧЕНКО У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЛИСЕНКА ТА ЙОГО ПОСЛІДОВНИКІВ

У 2014 році Україна відзначає 200 річницю від народження Тараса Григоровича Шевченко. За цей період, його творчий доробок не лише не втратив своєї актуальності, соціальної та культурної значущості, а й навпаки, дозволяє по новому підійти до аналізу сучасних подій в Україні.

До тепер Тарас Шевченко залишається найвідомішим українським поетом, знаним на території України і за її межами. Певно, що найбільшою заслугою поета є популяризація національної культури, піднесення українського мистецтва на світовий рівень.

Відомий поет Юрій Липа колись зауважив, що кожне покоління має переписувати історію свого народу, щоб глибше і повніше вивчити та пізнати його.

Творчість Тараса Шевченка спричинила великий вплив на композитора Миколу Лисенка. Завдяки його творчій та громадській діяльності наприкінці XIX ст., утворюються професійні течії в українській музиці. Композитор, як і поет Тарас Шевченко мав на меті популяризацію української культури та підвищення її рівня в цілому.

Аналізуючи звернення Миколи Лисенка до українських поетів, вивчаючи літературні джерела, що використовував композитор – можна простежити, що поезія Тараса Шевченка займає найвагомніше місце у його музичній діяльності.

Найчастіше, як засіб вираження, композитор використовував вокальну музику – хори (19), пісні-романси (56), вокальні ансамблі (9), а також 3 кантати.

Саме вокальна та хорова музика завжди була найближчою для сприйняття народу, тому митець приділяє їй значну увагу у своїй творчості. Яскраве поєднання музики і слова допомагає краще усвідомлювати сутність творів Тараса Шевченка.

Великого значення у популяризації творчості Тараса Шевченка відіграли й послідовники Миколи Лисенка, які завжди прислуховувались до творчих ідей та прагнень свого наставника. Композитором був утворений хоровий колектив з молодих ентузіастів, що щиро захоплювалися прагненнями митця. Розїхавшись по різних регіонах України вони продовжили гідну справу композитора – популяризацію національної культури, її становлення на шлях професіоналізації.

Молоді композитори створюють чисельні твори на слова Тараса Шевченка, у тому числі й хорові кантати, а його поезія лягає в основу лібрето до цілого ряду опер.

Зарубіжні композитори захоплюються віршами Тараса Шевченка. Такі митці як П. Чайковський,

М. Мусоргський, С. Рахманінов - використовували його поезію при написанні своїх музичних творів.

Національним надбанням можна вважати музику за творами Т. Шевченка, зокрема, таких композиторів, як М. Аркас „Катерина”, К. Данькевича „Лілея” та „Назар Стодоля”, В. Гомоляки „Оксана”, М. Веретківського „Наймичка”, С. Людкевич „Заповіт” та „Кавказ” та інші.

Творчість поета поєднує композиторів різних поколінь. До них належать Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, С. Людкевич, К. Стеценко, Я. Степовий, В. Лютий, А. Караманов, В. Пашник, А. Вахнянин, П. Ніщинський, В. Зубицький, Ю. Мейтус, І. Шамо, Л. Колодуб та інші.

Поезія Тараса Шевченка не втрачає своєї актуальності й у музичних творах сучасних композиторів, М. Скорика, Є. Станковича, Л. Дичко, Г. Гаврилець, В. Сільвестрова.

Список використаних джерел:

1. Забужко О.С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О.С. Забужко. – К.: Абрис, 1997. – 144 с.
2. Шагинян М. С. Тарас Шевченко / М.С. Шагинян. – М.: Худ. лит., 1964. – 272 с.
3. Барвінський Є. Тарас Шевченко. Єго жите і твори / Є. Барвінський. – Львів, 1914. – С. 131–13

Микола Пічкур

РОЛЬ ЖИВОПИСНО-ГРАФІЧНОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ФОРМУВАННІ ЕТНІЧНОГО ІДЕАЛУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сьогодні, як ніколи, актуальні слова видатного українця Тараса Шевченка: «Світе тихий, краю милий, моя Україно, за

що тебе сплюндровано, за що, мамо, гинеш?» Адже етнічний ідеал сучасного українського громадянина спотворено антигуманними цінностями влади, сили і грошей. Тому актуальним є звернення до живописно-графічної спадщини Кобзаря, сповненої демократичними ідеями, які проголошують материнську любов, сімейну злагоду, дитиноцентризм, віросповідання як найвищих детермінант справжнього універсуму будь-якого народу. Це простежується в багатьох живописних і графічних творах Великого митця.

Так, на живописному полотні «Селянська родина» (1843) на тлі хати зображено сцену з життя молодого подружжя, яке милується першими кроками маленької дитини. Прийом світлового акцентування увиразнює зміст твору. Майстерно відображене сяйво білої хати, облич персонажів, їхнього одягу й затінення інших другорядних деталей композиції фокусують увагу на сімейній ідилії, сповненої гармонійними взаєминами української родини.

Відомо, що душу Т. Шевченка наповнювали й інтернаціональні почуття. Про це свідчить те, що за років неволі в безкрайньому степу за Уралом він виконав чимало сюжетно-фігуративних графічних композицій. До цього його спонукав неабиякий інтерес до життя й побуту місцевих мешканців. У листі до Варвари Рєпніної він пише: «Киргизы так живописны, так оригинальны, сами просятся под карандаш... А смотреть и не рисовать – это такая мука, которую поймет один только истинный художник» [2, с. 15]. У цьому плані цікава сепія «В юрті» (1848-1849). В інтер'єрі зображено чоловіка й жінку, зайнятих приготуванням їжі. Приховане світло розливається на обох постатях, акцентуючи особливості цього мирного дійства. Аналогічна й за змістом графічна композиція «Тріо» (1851), що відтворює сцену сімейної злагоди в житті молоді казахської сім'ї. В її центрі – яскраво осяяна світлом із прочинених дверей постать вродливої жінки, яка крутить жорна й зачаровано дивиться на коханого чоловіка, слухаючи його захоплюючу гру на домбрі. Третя

дійова особа – корова, яка за своїм материнським інстинктом заглядає до затишної юрти, де пригрілося її телятко.

Свою любов до дітей митець показує в серіях малюнків. Для нього вони були янголятами, із чистою душею і важкою долею. Наприклад, зворушливо і проникливо зображено дітей на малюнках «Хлопчик розпалює грубку» (1849) і «Хлопчик гріється біля грубки» (1849). Світлотіньовими «рембрантівськими» засобами художник концентрує увагу на відкритому обличчі постаті, омріяючи щастя й безтурботність дитинства, опоетизовуючи його образ із особливою душевною теплотою.

Про глибоке співпереживання Т. Шевченка знедоленим дітям свідчить сепія «Байгуші». Митець у цій композиції майстерно відтворює міміку, жести, пози маленьких хлопчиків-прохачів. Свою постать на другому плані художник зобразив для демонстрування милосердного ставлення до дітей.

Серед фігуративних композицій особливої увагу заслуговує сепія «Казашка Катя» («Молитва за померлими») (1856-1857). Що саме прагнув відтворити художник у цій композиції, свідчать його стрічки з листа до Б. Залеського від 20 травня 1857 року: «Это религиозное поверье киргизов. Они по ночам жгут бараний жир над покойниками, а днем наливают воду в ту самую плошку, где ночью жир горел, для того, чтобы птичка напилася и помолилась богу за душу любимого покойника. Не правда ли, поэтическое поверье?» [2, с. 17]. Застосовуючи зображувальний прийом розсіяного світла, митець намагається відтворити таємничу сутність віруючої людини, яка болісно переживає втрату близької людини й сповнена благоговінням.

Коротка характеристика окреслених художніх творів Т. Шевченка – це лише мізерна частка його величезної мистецької спадщини. Про те, що він палко любив природу, людей, міста і села й усе живе на світі свідчать його численні графічні й живописні пейзажі, наприклад, «Вид на озеро біля

міста між горами» (1839) «Краєвид з лісом та горами» (1839), «Гірський краєвид з вершниками в околицях Златоуста» (1838), «Руїни будинку Богдана Хмельницького в Суботові» (1845) та ін.

Слід зазначити, що практично вся живописно-графічна спадщина великого Кобзаря з належною повнотою й відповідними узагальненнями розкрита в працях таких мистецтвознавців, як Д. Антонович, П. Білецький, Л. Владич, Я. Затенацький, О. Зінгер, В. Касян, М. Макаров, В. Овсійчук, Г. Паламарчук, Д. Степовик та ін. Однак, нині бракує публікацій та ґрунтовних досліджень ролі сприйняття живописних і графічних творів Тараса Шевченка у формуванні етнічного ідеалу сучасного громадянина. На цьому наголошують такі педагоги-науковці, як В. Гуменко, М. Дробноход, П. Кононенко, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін. Вони зазначають, що наука не виховала «шевченківської людини» – людини «з пріоритетним життєвим гаслом всеперемагаючої сили «Борітеся – поборете!», лицаря стійкої волі й героїчного духу, якому були притаманні, невичерпна енергія, прометеївсько-революційна спрямованість негасимої діяльності в інтересах рідного народу, своєї держави» [1, с. 3].

Таким чином, очевидно, що мистецтвознавцям слід систематизувати твори, які засвідчують національний стереотип художнього мислення Т. Шевченка, який безмежно любив Батьківщину та її народ, відстоював ідеї демократизму і самостійності України. Цей матеріал, безперечно, буде цінним для естетичного і громадянського виховання сучасної молоді, зокрема для ефективного формування її національної самосвідомості, спрямованої на боротьбу за ідеали соціальної і національної свободи.

Список використаних джерел:

1. Утверджуємо ідеологію патріотизму і державотворення (Відкритий лист Президії АПН України та Міністерства освіти

України) / Стельмахович М., Гуменко В., Дробноход [та ін.] // Освіта. – 29 квітня – 6 травня. – 1998. – С. 3.

2. Шевченко-художник. Бібліографічне видання (1839 – 2012) / Упоряд. : Л. Буряк, Н. Орлова, Б. Короленко. – К. : ДП НВЦ «Пріоритети», 2012. – 520 с.

Олена Побірченко

ТВОРЧА СПАДЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ЕТНОХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Пошук нових ефективних шляхів формування особистості здатної долати кризові явища нинішнього суспільства, бути причетною до збереження та примноження національних духовних і матеріальних цінностей, відчувати свою приналежність до національного культурного середовища, бути толерантним по відношенню до інших культур – зумовлює звернення до етнохудожньої культури України.

Сучасне відродження етнохудожніх цінностей потребує нового спрямування розвитку народної та традиційної культури. Завдяки стійкій традиційності, етнохудожня культура несе в собі багатовіковий досвід життя народу, випробувані в різноманітних історичних ситуаціях способи комунікації всередині свого етносу та з іншими етнічними спільнотами, стереотипи поведінки та виховання, норми моралі, критерії істини та краси [3].

На думку науковців зміст етнохудожнього виховання має спрямовуватися на узгодження системи цінностей суспільства, етнокультури, комплексу функцій народного мистецтва у формуванні духовного світу особистості

з можливостями їх сприймання та збагачення кожною особистістю в процесі творчого пошуку[1].

Отже, етнічне спрямування змісту навчання та виховання майбутніх учителів образотворчого мистецтва, зумовлений пошуком нових ефективних шляхів їх підготовки. Адже, народне мистецтво серед багатьох видів мистецтв займає надзвичайне місце, бо воно відображає духовну та матеріальну культуру народу. А також несе в собі одвічні ідеї гармонії людини і природи, рівноваги і життєтворення, перемоги добра над злом тощо.

Наразі важливими функціями народної традиції є збереження та адаптація художньої культури етносу до мінливих соціально-економічних умов. Прийнято вважати народне мистецтво благодатним джерелом та безцінною скарбницею витоків усіх професійних форм і видів мистецтва. А також таким, що надихає сучасних художників ідеалами естетичної довершеності, декоративності, витонченості та досконалості художніх рішень; ефективним естетичним виховним засобом в умовах кризи виховання і девальвації суспільних цінностей у нашій країні.

Творча спадщина Тараса Шевченка є важливим джерелом формування етнохудожньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Глибокі знання про народне життя Шевченко вдало втілював у літературних та мистецьких образах, які набули сенсу вічності. Його універсальні національні ідеї сягали минулого і пророчили майбутнє. А літературно-художня творчість (історичні поеми, драми, вірші, живописні картини, офорти, ілюстрації тощо) Тараса Шевченка повернула українському народу пам'ять його історії. Саме в них автор говорив про життя та побут народу, славні часи гетьманщини, козацьку вольницю, народних месників, боротьбу проти кріпацького і національного гніту, показував етнічну та культурну самобутність українського народу, його невід'ємне право на вільний, суверенний державний розвиток.

Кобзар палко любив Україну, але ця любов не була сліпою і не була неприязною до інших народів. Він особисто спілкувався з діячами різних національностей і релігійних конфесій. Звернімося, хоча б, до його заклику:

*Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.*

Будучи глибоко духовною людиною Тарас Шевченко, ніби звертається до нащадків зберегти народні українські святині: архітектуру, літературу, мистецтво, культуру та ін.. Все своє життя він був прикладом служіння народу. Що, і до нині, викликає захоплення і є добрим орієнтиром для майбутніх учителів мистецьких дисциплін: досягнення нових горизонтів пізнання душі українського народу, його матеріальної і духовної культури, формування національного світогляду тощо.

Тому варто наголосити, що особливо цінною є творчість Тараса Шевченка у наші дні, коли у державному вимірі не завершено пошуки напрямків ідеологічної основи незалежної України. Кожен патріот-українець у творчості Т. Шевченка знайде відповідь на питання сьогодення[2].

Список використаних джерел:

1. Бучківська, Г. В. Проектування етнохудожнього середовища в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів / Г. В. Бучківська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка : збірник / М-во освіти і науки України, Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. - Тернопіль, 2011. - № 3. – С. 142-147.

2. Кожолянко Гергій Тарас Шевченко – етнолог [Електронний ресурс] / Гергій Кожолянко. – Режим доступу : http://www.chas.cv.ua/10_04/shev.html. – Назва з титул. екрану.

3. Чиханова Е. В. Этнохудожественное образование, как процесс индивидуального становления и развития

творческого потенциала бакалавров дизайна [Електронний ресурс] / Е. В. Чиханова. – Режим доступу : http://www.mier.edu.ru/uploaded/chihanova_enf2010.pdf. – Назва з титул. екрану.

Тетяна Повалій

РОЛЬ ТАНЦЮВАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Пріоритетним напрямком національного виховання є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини. В основі системи виховання Т. Г. Шевченка покладена ідея розвитку української державності як консолідуючого чиннику розвитку суспільства й нації в цілому, формування громадянина своєї держави, патріота України, активного провідника фольклорних традицій та представника національної еліти.

В умовах розбудови української державності зростає зацікавленість до проблеми відродження національної культури, прилучення дітей та молоді до її духовних скарбів. Одним із завдань освіти в Україні є органічне поєднання її з національною історією та традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, про що наголошується в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Це пов'язано з тим, що національна культура зорієнтована на розвиток матеріальних і духовних цінностей народу та передачу їх молоді. Вона є джерелом національної самосвідомості, світорозуміння, акумулює

етичну своєрідність українського народу, формує національний характер. У ній виявляються особливості художньої творчості, традицій народу, неповторність мови.

На сучасному етапі актуалізуються проблеми розвитку хореографічної освіти та українського танцювального фольклору в національному вихованні дітей та молоді. Реформаційні процеси в хореографічній галузі, що відбуваються останніми роками в Україні, здійснюються за такими основними напрямками: збереження національних танцювальних традицій, розвиток сучасної хореографії, розвиток хореографії в контексті мистецької освіти.

Стратегія збереження національних танцювальних традицій реалізується в двох напрямках. За першим з них етнографи збирають характерні рухи народної хореографії і пов'язані з ними звичаї та обряди, що збереглися в різних регіонах країни, а потім опубліковують зібрані матеріали в наукових роботах. За другим напрямком поширення і популяризація різних іпостасей народного танцю відбувається, починаючи від його динамічної обробки професійними колективами танцю і закінчуючи застосуванням типових зразків фольклору в навчальних закладах.

В умовах нової освітньої ситуації, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти, актуалізуються проблеми національної хореографічної освіти та вдосконалення професійної підготовки майбутніх танцівників. У змісті підготовки майбутнього хореографа в Україні важливе місце посідає комплекс предметів, що дозволяє опанувати техніку виконання і методику викладання танців різних країн. Основними серед профільних дисциплін є теорія та методика викладання українського та народно-сценічного танцю.

Попередником народно-сценічного танцю був характерний танець. Завдяки працям О. І. Бочарова, А. В. Лопухова, О. В. Ширяєва було створено дисципліну – методика викладання характерного танцю та розроблено

програму, яка знайомила вихованців хореографічних навчальних закладів зі змістом занять послідовно і в повному обсязі. Система вправ біля станка та хореографічні композиції танців різних національностей була запропонована А. В. Кузнєцовим у співпраці з М. Р. Симачевим, що давало можливість хореографам поповнити свої знання танцями різних народів.

Безліч науковців працювали над проблемами хореографічної освіти і присвятили праці народно-сценічному танцю, який є важливою складовою національного виховання дітей та молоді. Відокремлення українського танцю з предмету народно-сценічний танець

у самостійну дисципліну «Теорія і методика викладання українського народно-сценічного танцю» викликало науковий інтерес до розвитку української народної хореографії, її лексики та художніх образів. Отримавши статус самостійного навчального предмету хореографічного циклу, український танець піддався більш досконалому вивченню.

У результаті вивчення вихованцями навчальних дисциплін у закладах хореографічної освіти в Україні відбувається: пізнання себе і власної культури, формування знань про особливості розвитку хореографічного мистецтва різних часів і народів у їх закономірних проявах, виховання у собі почуття цінності й гідності в стані зрозуміти інших людей, шанування фольклорних традицій і трактування їх як чинника розвитку. Важливість інтеркультурної компетентності зумовлюється потребою виховання дітей та молоді в дусі поваги до інших культур, розширення її потенційних когнітивних можливостей, формування у неї готовності до міжкультурного діалогу, до урегулювання міжнаціональних та етнічних конфліктів шляхом переговорів та пошуку консенсусу.

Основною метою виховної роботи є національно-патріотичне, моральне виховання, розвиток творчого

потенціалу, пропаганда здорового способу життя. Поширеною є практика ознайомлення вихованців зі зразками фольклорного хореографічного мистецтва завдяки регулярному відвідуванню провідних театрів України, художніх виставок тощо.

Дослідження танцювального фольклору в національному вихованні дітей та молоді, дає підстави стверджувати про загальний прогресивний розвиток української хореографічної культури. Стала значно різноманітнішою жанрово-тематична палітра побутового українського танцювального мистецтва, відбулися якісні зміни в структурі української хореографічної культури: виникло і набуло високого розвитку народно-сценічне професійне танцювальне мистецтво; відбулося становлення українського професійного балетного театру, сформувалася національна хореографічна школа, концептуально і структурно оформилася національна система хореографічної освіти.

Наталя Прісич

БАГАТОГРАННИЙ ТАЛАНТ Т. ШЕВЧЕНКА

Творчість Т. Шевченка – геніального поета, мислителя, художника – стала дорогоцінним надбанням світової культури. З дитинства вбирало чуле до людських страждань, болю Тарасове серце кривди рідного народу, що потім спалахнули у його творах гнівними рядками протесту проти гнобителів.

Про Шевченка-художника, як представника часу романтизму в живописі, можна розпочати розповідь із дитинства.

Саме з дитинства в Шевченкові прокидається хист до мистецтва, спочатку в найпримітивніших його формах. Безперечно, елементи його закладені в масі місцевого

селянського населення, яке в найдоступніших йому формах і матеріалах прагнуло до оздоблення бідного свого побуту – різьбою по дереву, розписом хат та пічок, орнаменталії – але під впливом школи – на папері – теж розповідає пізніше сам Шевченко:

Ще в школі
Таки в учителя дяка
Було украду п'ятака,
(Бо я було трохи не голе,
Таке убоге!) та й куплю
Паперу аркуш і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую «Сковороду»
Або «три царієсо дари».

Потім починається процес відходу від селянського мистецтва з копіювання старих гравюр – «кунштів» - певно старих українських видань. Перший учитель Шевченка, кирилівський дяк Петро Богорський, проводив навчання малювання саме шляхом копіювання з гравюр або малюнків.

Пристрасть до малювання й копіювання зразків звернула на себе увагу адміністрації вільшанського маєтку, яка атестувала Тараса як «придатного до покойового маляра». Тим не менш його залічують до «козачків». Крадькома Шевченко, порушуючи панський наказ, співав ледве чутним голосом сумні чумацькі пісні та змальовував картини суздальської школи, що прикрашали панські покої. Малював олівцем, якого вкрав у конторника.

Пан безупинно їздив то до Києва, то до Вільна, то до Петербурга, «таскаючи» Тараса з собою в обозі. Ці подорожі, попри всю тяготу обставин і лакейських обов'язків, сприяли розширенню Шевченкового кругозору, давали певний матеріал і для зорових мистецьких вражень, як картини природи, Дніпра тощо, так і мистецьких творів.

Ази малярської науки Тарас Шевченко отримав у покойового маляра у Вільні та відомого на той час у Варшаві портретиста Франца Лампі. Рисування скульптур у Літньому саду Петербурга було лише наслідком засвоєної школи. Саме перебування у Вільні й Варшаві з їхнім багатством архітектурних і взагалі мистецьких пам'яток не могло проминути без сліду на сприйнятливій психіці майбутнього художника, не сприяти його загальному естетичному розвитку.

Найбільшим везінням у житті молодого Шевченка-художника було опинитися поруч із Карлом Брюлловим. Про учнівство у великого маестро і дружбу з ним треба сказати особливо. Творчість Брюллова робила спроби відійти від академічного класицизму. Картина «Останній день Помпеї» була найяскравішим проявом романтизму в російському мистецтві (прояв гуманізму, людяності, героїчне поведження). Якщо художники-класицисти намагалися уникати напівтіней та світових рефлексів, то К. Брюллов був одним із перших художників у російському мистецтві ХІХ ст., хто спробував подолати цей естетичний бар'єр. Цю тенденцію продовжив Шевченко.

Шевченко, безумовно, вчився в Брюллова. Незважаючи на різницю в роках і становищі, вони щиро дружили, разом відвідували літературно-мистецькі гуртки, театр, робили прогулянки в години дозвілля. Шевченко так захоплювався Брюлловим, що наслідував його не тільки в живописі, а й в одязі, зачісці, манері триматися на людях (навіть охоче скопіював «Перерване побачення» на замовлення одного із вельмож). Бездоганне володіння малюнком, прихильність до червоного кольору в колориті картин («Катерина») – від Брюллова.

Вже в ранніх творах Шевченка «Циганка, що ворожить українській дівчині» (1841) та «Катерина» (1842) бачимо цілий ряд романтичних особливостей, які проступають в емоційному зображенні облич українських дівчат, в їхньому

національному вбранні, в їх довірливо-цнотичних поставах, сором'язливості характерів, у вмілому поєднанні світла і тіні.

Ось дівчина спокусилась дізнатись про свою долю і погодилась на ворожбу циганки, а сама ніби сполохалась і дивиться на глядача допитливим поглядом: чи ж правильно я роблю? За християнськими віруваннями ворожити гріх. Та вже доба романтизму в культурі – тож інтерес до різних звичаїв зростає. (Відзначена Радою Академії художеств срібною медаллю).

На обличчі Катерини з однойменної картини – інший вираз. Вона приголомшена вчинком коханого офіцера, що тікає від неї на баскому коні. Її очі майже закриті: в ці хвилини покинута Катерина не може дивитися на білий світ, її губи злегка розтулені – ось-ось затремтять у плачу. Вона ображена у найсвятішому до жінки – в майбутньому материнстві. Чому ж вина за гріх не поділена? Офіцерик хитро оглянувся на скривджену дівчину і хвацько пришпорює коня, і лише собака гавкає йому услід. А дід-ложкар дивиться у бік Катерини водночас співчутливо і осудливо. Від дуба нашого родоводу відчахнулася і валяється долі гілочка. Вона засохне, як прикро скінчиться і доля покритки Катерини.

У картині «Катерина» спостерігаємо виражений світловий контраст. Катерина перебуває на перетині світлого і темного. Тінь впала на обличчя, ліву руку, ліву частину тіла. Шевченко використовує народну символіку, яка пов'язує із правою стороною добре, позитивне, а з лівою – погане і нечисте. Художник затемнює обличчя героїні, на ньому прочитується сором. А світло падає на груди і живіт майбутньої матері, де б'ється серце ще ненародженої дитини.

Шевченко захоплювався творчістю Рембрандта. Але у великого голландця світлотінь могла існувати сама по собі, не відображаючи життєвих подій. У Шевченка світлотінь має реальну символічну основу. Для нього світло – добро, прекрасне, віра в Бога:

«В ком верынет – надеждынет.

Надежда – Бог, а вера – свет».

Тарас Григорович виконав велику кількість автопортретів. В автопортретах він намагався зазирнути у власну душу, пізнати себе, осмислити власне життя.

Його перший олійний автопортрет, написаний у 1840 році – овіяний духом романтизму. На ньому зображено молоду, енергійну, сповнену творчої наснаги людину з блиском в очах. З автопортретів останніх років на глядача пильним поглядом дивиться людина, яка зазнала тяжких випробувань, проте не занепала духом. На одному з таких «Автопортретів зі свічкою» - художник зобразив себе молодим (1860) це був погляд у далекі, давно минулі роки, спогад про молодість.

Подорожуючи Україною, митець створював велику кількість рисунків, акварелей та офортів. У них реалістично змальовано краєвиди України, сцени з життя народу, в яких бідність, злидні співіснують з чарівною природою.

Перебуваючи на засланні, Тарас Григорович узяв участь у двох географічних експедиціях. Він створив велику кількість замальовок берегів та острів Аральського моря, виявивши великий талант пейзажиста. Шевченко віртуозно володів технікою акварелі. А ще він став першим художником, який звернувся до життя казахського народу.

Після звільнення із заслання Т. Шевченко оселився в Санкт-Петербурзі, де продовжував займатися живописом і графікою. У 1860 році рішенням Ради Академії мистецтв за великі досягнення в розвитку графіки він був удостоєний почесного звання академіка гравюри.

Чимале місце в малярському доробку Шевченка займає портрет. Живописні герої художника – його сучасники: чоловіки, жінки, діти. Найбільша витонченість та одухотвореність притаманні його жіночим портретам. Портрет Ганни Закревської написаний у 1843 році олією. Він використав широкі мазки, насичений колір, округлі форми. Портрет княгині Кейкуатової, написаний у 1847р., дослідники

називали вершиною портретного живопису Шевченка й одночасно «лебединою піснею», адже заслання змусило художника відмовитися від роботи олією. Зображення молодій українській красуні передає внутрішній рух і колоритність, красу внутрішню та духовну.

Найкращі портрети художник створив наприкінці свого життя. Це образи російського актора Михайла Щепкіна, американського актора Айри Олдріджа, російського вченого-зоолога і мандрівника М. О. Северцова та багато інших. Всі вони приваблюють глибокою психологічною манерою виконання.

Ознайомитися з культурною спадщиною Шевченка-художника можна, завітавши до художніх музеїв України, Росії, Казахстану, Польщі, США.

Шевченка вже немає з нами, та й через сотні довгих літ не забуватимуться нами його безсмертні твори. «Завдяки Шевченкові скарби української душі повною річкою влилися у загальний потік людської культури», так сказав А. В. Луначарський.

Список використаних джерел:

1. Чен Н. В. Художня культура України / Чен Н. В., Золотарьова О. І. – Х.: Видавнича група «Освіта», 2010.
2. Масол Л. М. Художня культура України / Масол Л. М. – К.: Вища школа, 2010.

Олена Семенова

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА У ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Постать Тараса Шевченка є символом чесності, виховує вірність світлим ідеалам, прививає любов та повагу до жінки, до Батьківщини, до рідного краю. Вся його творчість, як художня так і писемна, пронизана ненавистю до гнобителів

свого народу, надихає на боротьбу за щасливу долю, прагне до волі і людської гідності.

Художня спадщина великого майстра українського народу була і є під постійною увагою дослідників. Дослідженням творчості Тараса Григоровича Шевченка займалося багато вчених, мистецтвознавців, письменників та художників. Так, В. Касіян в своїй книзі «Офорти Тараса Шевченка» описує всі створені ним гравюри.

Проблеми образного мислення, взаємозв'язку малярської і поетичної творчості Т. Шевченка розглядалися О. Сластьоном, І. Франком, В. Бородіним, З. Тарахан-Березою, Л. Генералюк.

Тарас Григорович Шевченко був генієм своєї епохи. Творчий шлях великого митця, як художника, розпочався ще в ранньому дитинстві. Хлопчик малював вуглиною чи крейдою по стінах та лаві, в саморобних книжечках, які складалися з сірих клаптів паперу, чудернацькі візерунки, людей, тварин.

Під час служби у російського дворянина Павла Енгельгарда, в ролі придворного живописця, Тарас має змогу перемальовувати любові картини, які знаходяться в домі господаря. Перебуваючи разом із своїм паном у Вільно навчається у професора Рустемеса. У зв'язку з подіями польського визвольного повстання 1830–1831 років, Енгельгард залишає Вільно й оселяється в Петербурзі, який був тогочасним мистецьким та культурним центром Російської імперії. Тут для Тараса відкриваються нові краєвиди мистецького життя.

Отримавши дозвіл пана Павла Енгельгарда, Тарас Шевченко працює учнем художника-декоратора В. Ширяєва. В цей період зустрічається із своїм земляком, І. Сошенком, який порадив йому відвідувати рисувальні класи «Товариства заохочування художників», де вивчалися ази академічного мистецтва. Молодий художник удосконалює техніку роботи олівцем, починає працювати пером, створює багато

історичних та міфологічних картин. Тут відбувається знайомство кріпака-Тараса із А. Жуковським, К. Брюлловим та В. Григоровичем, які в подальшому сприяють його викупу на волю.

Отримавши вільну Тарас Григорович Шевченко здобуває можливість вступити до Академії мистецтв. І вже навесні 1938 року, за клопотанням Карла Брюллова, молодого Шевченка зараховують стороннім учнем академії мистецтв. Вищий художній заклад Російської імперії дав молодому майстрові не тільки досконалі знання техніки рисунка, вміння правильно будувати композицію картини, ґрунтовні знання з анатомії, перспективи та теорії прекрасного, а й дає можливість познайомитися з мистецькою елітою тогочасного Петербургу.

Подальшу долю видатного творця можна поділити на такі періоди: навчання в Академії – розлука з Україною на 7 років; повернення на Україну – робота в Археографічній комісії при університеті; заарештований як член таємної політичної організації Кирило-Мефодіївського товариства – заборона писати та малювати; заслання – працює незважаючи на заборону; повернення із заслання – плідна творча робота[1].

На протязі всього життя він розвиває і вдосконалює свої творчі здібності, звертаючись то одного то до іншого виду образотворчого мистецтва. За своїми художницькими орієнтаціями Шевченко передусім портретист[2]. Приналежність до цього жанру образотворчого мистецтва художник показує на протязі всього життя. Крім цього, в різні періоди свого життя, мають місце портрети, жанрові композиції, краєвиди, малюнки на біблійні, історичні, літературні сюжети, книжкові ілюстрації та чимало іншого, що залишилось у вигляді чисельних начерків, ескізів та замальовок. Значну частину творчого доробку майстра складають офорти.

Художньо-творча спадщина Тараса Григоровича Шевченка є джерелом естетичного виховання, а особливо для майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Адже, естетично виховувати людину означає пробуджувати в ній потужні творчі імпульси для постійного прагнення до нового, незвіданого. Творчі роботи великого художника викликають у глядачів співпереживання, схвильованість, душевний настрій, захоплення, розчарування. Всі ці чинники відносяться до естетичного виховання.

Отже, естетичне виховання у творчості Тараса Шевченка полягає у розвитку системи духовних цінностей: віра людини, виховання гуманності, боротьба за справедливість, людяність, утвердження добра. Його творчість пов'язана із життям простого люду і тому досить влучно передає внутрішні почуття людини. Завдяки неповторності його твори здатні переживати епохи, впливаючи на пробудження добрих, розумних начал у людини. Ніколи не старіє мистецтво, якщо воно відкриває нове у житті, якщо його зміст несе у собі високі ідеали краси.

Список використаних джерел:

1. Орлова Н. І. Шевченко-художник. Бібліографічний покажчик (1839 – 2012): У 2 т. / упоряд.: Н. І. Орлова, Л. І. Буряк, Б. А. Короленко. – Т. 1. – К.: ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. – 434 с.

2. Негода Б. М. Мистецька спадщина Т. Г. Шевченка. [електронний ресурс] / Б. М. Негода. – Режим доступу: <http://www.kafedra-odpmirtm.org.ua/index.php/sciencework/72-2013-11-23-20-15-31/2012-01-14-11-32-46/negoda/111-shevchenko>. Назва з екрану.

«ЖИВОПИСНА УКРАЇНА» ШЕВЧЕНКА

Тарас Григорович Шевченко був не лише геніальним філософом, мислителем, поетом, а й основоположником критичного реалізму в українському образотворчому мистецтві. Загальновідомо, що саме Т. Г. Шевченко був одним із зачинателів і першим видатним майстром офорту у вітчизняному мистецтві.

У листі до Ф. П. Толстого, віце-президента Академії художеств, Т. Г. Шевченко пише : «...по приїзді в Академію, збожжюпомощю и с помощью добрих и просвещенных людей, буду гравером а Laaguatinta. Распространять посредством гравюры славу славных художников, распостранять в обществе вкус и любовь к доброму и прекрасному – это... посильно бескорысная услуга человеку...» [2, с. 146]. І ще : «Быть хорошим гравером, значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит быть распространителем света истины. Значит быть полезным людям... » [2, с. 102].

Офорт ([фр. eau-forte](#),) – різновид [гравюри](#) на металі, котрий дозволяє отримувати відтиски з друкарських форм, які попередньо оброблені кислотами. Постійний контакт з агресивними речовинами небезпечний для майстрів. Тому офорт має обмеження у використанні багатьма художниками.

Рішення Шевченка виконати серію малюнків технікою офорту було для того часу сміливим і новим кроком, тому що в художній Академії, де у цей час панувала класична різцева гравюра, практично офортом не займались. Вивчаючи техніку офорту, він звертається до творчості Рембранта, тому що його творчість найбільше відповідала прагненню Шевченка до реалізму [2, с. 15].

Шевченко оволодіває усіма відомими тоді засобами графічного зображення.

Сповнений творчих задумів техніку офорту Шевченко використовує для виготовлення задуманого ним періодичного видання «Живописна Україна».

Роботу над підготовкою малюнків до задуманого видання Т. Г. Шевченко почав ще у 1843 р. під час першої подорожі на Україну : краєвиди Києва, численні ескізи, етюди та начерки. Рисунки виконано олівцем, в окремих випадках – тушшю-пером.

«Мне кажется, будь родина моя самая бедная, ничтожная на земле – и то быона мне казалась краше Швейцарии и всей Италии. Те, которые виделко днажды нашу Краину, говорят, что желали бы жить и умереть на ее прекрасных полях. Что же нам сказать ее детям? Должно любить и гордиться своеюпрекраснейшеюматерью. Я как член ее великого семейства служу ейжели не на существенную пользу, то по крайней мере на славу имениУкраины. Обладая в мале искусством в живописи, предпринял я издание, названное мною «ЖивописнаяУкраина» [4, с.85].

Повернувшись до Петербурга в березні 1844 р. Шевченко, неперевершений майстер пейзажу, почав працювати над підготовкою до видання «Живописної України». Саме видання «Живописної України» поклато початок розвиткові в українському мистецтві офорта.

Під час подорожі по Україні Тарас Шевченко побував і в Яготині, Полтавської губернії, де познайомився з сім'єю князя Рєпніна. Про намір видати «ЖивописнуюУкраину» та її програму Шевченко писав наприкінці липня 1844 р. В. М. Рєпніній. В. М. Рєпніна писала щодо програми «Живописной Украины» в листі до Г. І. Псьол: «Я получила сегодня хорошее письмо от Шевченко... Шевченко предпринял огромный труд: "Живописная Украина". Это будут гравюры им изготовленные, с текстами известных писателей; все они будут подразделены на три категории:

пейзажи, достопримечательные по своїй красоте или историческим воспоминаниям, затем изображения национальных нравов и, наконец, исторические сюжеты. Он хочет [чтобы мы] воспользовались выборами, с тем, чтобы призвести подписку; такой сонет дал ему Григорович...» [3, с.270].

У листі до О. Бодяньського від 6-7 травня 1844р. Шевченко писав: «...Я хочу малювати нашу Україну... Я нарисую її в трьох книгах: в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи по історії прикметні, в другій – сучасний побут, у третій – історія...» [5, с. 36].

Художник мріяв створити три таких альбоми, але за браком коштів вийшов лише один, куди увійшло тільки 6 естампів : «У Києві», «Видубецький монастир», «Судня рада», «Старости», «Казка», «Дари в Чигирині 1649 року».

Перед очима любителів живопису постає жива, справжня Україна.

Шевченко змалює із натури пам'ятки історії, відтворює природу і старовинну архітектуру України : Видубецький монастир, види Чигирини, Суботова, Батурина – руїни колишньої слави, місця, де проходили козацькі битви.

Звертаючись до змісту «Живописної України» необхідно, насамперед, зупинитись на історичній композиції «Дари в Чигирині 1649 року».

Історична композиція присвячена подіям визвольної війни українського народу середини XVII ст. Ось прийшли до гетьмана послі сусідніх держав із дарами. Сидить сивобородий боярин, стоїть поважний турок у чалмі з кинджалом за поясом, у дальній освітленій кімнаті видніється постать вельможного польського пана, який прислухається до ради козацьких полковників. Обличчя послів задумані й стривожені. Художник вдало обрав не самий момент виходу Гетьмана до послів, а момент чекання. Шевченко знайшов надзвичайно вдалі образні характеристики, підкреслюючи безнадійність їх

дипломатичної місії.

У жанровій сцені «Старости» правдиво змальовано сцену сватання, яка відрізняється цікавим трактуванням сюжету, реалістичною передачею події.

Тут вже зовсім інша картина. До дівчини прийшли старости. Зажурена мати, суворий батько, у відкриті двері заглядають цікаві сусідки. Гра світла й тіні на обличчях, одяг персонажів передано надзвичайно яскраво та виразно.

У «Судній раді» – справедливий народний суд. Картина сільського життя: поважні жителі села зібралися біля хати, щоб обговорити вину односельця, який стоїть перед ним заклавши руки за спину. Уся його постава, гордо піднята голова ніби говорять про те, що він не визнає своєї вини. Простота композиції, індивідуально окреслений характер кожної дійової особи, життєвість передачі події – характерні особливості «Судної ради».

Офорт-казка «Солдат і смерть» є гострою сатирою на миколаївську солдатчину. На малюнку зображена зустріч солдата зі Смертю, яка занесла над служивим свою косу. Але солдат не боїться її, спокійно сидить, курить люльку, а поряд із ним стоїть його вірна зброя, якою він не раз відмахувався від смерті. Оддалік стоїть ще один солдат і спокійно жде закінчення діалогу між своїм товаришем і тою, яку не раз і сам бачив у бою.

Створений офорт за мотивами казки. Цей твір цікавий своєю соціальною спрямованістю, де в образі солдата уособлюється безсмертя.

Глибокий ідейний зміст, високе професійне виконання офортів «Живописної України», їхня довершеність дозволяє вважати їх одними з найкращих творів Т.Г. Шевченка.

Список використаних джерел:

1. Владич А. «Живописна Україна» Тараса Шевченка. – К., 1963.
2. Говдя П. Т. Г. Шевченко-художник. Нарис.

«Мистецтво»Київ-1955.

3. Прийма Ф. Я. Шевченко в работе над «Живописной Украиной»: (По материалам архива В. Н. Репниной) // Збірник праць четвертої наукової шевченківської конференції. – К., 1956. – С 283.

4. Тарас Шевченко. Повна збірка творів, в трьох томах, К., 1951, т. III, с. 172.

5. Тарас Шевченко Повне зібрання творів у 10-и томах. – К.: вид. АН УРСР, 1961 р., т. 7, кн. 1, с. 207.

*Людмила Сокур
Віктор Тихомир*

ІСТОРИЧНІ ТВОРИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ВІДГУКИ ТА КРИТИКА КІНЦЯ ХХ– ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

В умовах становлення незалежності України, як і в інші переломні моменти буття нації, постать Тараса Шевченка, як символу українського народу, відіграє особливу роль. Кобзареві пророчі слова прочитуються по-новому і набувають нового модерного змісту.

На рубежі 90-х років ХХ століття, в час, коли Україна виборювала собі незалежність, Шевченкове слово знову стало на сторожі національної ідеї та єдності. Ця обставина зумовила активізацію шевченкознавчих досліджень в 90-х роках ХХ століття, які, здебільшого стосувались питань державо- та націєтворення. Ці дослідження були представлені молодими науковцями, такими як В. Біленко, В. Король, А. Слісаренко, А. Шестак, О. Щербакова та іншими.

Так, зокрема, в період незалежної України світ побачили низка статей в науковій періодиці Г. Казьмирчука з проблем розвитку декабристського руху в Україні та місця й ролі Т. Шевченка в ньому. Дослідженню цього питання була

присвячена їй монографія професора П. Гончарука "Історичні погляди Кирило-Мефодіївського товариства", в якій побіжно розкривалися відношення поета до української, в тому числі й козацької, історії. У монографії поволи відстежуються погляди членів товариства, зокрема й Т.Шевченка, на історію виникнення Київської Русі, утворення козацтва, Переяславську раду тощо. Однак, історична спадщина Т. Шевченка аналізується вибірково.

Шевченкознавчі дослідження молодого Української держави поповнила фундаментальна праця І. Дзюби "Тарас Шевченко. Життя і творчість", в якій піднято майже всі проблеми шевченківського буття та світогляду. Однак історичні погляди Т. Шевченка автором спеціально не досліджувались, а були представлені виключно через призму його філософського осмислення буття та світоглядної системи.

Як і в попередні роки творчість Т. Шевченка та її вплив на соціокультурне життя суспільства високо оцінювались не лише шевченкознавцями, а й вітчизняними культурологами. Зокрема, В.Бокань у праці "Історія культури України" дає високу оцінку творчості Кобзаря, зауваживши, що вона справила величезний вплив на розвиток української літератури, а "його "Кобзар" став епохальним явищем".

Цікавою, з позицій філософського аналізу, є праця О.Забужко "Шевченків міф України", в якій автор, поміж іншого, робить спробу переосмислити історизм та пророцтво Шевченка, з'ясувати, які метафізичні смисли земної історії зашифровані в Шевченковому тексті, зауважуючи, що саме йому "належить в українській інтелектуальній історії честь відкриття цього синтетичного погляду на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий в універсально "відкритому" часі й просторі континуум, саме в лоні Шевченкового міфа відбулося зародження того, що можемо з повним правом визначити як українську національну ідею [4].

Значний інтерес має дослідження американського славіста Г. Грабовича, який у праці "Шевченко, якого не знаємо" дає високу оцінку творчості поета в цілому та робить спробу збагнути його феномен. Щодо аналізу історичної достовірності його творів, то Г.Грабович зауважував, що Шевченко "попросту не вмів писати фальшивих рядків..." [3, с.124]. В історичному сенсі Шевченкове глибоке відчуття "української історичної долі й колективної душі проявляється вмінням поєднати два зовсім відмінні й до нього, здавалося б, несумісні способи мислення. Одне – це мислення XVIII століття, козацького станового патріотизму, що проявляється передусім апофеозом України, її історії та прав. Друге – це своєрідна світська релігія, романтичний апофеоз народу, баченого всуціль поза історично. У Шевченка вони сплітаються, – наголошує Г. Грабович, – і Україна з легітимно-корпоративного, навіть лоялістичного поняття козацької старшини стає новою, абсолютною, неподільною і врешті сакральною і також позаісторичною цінністю" [3, с.114-115]. І це, на думку автора, стало моделлю України для майже всього додержавного періоду української історії.

Дослідження культу Т. Шевченка в його історичній ретроперспективі знайшли відображення у статті пані О. Різниченко, яка зауважує, що на відміну від інших народів формула "Україна – ненька, Шевченко – батько" сприймається українцями так само органічно, як те, що сонце піднімається на Сході і йде за обрій на Заході [5, с.12].

В руслі ідеологічних та державницьких змін активізувався інтерес до історичного минулого України, що породило спроби переглянути існуючі концепції та погляди на історичний зміст Шевченкової творчості. Цій проблематиці присвятили свої розвідки такі вітчизняні вчені як О. Астаф'єв, Т. Головченко, І. Дзира, Л. Задорожна, Н. Бернадська, С. Задорожна, В. Король, В. Короткий, А. Мойсієнко, Г. Саксєєв, О. Хоменко, В. Яременко та інші, які дають високу оцінку творчого надбання Кобзаря.

Проте всі ці дослідження являли собою статті періодики, матеріали науково-практичних конференцій, або ж мали форму методичних рекомендацій для використання у навчально-виховному процесі. Жодного комплексного дослідження за період незалежної України з проблеми вивчення історичних поглядів Т.Шевченка представлено так і не було, що свідчить про необхідність та своєчасність такого дослідження на етапі формування сучасної соціокультурної парадигми буття українського народу.

Окрім вище зазначених робіт, сучасну історіографію поповнили й праці вітчизняних дослідників, які поруч з критичними рецензіями попередніх періодів руйнують стереотип позитиву та виступають з критикою творчості Т.Шевченка. До таких, передусім, належать книги О. Бузини "Вурдалак Тарас Шевченко" та "Ангел Тарас Шевченко". Так, зокрема, у розділі "Запорожський міф" автор книги "Вурдалак Тарас Шевченко" звинувачує поета у неточному відтворенні історичної дійсності, при цьому приводить уривки з листування Т.Шевченка, однак дає їм власну оцінку, здебільшого різку та критичну. Щодо історичної тематики у творчості Кобзаря, О. Бузина зазначає, що "для Шевченка входження Гетьманщини в Імперію – вічний привід до трагедії", тоді як "у Котляревського та ж подія породила "Енеїду" – самий веселий твір із коли-небудь написаних по-українськи" [1].

З цього приводу на увагу заслуговує думка Г. Грабовича, який слушно зазначає, що пізнавати поета – значить уміти читати його, й це стосується також і пророків. В суспільно-політичному вимірі Т. Шевченко власне був той, що закликав прочитати наше минуле в докорінно новому ключі, не за трафаретами, не як "поему вольного народа", а як криваву, скорбну, зражену, і все ж таки живу славу [3, с.109]. Тому, апелюючи до О. Бузини, хочемо зауважити, що через 42 роки поява другого "Котляревського", який би сміявся над

власною історичною долею у вигляді ще однієї "Енеїди", напевне, була б недоречною.

Не менш скандальною, суперечливою та не позбавленою суб'єктивізму й безпідставної критики є й інша книга О. Бузини "Ангел Тарас Шевченко", в якій суттєво зміщено акценти з творчості Т. Шевченка в бік його особистого життя, що в цілому заплямовує Кобзаря як великого поета.

О.Бузина в такий спосіб виступає проти формування культу Шевченка в українському суспільстві, який, на його думку, утвердився протягом попередніх років. Аналогічних поглядів дотримується й О. Каревін, автор циклу статей про культ Т. Шевченка, серед яких "Культ "великого кобзаря", "Український "соловей", "Копытца ангела. Тарас Шевченко: оборотная сторона медали", "Не сотвори себе кумира (Тарас Шевченко: оборотная сторона медали)", "Не сотвори себе кумира (Еще раз о Тарасе Шевченко и тарасопоклонниках)". В них автор зауважує, що "в пантеоні ідолів сучасної України "батько Тарас" займає нині таке ж місце, яке в пантеоні ідолів радянських займав Володимир Ленін", пророкуючи йому таку ж долю.

Щодо вище поданих думок, найкраще, на нашу думку, висловився Г. Грабович, який зазначив, що "ще донедавна я був схильний твердити, що за умов нормалізації українського культурного і політичного життя Шевченко перестане бути іконою, пророком і стане "тільки" одним із великих поетів людства. Це, напевно, так. Але у якійсь мірі він таки залишиться пророком, бо не можна не враховувати історичної пам'яті й своєрідного, глибоко закарбованого в українських серцях, здається Богом даного, тайнопису його слова" [2, с.211].

Отже, проведений нами аналіз наукових праць та публікацій з питань історичного шевченкознавства показав, що, попри всебічну увагу дослідників різних галузей знань до окресленої проблеми, на сьогодні питання поглядів Т. Шевченка на українську історію залишається відкритим

і потребує нового неупередженого переосмислення в контексті реалій ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Бузина О. Вурдалак Тарас Шевченко: Інтеллектуальний триллер. / Олесь Бузина – К.: "Прометей", 2000. –126с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги: http://www.ukrstor.com/ukrstor/buzina_wurdalak-09.html. – Заголовок з екрана
2. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета / Григорій Грабович [пер. з англ. С. Павличко]. – К.: Радянський письменник, 1991. – 212с.
3. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо / Григорій Грабович. – К.: Критика, 2000. – 317с.
4. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / Оксана Забужко. – К.: Абрис, 1997. – 144с.
5. Різниченко О. Культ Шевченка в його історичній ретроспективі / Ольга Різниченко // Артанія. – 2011. – №1. – Кн. 22. – С.12.

Оксана Сухецька

ЛІРИКА КОБЗАРЯ – ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ КОМПОЗИТОРІВ

Поезія найвищої любові до «святої України» виросла з фольклорного джерела і стала найголовнішим рушієм творчого життя Т. Шевченка. Україною, її славною історією, народною культурою, українськими піснями був сповнений весь внутрішній світ поета.

Т. Г. Шевченко – постать велетенська. Серед світових геніїв важко назвати ім'я поета, вірші якого перелились би таким широким потоком у музичні твори. Автор книжки

«Полум'яне слово Шевченка в музиці» Ніна Королюк привертає увагу на те, що «зі зверненням професійних композиторів до поезії Кобзаря в українській музиці виникає окремий могутній пласт – музична Шевченкіана, яка вражає своєю свіжістю, різнобарвністю і невичерпністю» [2, 12].

Традицію озвучення Шевченкової поезії потужно заклали композитори ХІХ ст., насамперед М. Лисенко. До творчості Т. Шевченка зверталися композитори: П. Ніщинський («Вечорниці» до драми «Назар Стодоля»), А. Вахнянин («Садок вишневий»), С. Воробкевич («Думи мої», «Минають ночі» тощо), М. Вербицький («Заповіт»), М. Аркас (опера «Катерина»).

Солоспіви, створені на вірші Т. Шевченка композиторами, серед яких: П. Сокальський, В. Заремба, А. Вахняни та ін., стали народними піснями. Серед великого музичного розмаїття особливе місце посідає поезія Т. Шевченка у романсовій ліриці українських композиторів. Поезія Т. Шевченка – основа для написання безлічі хороших творів.

М. Лисенко – неперевершений, найглибший і найгрунтовніший інтерпретатор поезій Т. Шевченка ХХ ст. Це дивовижний випадок, коли композитор звертався до поезії одного автора протягом усього свого життя. Його цикл «Музика до Кобзаря» містить 87 творів різних жанрів і форм, серед яких: 56 романсів, 19 хорів, 9 вокальних ансамблів і 3 кантати. І з «Кобзаря» Т. Шевченка, М. Лисенко, власне, розпочав свій творчий шлях.

Щорічно М. Лисенко організовував концерти пам'яті Т. Шевченка, де породив нову концертну форму – змішаний концерт. Неоціненне значення М. Лисенка – «Шевченка в музиці» – як називали його ще за життя, для української культури та для України взагалі.

В Україні неможливо знайти композитора, який би не звертався до поезії Т. Шевченка. До спадщини поета також

зверталися класики російської музики: М. Мусоргський (вокальні твори «Гопак» і «Дніпро»), П. Чайковський (романс «Вечір», «Садок вишневий коло хати»), С. Рахманінов (дума «Минають дні, минають ночі»).

Початок ХХ ст. ознаменувався кантатами та хорами С. Людкевича (відома кантата-симфонія «Кавказ»), К. Стеценка («У неділеньку у святую»), Л. Ревуцького (кантати-поєми «Хустина» та «Ой чого ти почорніло»), вражаючими творами Б. Лятошинського («За байраком байрак», «Із-за гаю сонце сходить») та багатьма іншими. З'являються музично-театральні, симфонічні та хорові полотна М. Вериківського, К. Данькевича, Г. Майбороди, Є. Станковича, Л. Дичко.

Музикальність, наспівність Шевченківської поезії дуже близька до народнопісенної творчості.

Учень і послідовник М. Лисенка – видатний композитор С. Людкевич, акцентував передусім на високій художній вартості Лисенкових солоспівів з «Музики до Кобзаря» Т. Шевченка» та органічній єдності слова і музики. С. Людкевич - перший дослідник народнопісенної основи поезії Шевченка, писав, що він не складав, а виспівував свої поезії, хоч і без мелодії, визначивши одну важливу особливість – вільний перехід від одного ритму до іншого.

Вимоги щодо інтерпретації поезії Кобзаря С. Людкевич сформулював таким чином: «Без розуміння українських народних пісень нема й бесіди про розуміння й інтерпретування Шевченка... Музика Т. Шевченка мусить бути так само живим вицвітом українських народних пісень, як його поезія» [3, с. 128].

Спілкування Т. Шевченка з музикантами свого часу сприяло розширенню музичного світогляду поета. Він був дуже чутливим, тонким музикантом-інтерпретатором, вдумливим музикантом-критиком, музикантом-мислителем. На думку видатного українського музикознавця М. Гордійчука, Т. Шевченко – «наймузикальніший» поет

у світовій літературі. Недаремно свою збірку поетичних творів назвав «Кобзарем». Адже кобзар – це, власне, не стільки поет, скільки співець. Та й свої поетичні твори Т. Шевченко часто трактував як пісні-думи.

Однією з багатьох сфер уподобань поета був спів. Сучасники поета відзначали чудове виконання ним народних пісень. За свідченням друзів, Т. Шевченко мав тенор, а можливо, баритон з високими верхніми нотами. Всі, хто знав Т. Шевченка, відзначали, що його спів мав великий емоційний вплив на оточуючих. М. Білозерський згадує: «Мою матір особливо зачаровував Шевченко своїми співами: ходить, бувало, по залі, заклавши руки назад, опустивши вниз свою думну голову; шия зав'язана шарфом, вираз обличчя сумний, голос тихий і тонкий; мати бувало плаче від його пісень». [4, с. 71] Саме народна пісня, як зазначав О. Гончар, була «матір'ю Шевченкової поезії» [1, с. 6], саме вона збагачувала його поезію народнопісенними епітетами, риторичними запитаннями та зверненнями.

Серед авторів слід назвати М. Вербицького, К. Стеценка, Я. Степового, А. Кос-Анатольського, Д. Клебанова, Л. Колодуба, Ю. Мейтуса, М. Скорика, Д. Січинського, В. Барвінського, Г. Майбороду та ін. Глибоким розумінням близькості поетичної творчості поета до народнопісенної проникнуті праці Ф. Колесси («Студії над поетичною творчістю Шевченка»), М. Шагінян («Тарас Шевченко»), М. Рильського, який ставив поета поряд з такими світочами, як О. Пушкін, Г. Гейне, А. Міцкевич, Ш. Руставелі.

Значна частина творів вищеназваних композиторів надрукована 1961 р. у Києві в Ювілейному збірнику «Вокальні твори українських композиторів на слова Тараса Григоровича Шевченка». У 1989 році вийшов збірник романсів (упор. В. Варицький) та збірник хорів (упор. Н. Любченко).

Саме своєрідність поетичної спадщини Т. Шевченка надала вокальній музиці українських композиторів самобутності і неповторності.

Кожен, хто читатиме «Кобзар» Т. Шевченка, не зможе не помітити, що у плетиво своїх оригінальних творів він вводив народні пісні. Скільки ж він їх знав, тих «звуків України», про які писав. Герої його поезії співали і в горі, і в радості. Без сумніву, серце великого поета надихалось живим словом української пісні, і дотепер він вражає нас своєю безмежною обізнаністю в царині українського фольклору.

Список використаних джерел:

1. Гончар О. Вічне слово / О. Гончар // Тарас Шевченко Кобзар. – К., Дніпро, 1985. – С. 624
2. Королюк Н. Полум'яне слово Шевченка в музиці: Хорова творчість українських композиторів / Ніна Королюк. – К., Видавництво імені Олени Теліги, 1995. – С. 198.
3. Людкевич С. Про основу і значення співності в поезії Шевченка // Дослідження, статті. – К., 1976. – С. 224.
4. Спогади М. Білозерського // Киевская старина. – 1882. – №10.

Ліна Терещенко

СПРИЙМАННЯ ПОСТАТІ Й ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ЙОГО ЗЕМЛЯКАМИ

Як сприймають постать і творчість Т. Г. Шевченка його земляки, люди, які і пишаються тим, що живуть на батьківщині поета.

Зустрічаюсь, бо й сама живу в селі Шевченкове, з людьми різних професій, різного віку, часто буваю в селі Моринці,

там маю родичів, колег по роботі. Навіть сама не чекала, скільки цікавого почую від людей, кому не байдужа доля наших сіл, нашої України, хто вміє бачити навколо себе добро, вміє бути вдячним за те добро, хто у всі роки свого життя шанував і шанує Тараса Шевченка і його творчість.

Перша зустріч з учителем, директором Шевченківської школи-інтернат 1965-1970 р.р., художником-аматором, нині пенсіонером **Миколою Степановичем Терещенком**.

Микола Степанович народився в с. Моринці, там навчався у школі, звідти пішов у армію, а потім в отой широкий світ, де вже сам собі кував своє щастя.

Микола Степанович завжди захоплювався постаттю і творчістю Т. Шевченка не тому, що був учителем української мови і літератури, а тому що з дитинства у їхній старенькій хаті завжди звучало Шевченкове слово, єдиною книгою, яку довгими зимовими вечорами роками читала сім'я, був «Кобзар» Т. Г. Шевченка. Багато поезій Шевченка дорослі і діти сім'ї Терещенків знали напам'ять. А малий Микола уже тоді щось малював на аркушах із зошита, відтворюючи дитячою рукою картини природи, зображені Тарасом у своїх поезіях, пробував і Катерину намалювати, і отих маленьких казахів. Може все це і визначило дальшу долю хлопця, може й тому став учителем української мови і літератури, може й тому, коли служив у армії, після служби біг у художню студію навчитись малювати. Хто знає...

Уже давно на пенсії, а час від часу бере в руки «Кобзаря», і сьогодні сидить за мольбертом, готує картину до 200-річчя з дня народження поета, хоче подарувати її нашому сільському музею Т. Г. Шевченка.

Багато картин намалював художник-аматор Микола Терещенко, жодної не продав, а ось дарував і дарує багатьом людям. Окремі з них пов'язані з іменем Тараса, як от: «Думи мої, думи», «Будинок культури в с. Шевченкове», «Пам'ятник матері Т. Г. Шевченка Катерині в с. Моринці», ілюстрація до поеми Т. Шевченка «Сон», «Будищанські ставки».

Як же можна ними не захоплюватись! Як не дивуватись, як в цьому невеликому на зріст чоловікові так міцно переплелись і здібності до малювання, до поетичного слова, і гідна подиву працьовитість, і бачення розвитку світу на десятиліття – віра в краще майбутнє українського народу («оживуть степи, озера...»), «...борітеся...Поборите»), і любов до України...

Василь Степанович Денисенко, житель с. Шевченкового, пенсіонер: «Мене хвилює, ні не хвилює – мені болить, що з нами, людьми, твориться: людині Бог дав пам'ять і вона має дякувати йому за цей неоціненний дарунок, але ж чому ця пам'ять притупляється, чому люди поступово забувають добро, яке їм роблять інші люди, чому мати поступово забуває свого сина, чому у нас поступово забувають Т. Шевченка, не знають його творчості, навіть його картини «Катерина» багато хто не знає. Ось і болить моя душа, ніє. Ні, ми не маємо права, не можемо забувати людину, яку знають і далеко за межами України».

Давно всім відома істина: підтвердити хороше ставлення до людини словами, сказати їй щире, добре слово – це вагомо, та ще цінніше підтвердити це добрими ділами. Істина ця дуже стосується ще одного жителя села Керелівка **Миколи Михайловича Дойнеки**.

Служба в армії дала Миколі Михайловичу інвалідність. Залишився жити з мамою в рідному селі Шевченкове і всю свою любов до світу цього, до Т. Г. Шевченка передав у своїх прекрасних роботах на дереві. Він знає кожну рисочку обличчя поета, зрозумів своєю душею його душу, його страждання і болі, його радощі. І все це передає у витворах своїх золотих рук, доброго, щирого серця.

Анатолій Олексійович Савченко – житель с. Шевченкове, директор Шевченківської середньої школи (1980-1996 р.р.), учитель літературної студії «Голос» Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату, поет, нині на пенсії. Анатолій Олексійович дуже цікава людина,

освічена, розумна, вихована, закохана в свій Шевченків край, віддана своїй Україні.

Які ж він пише прекрасні вірші! Нещодавно вийшла уже восьма його поетична збірка. Найкращими своїми творами про Шевченка вважає «Моринський етюд», «Хата діда Бойка»,

«Є куточок землі», «А ти, Поете, нам світи» і ін.

Роздуми про Шевченка, представника родичів Тараса Григоровича – праправнука поета **Миколи Павловича Лисенка...**

Нещодавно Микола Павлович видав неоціненну книгу «Коріння Шевченкового роду», яка стала підсумком його багаторічної праці у встановленні родового дерева родини Шевченків по брату Йосипу, представником якої він і є.

«Для мене Тарас Григорович Шевченко – це справжній українець зі своєю неповторною і багатогранною творчістю незбагненої філософії. Його творчість – це незгасна свіча української культурної спадщини, думки і помисли якої звернені до майбутніх поколінь: жити щасливо на оновленій вільній землі. Я горджуся тим, що проживаю на землі, яка послала світу неординарного Генія людства».

Людмила Шевченко, Заслужений працівник культури України, заступник директора з наукової роботи Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка»: «Рідна земля, Керелівка, родина – для Тараса Шевченка це суть життя, творчості і снаги до пізнання світу. До батьківської садиби повертався він завжди – подумки і вочевидь, приїжджаючи на зустріч до найрідніших людей та своїх спогадів про дитинство, із джерел народної мудрості черпав натхнення і патріотизм думок Тож і для мене, керелівчанки, Тарас Шевченко – взірць істинної любові до рідного краю...».

Ольга Дмитренко, головний зберігач фондів Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка»: «Для мене Т. Шевченко, його особистість, творчість – звідси,

з цієї землі, де батьківська садиба, могила матері, копанка, калина, розкішний сад та і вся Керелівка.

Тут його дитячі сліди у ранковій росі, тут вишневі заметілі, оспівані у його поезії, тут – мудрість віків і спомин гайдамацьких походів – 100-літній дід Іван, портрет якого написаний Тарасом, випромінює доброту і величність українця.

Все це і наш Геній – єдине і неподільне для мене, воно злилось із моїм життям і суттю. В моєму баченні і розумінні Т. Шевченко – глибинний розум, невичерпна криниця мудрості, дна якої ніхто і ніколи не досягне».

Ольга Бондаренко, завідувач музею Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка»: «Тарас Шевченко – високе сонце українського народу. Традиції, звичаї, фольклор, історичну пам'ять нашого народу прочитуємо у його творах, як поетичних, так і малярських.

Для мене «Кобзар» Тараса Шевченка – джерело українства, що б'є могутнім ключем, проникає в саму душу, заповнює найпотаємніші куточки, дає силу і наснагу, щоб доносити щоденно слово Тараса Шевченка до кожної щирої української душі».

А яке ж моє особисте ставлення до творчості Т. Г. Шевченка, до нього як до людини? Я ось уже півстоліття співаю Тарасові «Думи мої, думи», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Садок вишневий коло хати», його безсмертний «Заповіт». Уже більше, як півстоліття, часто-часто відкриваю його «Кобзар», не перестаю милуватись його картинами. Я люблю його творчість, я люблю Т. Г. Шевченка, а за любов не судять. Її не ділять...

ТВОРЧА СПАДЩИНА Т. ШЕВЧЕНКА В МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Система музично-педагогічної освіти в Україні розпочала своє становлення ще в ХІХ столітті і повністю сформувалася у радянський період. Вона є однією з складних та специфічних сфер людської діяльності, і як вся освітня система займає певне місце у вихованні й формуванні світогляду громадянина, патріота і, звичайно, фахівця, професіонала. Саме завдяки музично-педагогічній освіті реалізуються актуальні завдання збереження духовного багатства нації, формується естетична культура особистості – здатність сприйняття, розуміння й оцінки прекрасного.

Великим внеском в історію музичної педагогіки, зокрема у галузі національно-патріотичного виховання, є художня спадщина Т. Шевченка, яка завжди є актуальною. Його неповторні твори є предметом дослідження багатьох українських науковців. А. М. Шестак розглянула архетипи в поезії Т. Шевченка. Гендерна інтерпретація художнього світу Тараса Шевченка розкрито в роботі Ю.О. Гончар. О. В. Кулешов на матеріалах західної української діаспори проаналізував відношення «людина і світ» у творчості Т. Г. Шевченка. О. В. Боронь проведено комплексне дослідження феномену просторовості у поезії Т. Г. Шевченка. Просвітницький ідеал людини та його образна інтерпретація у повістях Т. Шевченка висвітлено в праці С. В. Гетьман та інші.

Щороку вшановується пам'ять видатного поета української літератури, автора багатьох творів, кожний з яких є витвором мистецтва. Шевченківські дні, музично-літературні вечори, на яких лунають пісні на слова поета, конкурси читців творів Т. Шевченка, всі ці заходи стали усвідомленням історичного значення великого митця,

всенародної любові до нього. Також в Україні проводиться Всеукраїнський конкурс учнівської творчості присвячений Шевченківським дням та Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка.

Загальнокультурні процеси, які відбувалися в другій половині ХХ століття та діяльність провідних науковців в галузі музично-педагогічної освіти значно вплинули на розвиток музично-педагогічної думки в Україні. Так, відомі українські композитори на його слова писали музику. Його поезія надихала багатьох художників і композиторів на написання творів, спрямованих на боротьбу українського народу проти колоніального гноблення. Адже, саме музика покладена на вірші Т. Шевченка сприяє формуванню демократичних рис волі і характеру, почуття дружби і товаришування, патріотизму та інтернаціоналізму. Музика є могутнім педагогічним засобом, що організовує, згуртовує учнів та студентів, виховує їх почуття, вносить бадьорість і радість у шкільне та студентське життя. «Думи мої, думи мої», «Вітре буйний», «Гомоніла Україна», «Гамалія», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Доля», «Тече вода з під явора», «Думка», «Дивлюсь я на небо», «Минають дні, минають ночі», «Не женися на багатій» та ще безліч пісень, які є витворами українського мистецтва.

Твори Т. Шевченка входять до тематики курсових робіт студентів музично-педагогічних факультетів, до планів наукових студентських гуртків, хорових колективів, вокально-інструментальних та вокальних ансамблів, а також індивідуальних робочих програм із сольного співу. Досліджуючи архівні матеріали, слід зазначити, що пісні на вірші Т. Шевченка є в репертуарі кожного вчительського хору. Так, наприклад, в навчально-тематичному плані курсів підвищення кваліфікації вчителів музики на 1984 рік Харківського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів серед переліку творів з хорового співу – «Зоре моя

вечірня» на вірші Т. Шевченка муз. Я. Степового [2, арк. 16]. А у навчально-тематичному плані роботи курсів підвищення кваліфікації вчителів музики учасників обласного хору на 2008 рік Одеського обласного інституту удосконалення вчителів в репертуарі – «Думи мої, думи мої» в обробці Є. Козак [1, арк. 3].

Як, свідчить історія, перші конкурси хорових колективів в Україні було присвячено пам'яті відомих діячів української культури. В них брали участь хорові колективи музично-педагогічних факультетів, які очолювали відомі майстри хорового мистецтва: О. Петровський, Ж. Косинський, А. Бабанкін, В. Іконник, С. Дорогий. Так, 1964 року хорові колективи взяли участь у міжвузівських конкурсах, один з яких присвячувався 150-річчю від дня народження Т. Шевченка. У репертуарі хорових колективів були твори композиторів-класиків та обробки українських і російських пісень.

Для студентських колективів писали композитори К. Данькевич, Л. Ревуцький, А. Новиков, А. Філіппенко. Тематика багатьох концертних і музично-просвітницьких заходів, у яких брали участь викладачі та студенти музично-педагогічних факультетів, була пов'язана саме з іменами відомих діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток культури та мистецтва [3, с. 338].

Наш час характеризується новим етапом розвитку шевченківського руху, який пов'язаний із новими соціально-політичними умовами розвитку суспільства. Неповторні твори Т. Шевченка і сьогодні живуть у серцях людей, пробуджуючи щирі і благородні почуття.

Список використаних джерел:

1. Навчально-тематичний план роботи курсів підвищення кваліфікації вчителів музики учасників обласного хору на 2008 рік // Архів ООІУВ. – 4 арк.

2. Учебно-тематический план курсов повышения квалификации учителей музыки на 1984 год // ДАХО, ф. Р-5887, оп.3,спр.75, 17 арк.

3. Черкасов В.Ф. Розвиток музично-педагогічної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): дис. док. пед. наук: 13.00.01 / Черкасов Володимир Федорович. – К., 2009. – 470 с.

Віктор Тихомир

**ІСТОРИЧНІ ТВОРИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА:
ВІДГУКИ ТА КРИТИКА
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ
СТОЛІТТЯ)**

Тарас Григорович Шевченко – геній світового масштабу, людина, що уособлює собою цілу епоху в історії української культури. Протягом століть його творчість залишається одним із провідних культуротворчих чинників духовного життя України. Звернення до постаті Т. Шевченка є завжди актуальним для українського суспільства, адже кожне покоління відкриває для себе нові глибини його творчості, прагне об'єктивно осягнути її суть, збагнути філософію мислення поета, через призму якого простежується авторське трактування розвитку української культури, історичного минулого народу.

На актуальність піднятого питання вказує і підвищена увага науковців до проблем шевченкознавства. Проте, незважаючи на значний науковий інтерес, окремі аспекти залишилися поза увагою науковців або досліджені не в повній мірі та потребують додаткового узагальнення.

Творчість Т.Шевченка не залишала байдужою ні його сучасників, ні суспільну громадськість наступних століть. Вперше питання історичних поглядів поета було поставлене

на науковому засіданні Історичного товариства Н. Літописцяу Києві (01.03.1881р.), на якому В.Антонович зробив доповідь: "Про відтворення історичних подій в поезії Шевченка". Це був перший виступ з оцінкою творчості Т. Шевченка з погляду історичної науки.

Досліджуючи творчу спадщину Т. Шевченка, ми дійшли висновку, що для поета пізнання історичного минулого України і поширення знань про нього в соціокультурному середовищі було засобом розкриття тогочасного життя і спробою заглянути в майбутнє свого народу. Про що М. Добролюбов писав: "Шевченко оспівує перекази її минулого життя, оспівує її сучасне не в тих колах, які втішаються плодами новітньої цивілізації, а в тих, де збереглися природна простота життя і близькість до природи. Через те саме він ("Кобзар") такий близький українським думам і пісням, через те саме в ньому так і чути віяння народності" [2, с.514].

Слід підкреслити, що Т.Шевченко історично достовірно у своїх творах відтворював епоху і осіб з їх конкретними іменами: "Гайдамаки", "Тарасова ніч", "Іван Підкова", "Невольник", "Чернець", "Швачка" тощо, хоча й траплялися окремі неточності. Т.Шевченко користувався народною творчістю та популярною в тогочасних колах "Історією Русів", працями Д. Бантиш-Каменського, М. Маркевича тощо.

В II пол. XIX і на поч.XX ст. характеристику і аналіз деяких історичних творів Т.Шевченка дав І.Франко, який присвятив пам'яті Шевченка близько 50 статей і розвідок, серед яких "Причинки до оцінення поезій Тараса Шевченка".

Проте П.Куліш виступив із критикою історичних творів Кобзаря, розмістивши у журналі "Правда" статтю "Мальована Гайдамачина", в якій звинувачував поета у тому, що він нібито написав "Гайдамаки", не знаючи історії. У поемі "Куліш у пеклі" П. Куліш зверхньо відгукувався про творчість своїх соратників – Т. Шевченка та М. Костомарова,

називаючи їх погляди на козацьку історію "безчесними брехнями" [4]. Проте вже у березневому номері "Основи" за 1861р. П.Куліш високо оцінює Т.Шевченка як "поета і першого історика" [5, с.28].

Т. Шевченко знав видані М. Максимовичем у 1827 та 1834 рр. українські пісні, якими він дуже захоплювався, був обізнаний і з тогочасною історичною літературою (як друкованою, так і в рукописах).

Певний вибух статей і збірників, присвячених пам'яті Т.Шевченка, з'явився напередодні його сторічного ювілею, серед яких були й розвідки щодо історичних поглядів поета.

Спробу розглянути питання про джерела, на основі яких побудована поема "Гайдамаки", зробив І. Шпитковський. Слід зауважити, що дослідження ним поеми "Гайдамаки" було значним вкладом у вивчення творів Т.Шевченка історичного змісту, оскільки окрім самої оцінки історичного компоненту твору, автор вніс дещо нове в справу дослідження джерел, на яких будував Т. Шевченко свій твір.

У 1914р. в Коломиї вийшла друком збірка історичних творів Т.Шевченка, до якої увійшли "Гамалія", "Тарасова ніч", "Вибір гетьмана" (У неділеньку у святу), "Здача Дорошенка" (Заступила чорна хмара та білу хмарку), "Іржавець", "Чернець". Друге видання збірки в 1921 році було доповнене поемами "Швачка" (Ой не п'ється горілочка, не п'ються меди), "Невольник". Обидва видання супроводжувались поясненнями упорядника.

Проте, як і в попередній період, історичні мотиви творів Т.Шевченка не були позбавлені критичних відгуків.

Так, зокрема, засновник Харківського університету В. Каразін давав негативну оцінку творам Т. Шевченка історичного змісту, доводячи, що вони "шкідливі" та робив спробу домогтися їх заборони.

Критичні висловлювання в бік історичних поглядів Т. Шевченка простежується і в праці А. Царинного "Украинское движение", в якій автор зауважує, що у Варшаві

Т. Шевченко ознайомився з польським висвітленням діяльності Б. Хмельницького, Петра I і Катерини II, "яких потім у своїх віршах таврував та ганьбив не гірше поляків. Якби Шевченко був би освіченішим, морально розвинутішим, взгалікультурнішим.., то він віднісся б критично до польських впливів і дав би їм внутрішню відсіч..." [7].

Однак негативні висловлювання в бік Т. Шевченка щодо його освіченості та культури можна спростувати хоча б тим, що в своїй бібліотеці він мав публіцистичні, історичні, етнографічні праці, літературні твори як українських, російських, польських, так і зарубіжних авторів, козацькі літописи, "Слово о полку Ігоревім" та інші [1, с.7]. З листування поета ми бачимо, що серед його друзів були високоосвічені люди та представники мистецької еліти, серед яких М. Щепкін, П. Корольов, С. Гулак-Артемівський, А. Козачковський, П. Куліш, Г. Тарновський, Я. Кухаренко, М. Сава [3], а також підполковник А. Маєвський, лікар Нікольський [6].

Неоднозначним був і погляд О. Огоновського на історичні твори Т. Шевченка, який, проводячи аналіз поеми "Гайдамаки" називаючи її історичною, часто, за висловом І. Франка, "вигороджує історію від тотожності з поемою" і зазначає, що Т. Шевченко мало знав історію України взагалі, та Гайдамаччини зокрема. Разом з тим, О. Огоновський зазначав, що поруч з цим Гонта, Залізник, уманська різня та сам характер Коліївщини як "змагання люду козацько-українського за правду і волю" подані історично вірно.

Основою для історичних мотивів у творчості Т. Шевченка слугував ряд книг, які перебували в особистій бібліотеці поета. Так, зокрема, згадки про книги з Шевченкової бібліотеки зустрічаються в "Щоденнику", листуванні, свідченнях друзів і знайомих, а також в "Описі речей і книг, що належали рядовому Шевченку", складеного після його арешту в 1850р. і в "Опису книгам, що належали Т. Шевченку", складеному Д. Каменецьким після смерті

поета. Шевченківська бібліотека, як зазначає Я. Бардичевський, складалась із книг на українській, російській і польській мовах, це твори В. Белінського, О. Бодяньського, Т. Грановського, Г. Квітки-Основ'яненка, О. Островського, М. Огарьова, О. Полежаєва, Я. Полонського, О. Пушкіна, Б. Залеського, В. Шекспіра, Ф. Шиллера та ін., "Слово о полку Ігоревім", літописи Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки, етнографічні, історичні праці та інші [1, с.7].

На нашу думку, вище зазначений опис книг дозволяє стверджувати, що в розпорядженні поета були як козацькі літописи, так й історичні праці, що дозволяло йому на основі цих матеріалів сформувані власні історичні погляди та громадянську позицію і відтворювати у своїх творах історичні сюжети максимально наближені до історичної дійсності. Поруч з тим відомо, що протягом життя Т.Шевченко робив правки своїх творів, однак навіть після знайомства з М.Костомаровим, на чому наголошує І. Франко, ні поема "Гайдамаки", ні "Гамалія", ні "Тарасова ніч" та інші переписані не були.

Список використаних джерел:

1. Бардичевський Я. Книжні знаки сучасників Т. Г. Шевченко / ЯковБардичевський. – Київ-Берлін, 2005. – 83с.
2. Добролюбов Н. А. Полное собрание сочинений: в 6 т. [Подобщ.ред. П. И. Лебедева-Полянского] – М., 1935. –Т.5. – 517 с.
3. Історія української літературної критики та літературознавства: Хрестоматія. [У трьох книгах]. – Кн. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги: <http://litmisto.org.ua/?cat=20>. – Заголовок з екрана.
4. Куліш П. Куліш у пеклі (Староруська поема Панька Небрехи) / Пантелеймон Куліш. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://uk.wikisource.org/wiki/Куліш_у_пеклі/.
– Заголовок з екрана.

5. Куліш П. Листи з хутора. Лист III: Чого стоїть Шевченко як поет народний / Пантелеймон Куліш // Основа. – СПб, 1861. – № 3. – С.25-32.

6. Піскунов Ф. О. Спогади порутчика Фролова про солдатську службу / Ф. О. Піскунов // Спогади про Тараса Шевченка [Упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського.]. – К.: Дніпро, 1982. – С. 248-249.

7. Царинный А. Украинское движение: краткій историческій очеркъ: преимущественно по личнымъ воспоминаніямъ [С введением князя А. М. Волконского] / Андрей Царинный. – Берлин: Типография Зинабург, 1925 – 229с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к книге: [http://ru.wikisource.org/wiki/Украинское_движение_\(Стороженко\)](http://ru.wikisource.org/wiki/Украинское_движение_(Стороженко)). – Заглавие с экрана

Ірина Харченко

ТАРАС ШЕВЧЕНКО – НОСІЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Шевченко є основоположником нової української літератури і родоначальником її революційно-демократичного напрямку. Саме в його творчості повно розвинулися ті начала, які стали провідними для передових українських письменників другої половини ХІХ – початку ХХ століть. Шевченко перший в українській літературі виступив як істинно народний поет, твори якого з усією повнотою відбили почуття й думки трудящих мас, їх віковічні визвольні прагнення.

Творчість великого народного поета внесла в нашу літературу незнане багатство тем і жанрів, прилучила її до

кращих досягнень світової літератури. Шляхом Шевченка пішли найвидатніші передові українські письменники наступного часу – Марко Вовчок, Панас Мирний, Іван Франко, Павло Грабовський, Леся Українка та ін.

Шевченко відіграв важливу історичну роль у розвитку української літературної мови. Він установив ту структуру української літературної мови, яка збереглась у всьому істотному як основа сучасної мови, тобто розвинув і утвердив певний склад словника і граматичний лад української мови, які стали нормою і зразком для письменників, преси, театру тощо

Попередники Шевченка в українській літературі, починаючи з Котляревського, використовували в своїх творах живу народну українську мову та скарби усної народної творчості. Проте, це використання було обмеженим, так як не відповідало широким темам та літературним стилям цих письменників. Крім того, вони ще не позбулися діалектних, вузькомісцевих елементів.

Норми української літературної мови, створені на народній основі, дала поезія Шевченка. Основні мовні джерела великий народний поет черпав із скарбів фольклору і живої розмовної мови. Він відібрав від загальнонародної мови все найбільш істотне і яскраве та розкрив у своїй творчості багатство, гнучкість, красу і милозвучність українського слова.

Починаючи з 1962 року, щорічно присуджуються Державні премії України імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури

і мистецтва. За цей час почесного звання Шевченківського лауреата удостоєні П. Тичина, О. Гончар, П. Загребельний, В. Сосюра, М. Бажан, Г. Тютюнник, Ю.Збанацький, П. Майборода, С. Людкевич, О. Кульчицька, А. Малишко, В. Касіян, І. Драч, Л. Новиченко, Д. Павличко, М. Вінграновський, В. Стус, Б. Антоненко-Давидович, М. Жулинський, Р.Лубківський та інші митці. За рішенням

ЮНЕСКО, ювілеї Т.Г.Шевченка відзначаються в усіх державах світу.

Кожний, хто глибоко вивчає творчість Т. Г. Шевченка, неминуче переконується, що вона має світове значення. Ось кілька висловлювань з цього приводу: «Завдяки Шевченкові скарби української душі повною річкою влилися в загальний потік людської культури» (В. Луначарський); «Тарас Шевченко не має собі рівних у світовій літературі» (Й. Курелла, Німеччина); «Його геній розрісся, як дерево, простягнувши крону над віками» (Б. Камілар, Румунія); «Поки б'ються серця людей, звучатиме і голос Шевченка» (Хікмет, Туреччина); «Він був найбільш народним поетом з усіх великих поетів світу. Поезія Шевченка була явищем єдиним і неповторним. Немає для неї відповідника в світовій літературі» (В. Якубець, Польща).

«Кобзар» знаменував собою демократизацію світової літератури, адже з його сторінок чи не вперше заговорили цілі соціальні материки, які залишалися невідомими для елітарної культури.

Не дивно, що твори Кобзаря перекладені всіма слов'янськими мовами, а також грузинською, вірменською, казахською, узбецькою, німецькою, англійською французькою, датською, новогрецькою, іспанською, хінді, японською, в'єтнамською, корейською, румунською, італійською, угорською, малайською, бенгальською та багатьма іншими мовами.

Широта політичного мислення, боротьба проти соціальної неправди і неволі, проти будь-якого насильства над людськими душами піднесла Т. Шевченка до вершин речника української нації. Шевченкове слово, його поетична мова запалювали серця мільйонів патріотичним вогнем. Поет оповивав крилом слави українську історію. Як висловився Дж. Грабович, «...він співець і пророк, що передавав голос свого народу, він духовний батько відродження української нації».

Завдяки його творчості українська література, пройнята гуманістичними ідеями, вийшла на широкий інтернаціональний шлях історичного поступу і вивела із забуття всю націю. Іти пліч-о-пліч з іншими народами – історична потреба кожної нації і неодмінна умова справжнього прогресу в її духовній творчості.

Навіть при житті авторитет Шевченкового слова був високий не тільки завдяки його політичній вагомості, а ще й тому, що позбавлений права на власну історію і національну самосвідомість. Український народ сприймав твори свого поета не лише як красне письменство, а й як фактор розвитку всього культурного життя в Україні.

Білоруський письменник М. Богданович у статті, написаній до сторіччя з дня народження поета, писав: «...Це письменник, якому судилася величезна роль стати символом культурної цінності цілого народу, уособленням усієї його духовної сутності».

Тарас Шевченко – символ чесності, правди і безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, пройнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів народу. Його думи, його пісні, його полум'яний гнів, боротьба за світлу долю трудового люду були думами, піснями, гнівом і боротьбою мільйонів.

Поезію Шевченка люблять усі народи. Поет, який віддав усі свої сили боротьбі за визволення рідної України від соціального і національного гніту, виражав прагнення і сподівання всіх народів, всіх прогресивних людей світу.

Вже двісті років, як перестало битися благородне, мужнє серце геніального поета-революціонера Тараса Григоровича Шевченка. Але світлий образ великого Кобзаря - безсмертний, як і сам народ, що породив його. Вічно нетлінна творчість геніального сина України жива подихом життя, биттям гарячого людського серця. Безсмертна могутня сила його таланту, проникливість і глибина його

думки, мужність і ніжність його лірики, гострота і пристрасність його слова, мужність і пісенність його віршів, самовіддана любов його до своєї Батьківщини, до свого народу.

Список використаних джерел:

1. Бабишкін О. Шевченкова слава. – К.: Дивослово, 1989. – 89 с.
2. Богданович Н. Избранные произведения. – М.: Просвещение, 1983. – 283 с.
3. Болшаков Л. Повість про вічне життя. – К.:Веселка, 1990. – 141 с.
4. Ващенко В.С. Епітети поетичної мови Т.Г. Шевченка: Словник-показчик. – Дніпропетровськ, 1982. – 56 с.
5. Смілявська В. Святим огненним словом. – К.: Ранок, 1990. – 120 с.

Леоніла Черевко

ДУХ НАРОДНОСТІ ЯК ВІДМІННА ОЗНАКОЮ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ СПАДЩИНИ Т. ШЕВЧЕНКА

В історії кожного народу є постаті, які з тих чи інших причин не лише стають уособленням сокровених національних прагнень, але ще й ідеальними символами його, народу, здобутків, історичної долі, своєрідними зразковими громадянами, що вивищуються над часом. Таких постатей вкрай мало. Проте ще менше з-поміж них тих, кого по-справжньому люблять і шанують незалежно від політичних та ідеологічних завдань часу, зміни культурних епох чи примхливої моди.

У культурній спадщині України такою постаттю, безперечно, є Т. Шевченко. Його творчість понад півтора

століття є не лише беззаперечним моральним авторитетом, а й виступає об'єктом пильної зацікавленості дослідників, адже сам поет належить до славної плеяди діячів слов'янського національного відродження – тих великих просвітителів

і революціонерів, яких висував із своїх глибин кожний народ на зламі своєї історії, коли на чергу дня ставало питання про його долю – бути чи не бути йому історично

Поет. Художник. Людина. Його погляди на життя значно випереджали час а бунтарські ідеї допомогли усвідомити себе українській нації єдиним цілим. Про це вдало висловився болгарський поет, академік Л. Стоянов: «Шевченко не належить до тих поетів, про яких ми згадуємо лише в зв'язку з якоюсь датою або окремими творами. Він, навпаки, з тих творців, які своїм подвигом наповнюють цілу епоху і заповідають його поколінням. І тому наш обов'язок – ще глибше розкрити значення і заслуги Тараса Шевченка, одного з найвеличніших борців за визволення людського духу від вікових забобонів і насильства» [3, с. 304].

Однією з найсуттєвіших сторін творчості Т. Шевченка є її народність, яка не тільки не втратила свого значення і сьогодні, а й набуває нового смислового значення. Дух народності є відмінною ознакою його літературно-художньої спадщини, яка нерозривно пов'язана із українською культурою.

Його мистецька, поетична і прозаїчна творчість дедалі частіше є об'єктом вивчення і виявлення міжвидових взаємозв'язків і впливів образотворчого мистецтва на літературну творчість Шевченка та літератури на його мистецьку творчість. Зокрема, М. Жулинський зазначав, що «надзвичайно важливою є орієнтація на комплексне вивчення Шевченка як цілісної творчої особистості. Процес осягнення його феномену – геніального письменника і видатного художника – повинен визначити один з магістральних напрямків у сучасному шевченкознавстві».

У дослідженнях І. Франка, В. Щурата, О. Білецького, П. Зайцева, М. Скворцова, Б. Лепкого, О. Новицького відзначалося, що провідна роль у творчості Т. Г. Шевченка належить образотворчому мистецтву, яке було незмінним тлом і «активатором» літературної діяльності Т. Г. Шевченка. Також ними відзначено, що важливою деталлю поезики митця є музичні та пісенні звукообрази, що дозволило С. Людкевичу, Д. Ревуцькому визначити його «наймузикальнішим поетом» і «музикантом-мислителем» [1, с. 72].

Творчість поета увібрала в себе дух, характер і прагнення народу, Шевченко залишив у спадок безсмертного «Кобзаря». Проте, цього для мистецького самовираження йому було замало. Як художник світового рівня він реалізував себе й у високому мистецтві живопису. Для Шевченка-художника характерний широкий діапазон творчого вираження: портрети, жанрові композиції, краєвиди, малюнки на біблійні, історичні, літературні сюжети, книжкові ілюстрації та чимало іншого, що залишилось у вигляді чисельних начерків, ескізів та замальовок. Значну частину творчого доробку майстра складають офорти.

Т. Г. Шевченко був досконалим у поєднанні двох видів мистецтв. За його пейзажними текстами можна писати художні полотна, адже кожен рядок дає можливість чітко уявити кожен деталь поетичного слова. Таким чином можна простежити зв'язок між художніми образами Шевченка-живописця і словесними конструкціями Шевченка-поета.

Приблизно половину графічного доробку Тараса Шевченка складають краєвиди. Звернення до пейзажу не було випадковим. Тонке відчуття краси і розуміння природи спостерігається і в поетичних творах Шевченка. Елементи пейзажу є складовою фігуративно-сюжетних композицій художника.

Музикальність і поетичність створених ним образів яскраво простежується у художніх роботах митця. На думку

мистецтвознавців (Д. Антонович, Є. Кузьмін, О. Новицький, В. Овсійчук, В. Рубан, К. Широцький), так звана поетичність пронизує більшість акварелей, рисунків, олійних творів художника. Він умів внести ліризм небагатьма штрихами, вибравши особливу точку огляду чи освітлення. Відтак «поезією у нього просякло усе: портрети, краєвиди», поезія «йшла у парі з мистецтвом, дивовижно його ошляхетнювала й змістовно та емоційно наповняла» [5, с. 358]

Вивчення художньо-мистецької творчості Т. Шевченка є тривалим і систематичним, адже талант, дарований йому, є нескінченним. Природний геній, аналітичний розум, глибока інтуїція, тонке відчуття оточуючого світу дали можливість Т. Шевченкові відчутти дух романтичної епохи і створити образи, де слово трансформується у живописний образ і навпаки – візуальний образ продовжує і доповнює слово.

Феномен Шевченкового малярства викликає науковий інтерес упродовж тривалого часу, адже він – творець українського графічного портрета, національного краєвиду, митець, який увів нові соціальні теми в українське образотворче мистецтво, перший в Україні академік гравірування. Його художня творчість справедливо розглядається і вивчається як новаторство в українському мистецтві.

Творчість Шевченка – багатогранна, як і його талант. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і видатним драматургом, і різнобічно обдарованим митцем. Художньо-літературний доробок Шевченка – величезне досягнення не лише українського, а й світового мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Генералюк Л. Взаємодія мистецтв у творчості Шевченка. Література й образотворче мистецтво / Леся Генералюк // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 1999. – № 1. – С. 69–79.

2. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / Павло Зайцев. – Мюнхен: Logos, 1955 р. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги: <http://www.t-shevchenko.name/uk/Studies/Zajcev.html>.

3. Збірник праць ювілейної Десятої наукової Шевченківської конференції. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 456 с.

4. Копиленко О.Л. Політико-правові погляди Т.Г.Шевченка і сучасність/ О.Л.Копиленко, М.І.Неліп // Вісник Київського університету. – 1989. – Вип. 30. – С.77-84

5. Овсійчук В. А. Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури / Овсійчук В. А. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. — 414 с. з іл.

Ніна Шарій

ОБРАЗ ВОКАЛЬНОСТІ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

«Не покидайте, брати мої,
старого безталанного
Кобзаря Дармограя»
Тарас Шевченко

Вокально-поетична спадщина Тараса Григоровича Шевченка охоплює нині все ширші культурологічні сфери, будучи представлена не тільки жанрами народної пісні, а й у сферах кіно, театру, оперної та хорової музики, класичного та сучасного романсу. Найпомітніші з них в українській музичній культурі: опери «Катерина» М. Аркаса, «Наймичка» і «Сотник» М. Вериківського, «Марина» Г. Жуковського, «Тарас Шевченко» Г. Майбороди, «Гайдамаки» Ю. Мейтуса, «Назар Стодоля» К. Данькевича, «Поет» Л. Колодуба; кантати «Б`ють пороги» та «Радуйся, ниво неполитая»

М. Лисенка; поема-кантата «Хустина» Л. Ревуцького; кантата-симфонія «Кавказ» Б. Лятошинського, окремі хорові твори, вокальні цикли та численні солоспіви та вірші Великого Кобзаря.

Особливу «співність» віршів Шевченка виявив і дослідив С. Людкевич, який вважав, що Тарас Григорович «... не складав, а виспівував свої поезії, хоч і без мелодії». М. Рильський також наголошував, що поетові була властива особлива музикальність сприйняття світу: він «... під час творення своїх поезій співав їх собі в думці», а також зазначав, що «... провідна риса поезії Шевченка є музика, мелос, ритмічна могутність і метрична різноманітність» та назвав Тараса Шевченка одним з найбільших у світі майстрів звукозапису. «Поетичні твори Шевченка відзначаються своєю надзвичайною музичністю, музичністю поетичної лексики, художніх засобів, ритміки, музичністю усіх засобів версифікації, милозвучністю співу й слова», - пише П. Одарченко у статті «Шевченко і музика» на честь 125-річчя з дня смерті поета, де зазначає його високу музичну обдарованість і вишуканий музичний смак та посилює своє твердження: «Так, могутня поезія Шевченка, що з пісні вийшла, сама в пісню перетворилася й стала могутнім джерелом музичної творчості видатних українських і світових композиторів.

Сам Тарас Шевченко, будучи людиною співаючою, любив також слухати народні пісні, які записував упродовж усього життя, фіксуючи середовище їх побутування, особливості виконання, даючи характерологічні потреби виконавців, а також описуючи власний психологічний стан, що спонукав до співу, наприклад «... мало-помалу звільняючись від впливу самолюб'я, привел, наконец, свой гордый дух в нормальное состояние и тихо запел гайдамацкую песню: «Ой поїжджає по Україні та козаченко Шевченка».

Серед інших улюблених його пісень – «Ой і зійди, зійди, ти, зіронько та вечірняя», «Ой Морозе, Морозенку», «Ой у степу могила», «Ой лихо не Петрусь», «Ох і біда чайці», «Стоїть явір над водою» на слова й музику свого близького друга С. Гулака-Артемовського.

Засвідчений спогадами сучасників, а також особистими зізнаннями поета, розспіваний душевний стан Т. Шевченка не був унікальним і випадковим у художньому середовищі того часу. Передовсім завважмо на глибоко ментальну для українців чоловічу кобзарську фольклорно-пісенну традицію, що веде генезу від часів билинних і княжих співців Київської Русі, коли вокальна особистість була універсальною: співак-поет-віщовий-літописець. Очевидна пасіонарність таких осіб, наділених сакральними знаннями.

Образ кобзаря, - українського месії широко представлений у художньо-поетичній, прозовій та епістолярній спадщині Тараса Шевченка: мальований і мовчазний чи одухотворений словом, він у нього – неодмінно співаючий. Шевченкові кобзарі – різні за різних сюжетних обставин, об'єднані величною вокальною харизмою:

«Вітер віє – повіває,/ По полю гуляє,/ На могилі кобзар сидить/ Та на кобзі грає.../ Сивий ус, стару чуприну/ Вітер розвіває;» («Перебендя»);

«На розпутті кобзар сидить/ Та на кобзі грає.../ Грає кобзар, виспіває,/ Вимовля словами.../ Аж лихо сміється» («Тарасова ніч»).

Інтерес до кобзарської творчості був не чужий письменникам, фольклористам, художникам, композиторам – сучасникам Т. Шевченка. М. Лисенко проводив цілі лекції-концерти, коментуючи виступи Остапа Вересая перед елітними музичними аудиторіями Києва та Петербурга.

У XIX ст. творчу інтелігенцію Європи та Російської імперії охопила своєрідна мода на салонне музикування, що характеризувалось виникненням масиву пісень і романсів

літературного походження. Не буде перебільшення назвати Тараса Шевченка найпопулярнішим автором їх текстів.

Розповсюдження цієї форми вірша на інші європейські мови співало з популярністю музично-поетичних версій жанру, що став традиційно вокальним, еталонно-салонним у побутуванні українців і характеризується виникненням цілого ряду романсів і пісень літературного походження. Серед них – численні романсові версії популярних поезій Т. Шевченка «Нащо мені чорні брови» й «Скажи мені правду», а також – класичні романси на його слова: «Чого мені тяжко» Г. Алчевського, «Утоптала стежечку» Я. Степового, «Полюбила я на печаль свою» С. Рахманінова, «Гопак» із поеми «Гайдамаки» М. Мусоргського.

Пісенно-романсовий побутовий спів у часи Т. Шевченка був стилістично підпорядкований канонам культурницького інтер'єру свого поширення. Це, здебільшого, був салонний спів виконавців-дилетантів, а також – професіоналів, своєрідна данина моді на народництво у одних, і щиросердні поривання – у інших інтерпретаторів невичерпного фонду українського побутового романсу. Дозрівання специфічно-романсового колориту відбувалося у взаємовпливах інших суміжних жанрів: кантів і псалмів, шкільної драми, партесного концерту, вертепу, а також західноєвропейської класичної вокальної й вокально-інструментальної музики, особливо – опери.

Взаємозалежність виконання й акустики приміщення, особлива інтимна атмосфера романсових вечорів сягає виявів професійного, а також аматорського музикування. Серед відомих його інтерпретаторів – Марко Кропивницький, брати Тобілевичі, Марія Заньковецька. Збереглися важливі свідчення про виконання українських пісень-романсів та народних солоспівів особисто Тарасом Шевченком, якому, великою мірою, завдяки високій вокальній обдарованості, була притаманна вже згадувана феноменальна вокальність поетичного слова. За спогадами родича П. Куліша (брата його

дружини, Ганни Барвінок) М. Білозерського, «... особливо чарував Шевченко своїм співом; бувало, ходить по залі, заклавши руки назад, нахиливши вниз думну голову; шия зав'язана шарфом; вираз обличчя смутний; голос тихий і тонкий; мати, бувало, плаче від його пісень». Сам П. Куліш писав: «... знали Шевченка по його творах та його любій... розмові. Ніхто ще не знає, що він предивний, може, найлуччий співака народних пісень по всій Україні. Співав Т. Шевченко, як птах співає... Позакладавши назад руки, почав ходити по залі, мов по гаю, і заспівав: Ой зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя; Ой виydi, виydi, дівчинонько моя вірная...».

Професійна осмисленість виконання та здатність до заглибленості у сферу почуттів, як ознаки співоного стилю Т. Шевченка, засвідчені також спогадами російського художника Л. Жемчужникова. Щоденники, листи та літературні твори самого Т. Шевченка рясніють описами музичного побуту, виповнені ностальгійного смутку за піснями своєї батьківщини.

Поет знався і на класичному репертуарі, надто любив інструментальну музику Ф. Шопена, називаючи піснями мелодії його мазурок, почуті у виконанні невідомого скрипаля: «Я никогда не наслушаюсь этих общеславянских, сердечно, глубоко унылых песен. Благодарю тебя, мой крепостной Паганини. Благодаря тебе, мой случайный, мой благородный. Из твоей бедной скрипки вылетают стоны поруганной крепостной души...». У повісті Т. Шевченка «Музикант» також є сцена, де кріпосний віолончеліст, який ї опери В. Белліні, затим довго й талановито імпровізує на тему української народної пісні «Котилися вози з гори».

Усе сказане вище дозволяє стверджувати взаємопов'язність описаних нами вокальних явищ української культури, сконцентрованих на етнічному феномені співаного слова Тараса Шевченка.

Список використаних джерел:

1. Булат Т. П. Украинский романс. Проблемы развития и стиля: Автореф. дис.. д-ра искусствоведения: 17.00.02/ АН УРСР. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 1980. – С. 25-26.
2. Васина-Гроссман В. А. Романтическая песня XIX века / Васина-Гроссман В. А. – М.: Музыка, 1996. – С. 28.
3. Людкевич С. П. Про основу і значення співності поезії Т. Шевченка / Людкевич С. П. – Львів.: Молода Україна, 1992. – С. 125.
4. Шевченківський словник. – Т.1. – К.: Головна редакція УРЕ, 1978. – С. 304.

Любов Ярош

МУЗИЧНА ШЕВЧЕНКІАНА ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Як відомо, естетичний розвиток особистості, естетична культура є складовою загальної культури. Потяг допрекрасного, уміння бачити у буденному високе становить одну із етнічних ознак українського народу. Народна педагогіка акцентувала увагу на формуванні естетичного ставлення людини до всіх сфер і проявів її земного життя, природи, праці, громадської діяльності, мистецтва та власної поведінки. Головні орієнтири естетичного виховання вбачалися у тому, щоб навчити кожну особистість жити за неписаними законами краси і благородства: сформувати у підростаючого покоління навички творити прекрасне. Але, на жаль, сучасний соціум порушив гуманні та естетичні традиції українського народу. Природно-побутове оточення молоді зорганізовано так, що не розширює її естетичний світогляд, не збагачує досвід емоційно-естетичного сприймання життєвих реалій. [1, с.201].

Відтак, неабиякий потенціал для естетичного розвитку молоді особистості має творчість Т. Г. Шевченка, в якій криється природна народність, відчуття прекрасного в простому, буденному житті. Творчість Т. Г. Шевченка вже протягом двох століть не втрачає своєї актуальності і є джерелом, з якого черпають наснагу поети, письменники, музиканти, митці, викладачі. Кожний історичний період по-новому прагне прочитати Т. Шевченка. А в умовах 200-річчя від дня народження Кобзаря його творчість та народне слово, здатне вплинути на формування особистості, набувають дедалі більшої актуальності.

Метою нашої розвідки є визначити місце та роль музичної шевченкіани у вихованні естетичної культури та естетичному розвитку особистості.

Проблема естетичного розвитку особистості засобами пісенного мистецтва складна і багатогранна. Її досліджували представники різних галузей науки: естетики, мистецтвознавства, психології, педагогіки, соціології, музикознавства.

У культурологічному аспекті вона ставилася Л. Кияновською, М. Симчишиним, В. Боканем, Л. Польовим та іншими. У педагогічному аспекті музичне виховання розглядалося Г.Шостаком, А.Болгарським, З.Кальніченком, А. Сохором. У музикознавчому аспекті воно досліджувалось О. Шреєр-Ткаченком, А. Іваницьким, Ю. Дмитрієвим та іншими.

Однак існуючі дослідження в галузі естетичного розвитку особистості засобами пісенного мистецтва потребують подальшого удосконалення і розвитку. Сьогодні внесло значні зміни у життя українського народу, гуманні та високо естетичні традиції народної педагогіки були порушені.

Однією із етнічних ознак українського народу є потяг до прекрасного, уміння бачити у буденному високе, тому ми знову повертаємося до народної пісні та фольклору, в яких

втілено всю драматичну історію нашого народу. Звернення до творчості Т. Г. Шевченка, що є бездонною криницею мудрості, любові до України, віри в її щасливе майбутнє, в свою чергу, є життєвою і діючою, виховною силою. У поезії Т. Шевченка, в її багатобарвному емоційному комплексі читач знаходить те, що наближує поетичний світ поета до духовного життя наступних поколінь. Утвердження людяності становить основний смисл, сутність, душу художнього світу Кобзаря. Творчість його несла нове поняття про людину, про людську гідність, вона звеличувала красу душі народу, красу людського подвигу і горіння [2].

Для Т. Шевченка прекрасне, естетичне в літературі (як і в інших галузях мистецтва) базується на природному. Це може бути і гарний пейзаж, і гарна людина, зрештою гарне, тобто відповідне природі, творіння рук людських.

Музика для Т. Шевченка була вірою, його життям, вона підтримувала його в тяжкі хвилини його існування, вона будила його думку і врешті, разом з письменством, вона спонукала

до його національного відродження. Вбираючи в себе все, що заховано в душі народній, музика повертає, народові всі його переживання, настрої та думки в звуках його пісні. Все його власне життя розкривається перед ним в яскравих картинах пісенних музичних форм і нема кращої історії народу за ту, що написана звуками його пісень.

Відтак, багато видатних вітчизняних композиторів звертались до творчої спадщини Т. Г. Шевченка. Його поезія охоплена практично усіма музичними жанрами: це пісні і романси, хорові мініатюри і розгорнуті хори, монументальні кантати, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, ораторії, балети, музика до кінофільмів та драматичних вистав. Кожна людина по-своєму відчуває і переживає могутню емоційну силу живого Шевченкового слова. Основоположник української музичної культури М. В. Лисенко, першим свідомо підійшов до музичного

втілення поезії Т. Г. Шевченка. У хорі «Встає хмара з-за лиману» (на текст уривка з поеми Т. Г. Шевченка «Тарасова ніч») композитор створює яскраві епічні та одночасно естетичні образи. До них за своїми композиційними принципами наближаються ліричні хори М. Лисенка «Сон», («Прощай, світе»), «Широкая, высокая».

Рання поезія Т. Шевченка витворюється Кобзарем, оповідачем міфа, який зливається з почуттям народу і має надзвичайно високий естетичний рівень. «Сонце заходить» музика В. Іконника на слова Т. Г. Шевченка «NN», «Зоре моя вечірняя», обробка для народного хору В. Байкіна – це зразки музичної шевченкіани, пронизані красою мелодики, емоційністю сприйняття, що здатні впливати на формування естетичної культури підростаючого покоління.

Вершинним явищем у втіленні Шевченкових образів у великій формі на початку ХХ ст. стала кантата-симфонія «Кавказ» С. Людкевича, кантата-поема «Хустина», «У неділю не гуляла», «Ой чого ти почорніло», «У перетику ходила» та «На ріках круг Вавілона» («Гімн чернечий») Л. Ревуцького. Хори а саррелла на слова Т. Шевченка «Тече вода в синє море», «Із-за гаю сонце сходить», «За байраком байрак», «Над Дніпровою сагою», написані Б. Лятошинським по праву ввійшли в українську хорову класику.

Великий інтерес становить шевченкіана А. Штогаренка: «Ой одна я, одна», «Навгороді коло броду», лірична поема для струнного оркестру «Пам'яті Кобзаря» – («Душа поета»).

Слід зауважити, що значний потенціал для естетичного розвитку особистості містить у собі черкаська регіональна шевченкіана, представлена композиторами-аматорами – Б. Камінський, М. Вовк, В. Байкін, В. Третяков, С. Хаврусь та інші. Ці люди не лише перекладають шевченкове слово на ноти, а й керують відомими музичними колективами, реалізуючи естетичний вплив на смаки та почуття підростаючого покоління. Оскільки естетичне почуття виникає саме при сприйнятті або виконанні музики,

і є ознакою формування музично-естетичного смаку, долучення студентської молоді до музичної шевченкіани дає необхідні музично-естетичні уявлення, систематично поповнюючи коло вже наявних знань і тим самим сприяє вихованню естетично розвиненого слухача музики.

З огляду на вище сказане, досить слушною є думка про те, що музика для Т. Шевченка була вірою, його життям, вона підтримувала його в тяжкі хвилини його існування, вона будила його думку і врешті, разом з письменством, вона спонукала до власного самовдосконалення та національного відродження. Вбираючи в себе все прекрасне, що заховано в душі народній, музика повертає народові всі його переживання, настрої та думки в звуках його пісні. Все його власне життя розкривається перед ним в яскравих картинах пісенних музичних форм і нема кращої історії народу за ту, що написана звуками його пісень, здатними впливати на естетичне формування особистості.

Список використаних джерел:

1. Сопіна Я. В. Спрямованість вузівського педагогічного процесу на формування естетичної культури майбутніх учителів музики / Я. В. Сопіна // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – 2011. – №6. – С.201-208.

2. Шабліовський Є. Естетика художнього слова: Поетичний світ Тараса Шевченка / Є. Шабліовський. – К.: Мистецтво, 1976. - 190с.

НАШІ АВТОРИ

Андрошук Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри хореографії та художньої культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Бикова О. В., викладач кафедри хореографії та художньої культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Білоус А. О., викладач кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Гончарук В. А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури та українознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Грошовик І. С., викладачка кафедри хореографії та художньої культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Гусак В. А., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Дубровіна І. В., викладач Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

Дудник О. В., кандидат історичних наук, доцент, директор Інституту розвитку дитини, декан мистецько-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Йовенко Л. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури та українознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Калабська В. С., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Козій О. М., викладач кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кремешна Т. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Криворотенко А. Ю., викладач кафедри хореографії та художньої культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Куценко С. В., викладач кафедри хореографії та художньої культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лопушан В. П., старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лопушан Т. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та українознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Музика О. Я., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Пиж'янова Н. В., викладач кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Пічкур М. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Побірченко О. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Повалій Т. Л., аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Прісич Н. М., вчитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель художньої культури Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

Семенова О. В., викладач кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сирота З. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сирота В. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сокур Л. А., кандидат історичних наук, доцент кафедри книгознавства та загальнонаукової підготовки Канівського гуманітарного інституту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сухецька О. В., викладач кафедри музичного мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Терещенко Л. Д., заслужений працівник освіти України, відмінник освіти України, лауреат премії ім. Народного вчителя О. А. Захаренка, кавалер «Ордена княгині Ольги» III ступеня, директор Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

Теслева Ю. В., аспірантка Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка

Тихомир В. П., кандидат історичних наук, директор Канівського гуманітарного інституту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Харченко І. М., викладач вищої категорії Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Т. Г. Шевченка

Черевко Л. В., викладач вищої категорії, викладач-методист Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Т. Г. Шевченка

Шарій Н. П., викладач музики Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. Т. Г. Шевченка

Ярош Л. В., аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**ТВОРЧА СПАДЩИНА
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН**

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
28 БЕРЕЗНЯ 2014 р.**

Підписано до друку 26.03.2014. Формат 60x90 1/32

Папір офсет.

Обл.-вид. арк. 5,6. Ум. друк. арк. 5,8.

Тираж 300. Зам. № 2434

**Видавець та виготовлювач
ФОП Жовтий О.О.**

20300, м. Умань, вул. Садова, 2
(УДПУ, навчальний корпус № 1)

Тел. 097 255 65 07

047 44 5 21 66

093 540 78 82

e-mail: nastek@meta.ua

www.foto-na.net.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК, № 2444 від 22.03.2006 р.